

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

“İstiklâlden İstikbale”

İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

JOURNAL OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

ISSN: 2149 - 1658

Güz/Autumn 2016 - Yıl/Year: 3 - Sayı/Issue: 6

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Yıl: 3 Sayı: 6 Güz 2016

/ Year: 3 Issue: 6 Autumn 2016

Sahibi / Owner

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF adına
Prof. Dr. Adem KORKMAZ
Rektör

Editör / Editor

Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants

Yrd.Doç.Dr. Murat KAYA
mkaya@mehmetakif.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Onur SUNGUR
onursungur@mehmetakif.edu.tr

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. Durmuş ACAR
Doç. Dr. Ömer TEKŞEN
Doç. Dr. Hüseyin DALGAR
Doç. Dr. Kürşat ÖZDAŞLI

Prof.Dr. Murat KAYIKÇI
Doç. Dr. Mustafa LAMBA
Yrd. Doç. Dr. Kübra ÖNDER
Yrd. Doç. Dr. İsmail ÇELİK

Dizgi

Yrd.Doç.Dr. Onur SUNGUR
onursungur@mehmetakif.edu.tr

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İstiklal Yerleşkesi BURDUR
0248 – 213 25 00
iibf@mehmetakif.edu.tr

Copyright © Aralık 2016

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda 2 kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Türkçe ve İngilizce dillerinde iktisat, işletme, uluslararası ilişkiler, kamu yönetimi, siyaset bilimi ve diğer ilgili alanlarda makaleler yayımlar. Dergide yayımlanan makalelerin dil, bilim, yasal ve etik sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Tüm hakları mahfuzdur.

TARANAN ENDEKSLER

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
aşağıdaki endeksler tarafından taranmaktadır:

HAKEM LİSTESİ / REFEREE LIST

Dergimizin bu sayısında hakemlik yapanlar

Prof.Dr. Adem EFE	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Erdal DEMİRHAN	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof.Dr. Nebi BİLİR	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Ramazan ERDEM	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Veli ATMACA	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Doç.Dr. Mahmut MASCA	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç.Dr. Pelin KANTEN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Doç.Dr. Servet ÇALIŞKAN	İstanbul Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Bülent ALTAY	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Oğuzhan AYTAR	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Olcay KILINÇ	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Forest Genetic Resources in Burdur, Turkey	6-12
<i>Cengiz YÜCEDAĞ, Bora BİNGÖL, Latif Gürkan KAYA</i>	
Din - Ekonomi İlişkisi ile Bu İlişkinin Toplumların ve Bireylerin Davranışlarındaki Yansımaları	13-35
<i>Meriç PEHLİVAN</i>	
Türkiye Spor Turizminde Masa Tenisinin Yeri	36-46
<i>Olca SALİCİ, Kürşat ÖZDAŞLI</i>	
İbn-i Haldun'da Asabiyet ile Devlet ve Mülk İlişkisi	47-59
<i>Mehmet KARAGÜL</i>	
Gagavuz Türklerinin Siyasi ve Ekonomik Yapısı	60-71
<i>Remzi BULUT</i>	
Meslek Yüksekokullarında Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Memnuniyet Düzeyleri ile Turizm Sektörüne Yönelme Eğilimleri Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma	72-85
<i>Ali İNANIR, Ömür UÇAR</i>	

YAYIN İLKELERİ / EDITORIAL PRINCIPLES

1. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'ne gönderilen yazılar daha önce **hiçbir yerde yayımlanmamış ve hâlihazırda yayımlanmak üzere sunulmamış** olmalıdır.

2. Dergide **Türkçe ve İngilizce** dillerinden herhangi biri ile yazılmış yazılar yayımlanır. Dergide yayımlanan çalışmaların **bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazar/yazarlarına** aittir.

3. Dergimizde sadece akademisyenlerden gelen çalışmalar değil, araştırmacı ve uygulamacılardan gelecek çalışmalarda değerlendirmeye alınacaktır.

4. Daha önce konferanslarda sunulmuş ve tam metin olarak yayımlanmamış, sadece özeti yayımlanmış çalışmalar, çalışmada belirtilmek üzere yayın değerlendirme sürecine kabul edilebilir.

5. Makaleler, <http://edergi.mehmetakif.edu.tr/index.php/sobed/uzer/register> adresinden kullanıcı kaydı yapıldıktan sonra **Office Word Programında A4 formatında** sisteme yüklenmelidir.

6. Çalışmalar isimsiz dosya halinde dergiye yüklenmelidir. Ayrıca, yazar(lar)ın akademik unvanı, adı, soyadı, bağlı olduğu kurumun adı, e-posta adres(ler)i ve GSM numaraları, yazışmaları yürütecek yazarın adı, verilmek istenen ek bilgiler (teşekkür, açıklama ve makalenin "daha önce hiçbir yerde yayımlanmadığı" ile sunulmuş bir çalışma ise kongre/sempozyum vs.) makale ile birlikte ek bir dosya olarak yüklenmelidir. Başvuru işleminin tamamlanmasından önce "Başvuru Hazırlık Kontrol Listesi"nin dikkatle gözden geçirilmesi gerekmektedir.

7. Dergimize gönderilen makaleler şekil ve içerik yönünden ön incelemesi yapıldıktan sonra **en az iki hakeme** gönderilmektedir. Hakemlerden olumlu görüş alınan yazılar yayım sürecine alınır. Hakemlerden bir olumlu ve bir olumsuz rapor alınması halinde **çalışma Editör tarafından uygun görülmesi halinde üçüncü bir hakeme** gönderilir.

8. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi bir makalenin toplam **hakem sürecini 45 gün içerisinde tamamlamayı hedeflemektedir**. Dergimize makale gönderen yazar(lar), Dergi'nin söz konusu hakem değerlendirme koşullarını ve sürecini kabul etmiş sayılır(lar).

9. Dergi konusuna, yazım veya dil bilgisi kurallarına **uymayan** yazılar ön inceleme sonrasında Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nce hakemlere gönderilmeden yazar(lar)'a iade edilir. Ön değerlemeye alınan yazılara ilişkin yazarlarından **her türlü şekil ve içerik değişiklikleri** istenebilir.

10. Mizanpaj çalışması sırasında yazar(lar)a kontrol ve düzeltme amaçlı yapılan gönderilere belirtilen sürelerde cevap vermek durumundadır. Belirtilen sürelerde cevap vermeyen yazar(lar)ın makaleleri bir sonraki sayıda değerlendirilmek üzere ertelenir.

11. Değerlendirme süreci tamamlanan makaleler **gönderiliş tarihi itibarıyla sıralanır** ve derginin ilgili sayısında yayımlanır. Yayına kabul edilen makaleler için yazar(lar)a istemesi halinde yayına kabul yazısı gönderilir. Aynı yazar(lar)ın bir sayıda **iki makalesi birden** yayımlanmaz.

12. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nde özgün araştırmaların dışında zaman zaman **çeviriler** de yayımlanmaktadır. Yapılan çevirinin nerede yayımlandığını gösterir kopyası, yazar(lar)'ın ve ilk yayının yapıldığı derginin onayı ile birlikte yazının eki olarak dergiye gönderilmelidir.

13. Hakemler'den gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayımlanmasına, rapor çerçevesinde yazar(lar)dan düzeltme, ek bilgi ve kısaltma istenmesine veya yayımlanmamasına karar verilmekte ve bu karar yazar(lar)a sistem üzerinden bildirilmektedir. Yazar(lar), hakemler tarafından istenilen bütün değişiklikleri yapmakla yükümlüdür. **İstenilen değişiklikler yapılmadan çalışmalar yayımlanmaz.**

14. Dergide yayımlanan çalışmalar için **yazar(lar)a telif ödemesi yapılmamaktadır**. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nde yayımlanacak makalelerin **telif hakkı Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne devredilmiş sayılır**.

15. **Yayına kabul edilen veya yayımlanan makaleler, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi'nin yazılı izni olmaksızın herhangi bir şekilde çoğaltılamaz ve yayımlanamaz. Ancak, kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir. Dergide yazısı çıkan yazarlara çıkan sayıdan 5 dergi verilir.**

16. Dergide yayımlanan yazılardaki **görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına** aittir.

17. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'ne gönderilen ve hakem süreci başlatılan çalışmaların **yazar(lar) tarafından geri çekilmesi/hakem sürecinin iptal edilmesi mümkün olmadığı gibi bilimsel etik anlayışa da uygun değildir**. Bu hususun yazarlarca dikkate alınarak yayının dergimize gönderilmesi, tarafların olası emek ve zaman kaybı ile birlikte akademik etik mağduriyetlerini de önleyecektir.

18. Araştırma konusu makale ve yazı herhangi bir kurum tarafından **destek görmüş veya tezdin üretilmiş** ise bu durum eser başlığının son kelimesi üzerine (*) işareti konularak aynı sayfada dipnot olarak belirtilmelidir.

FOREST GENETIC RESOURCES IN BURDUR, TURKEY

BURDUR'DA ORMAN GENETİK KAYNAKLARI

ASSOC. PROF. DR. CENGİZ YÜCEDAĞ

Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Engineering and Architecture, Burdur/TURKEY
cyucedag@mehmetakif.edu.tr

ASSIST. PROF. DR. BORA BİNGÖL

Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Engineering and Architecture, Burdur/TURKEY
bbingol@mehmetakif.edu.tr

PROF. DR. LATİF GÜRKAN KAYA

Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Engineering and Architecture, Burdur/TURKEY
lgkaya@mehmetakif.edu.tr

ABSTRACT

Actual and potential forest resources are of crucial importance because the demands of people from forests have increased to avoid different urban challenges lately. Accordingly, forest resources in the World need to be conserved and maintained for future generations. However, rapid population growth, unorganized land use planning and applications, climate changes and so on make pressures on conservation of forest genetic resources. Ultimately, in this study Burdur province is briefly introduced, its forest resources are elaborated and some recommendations are presented.

Keywords: *Burdur, Forest resources, Seed sources, Sustainability.*

ÖZET

Mevcut ve potansiyel orman kaynakları büyük önem arz etmektedir çünkü son zamanlarda farklı kentsel sorunlardan kaçınmak için insanların ormanlardan talepleri artmıştır. Buna göre, gelecek kuşaklar için Dünya'da orman kaynaklarının korunması ve devam ettirilmesi gerekmektedir. Fakat hızlı nüfus artışı, düzensiz alan kullanımı planlamaları ve uygulamaları, iklim değişimi vb. sebepler orman genetik kaynaklarının korunması üzerine etkiler yapmaktadır. Sonuçta, bu çalışmada Burdur ili kısaca tanıtılmış, orman kaynakları değerlendirilmiş ve bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: *Burdur, Orman kaynakları, Tohum kaynakları, Sürdürülebilirlik.*

1. INTRODUCTION

Forests cover %31.1 World's land area (WBG, 2015). On the other hand, being at the center of the junction joining Asia, Europe and Africa, Turkey has several unique ecosystems hosting many species of life. With its unique geographic position, rich topographic features and climatic differences among regions, Turkey has an impressive richness in terms of fauna and flora, earning it a prestigious place among the three continents. Such that, with nearly 30% of its total land area covered with forests, Turkey has 11.000 plant species, almost totaling the number of plant species the whole continent of Europe has. 3.708 of these species are endemic to the country (Anonymous, 2012). Forests are the single most important repositories of terrestrial biological diversity (FAO, FLD, IPGRI, 2004: 1). They also provide environmental benefits and also products to people throughout the World.

Forest tree species are long lived and have developed natural mechanism to maintain high levels of genetic variation within species including high rates of outcrossing and long-distance dispersal of pollen and seed (Amaral et al., 2004: 2). This genetic variation serves a number of fundamentally important purposes.

The value and importance of forest genetic resources is vital. Forest genetic resources are heritable materials maintained within and among tree and other woody plant species (FAO, 2014: 4). They have economic, environmental, social, cultural, medicinal and also scientific value. Another important point of forest genetic resources is that preserving for future developments and adaptation.

Increase in human population, land use and climate changes make pressure on conservation of forest genetic resources. Therefore, conservation, management and sustainable use of forest genetic resources are important for future generations. In this study, Burdur province is briefly introduced, its forest resources are explained and some recommendations are suggested.

2. BURDUR PROVINCE

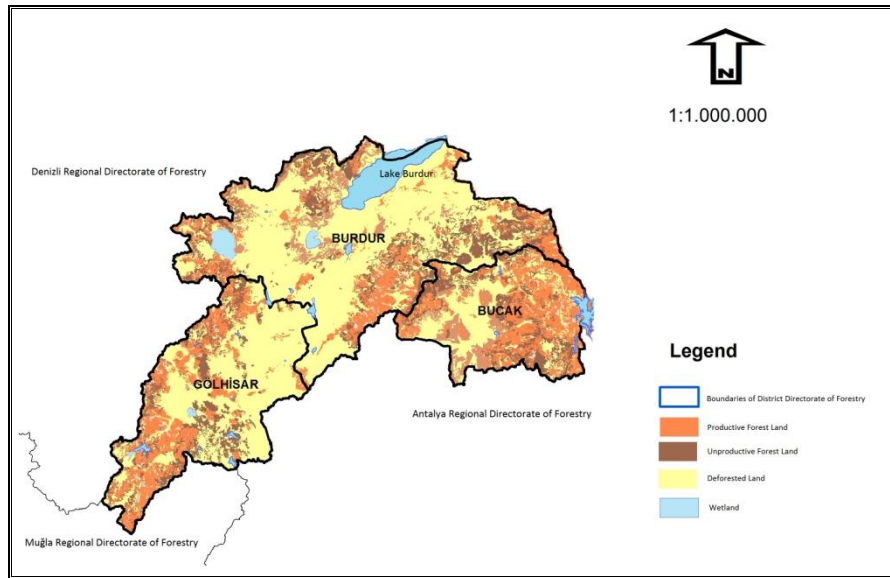
Burdur is a province of Turkey, located in the Southwest and bordering Muğla and Antalya to the South, Denizli to the West, Afyon to the North, and Isparta to the East. It has a population of 258 868. Burdur covers an area of 6887 km² between 36°53'N–37°50'N and 29°24'E–30°53'E. The area is formed of tectonic and karstic sedimentary basins among the Western Taurus Mountains. Because of the six lakes (Karataş, Salda, Yarıklı, Akgöl, Gölhisar and Burdur) within the tectonic sedimentary basins, this region is usually called the Lake District (Ege et al., 2015: 1164).

Nature of the city is quite hilly and its average altitude is about 1.000 m. Koçaş mountain, the highest one in Burdur, is approximately 2.598 m. Among mountains there are a lot of plains formed with the expiration of the old closed basin and separated from each other with narrow and deep gorges (Anonymous, 2013).

Burdur has a continental Mediterranean climate. Accordingly, summer is hot and dry, winter is too cold. Annual average temperature is 13 °C and annual average rainfall is 405 mm (Yiğitbaşıoğlu and Uğur, 2010: 133).

Burdur, Bucak and Gölhisar District Directorates of Forestry belonging to Isparta Regional Directorate of Forestry have conducted the forestry activities in Burdur, including the maintenance of forest ecosystems, the production of wood and non-wood forest products, afforestation, the control of erosion, recreational activities, the development of forest villagers etc. Burdur has natural forests and a large part of the province (48%) is forest land. However, 49% of these forest lands are unproductive (Anonymous, 2012; Figure 1).

Figure 1. Land Status of District Directorates of Forestry in Burdur

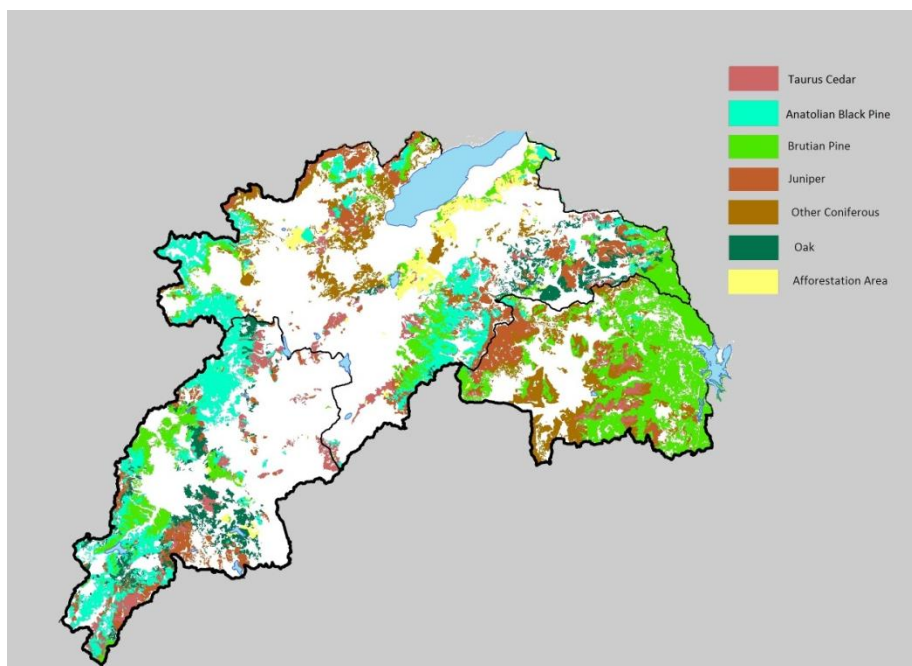
Source: Anonymous, 2016a.

3. FOREST GENETIC RESOURCES IN BURDUR

The main forest tree species in the forests of Burdur consists of Brutian pine (*Pinus brutia* Ten.), Anatolian Black pine [*Pinus nigra* Arnold *subsp. pallasiana* (Lamb.)], Cilician fir (*Abies cilicica* Carr.), Taurus cedar (*Cedrus libani* A. Rich), Juniper (*Juniperus* sp.), Oak (*Quercus* sp.), Sweetgum (*Liquidambar orientalis* Mill.), and Locust (*Acacia* sp.). In addition, small trees and shrubs such as dogwood (*Cornus mas* L.), hawthorn (*Crateagus* sp.), Prickly juniper (*Juniperus oxycedrus* L.), dogrose (*Rosa canina* L.), Myrtle (*Myrtus communis* Linn.), Sandalwood (*Arbutus andrachne* L.), Olive (*Olea europaea* L.), Sumac (*Rhus coriaria* L.), *Phillyrea latifolia* L., Blackberry (*Rubus fruticosus* L.), Storax (*Styrax officinalis* L.) and Kermes oak (*Quercus coccifera* L.) have occupied (Figure 2).

As seen in Figure 2, Anatolian black pine and Brutian pine forests have wide distribution in Gölhisar and Bucak District Directorates of Forestry, respectively. On the other hand, Anatolian black pine forests are mostly distributed in the boundary of Burdur District Directorate of Forestry. The majority of afforestation lands also are within the same directorate.

Figure 2. The Distribution of Forest Tree Species in Burdur

Source: Anonymous, 2016a.

Successful as well as cost effective and profitable afforestation activities may be possible if forests having the highest increment in terms of quality and quantity and adapting to environment are grown. In order to reach this aim, the main requirement is to use quality seedling. One of the basic requirements for obtaining quality seedlings is that seeds are collected from seed sources. These sources are seed stands, gene conservation forests, and seed orchards (Gezer and Yücedağ, 2013). Seed sources in Burdur are presented in Table 1. On the other hand, monumental trees in Burdur are listed in Table 2.

In a study presented by Çetin et al. (2012a), numerous medical and aromatic plants in the surroundings of Burdur Lake (between 2009 and 2011) were determined. In addition, Çetin et al. (2012b: 28) reported that endemism ratios in Tefenni-Burdur and in the surroundings of Burdur Lake are 21% and 11%, respectively. Özçelik et al. (2014: 30) stressed that endemism ratio and total number of plant in Burdur were close to their averages in Turkey. This finding confirmed Figure 2.

Table 1. Seed Sources in Burdur

SEED STANDS						
Tree Species	Regional Directorate	District Directorate	Forest Division	Area (ha)	Altitude (m)	Registration Year
Brutian pine	Isparta	Bucak	Pamucak	218.4	800	1972
Brutian pine	Isparta	Bucak	Bucak	164.0	800	1970
Brutian pine	Isparta	Bucak	Melli	271.0	350	1997
Brutian pine	Isparta	Göhlhisar	Göhlhisar	47.0	1100	1972
Black pine	Isparta	Göhlhisar	Göhlhisar	128.1	1150	1976
Taurus Cedar	Isparta	Göhlhisar	Dirmil	41.3	1650	1976
Cilician fir	Isparta	Bucak	Uğurlu	127.6	1200	1981
GENE CONSERVATION FORESTS						
Brutian pine	Isparta	Bucak	Pamucak	130.7	700	1997
Brutian pine	Isparta	Göhlhisar	Gölova	101.1	1510	2002
Taurus Cedar	Isparta	Bucak	Melli	122.9	1670	1999
Taurus Cedar	Isparta	Göhlhisar	Dirmil	164.1	1660	1999
Prickly juniper	Isparta	Göhlhisar	Dirmil	196.4	1550	1998
Prickly juniper	Isparta	Bucak	Kestel	97.5	1330	1997
Sweetgum	Isparta	Bucak	Pamucak	37.0	350	1997
SEED ORCHARD						
Tree Species	Regional Directorate	District Directorate	Forest Division	Provenance	Area (ha)	Establishment Date
Black pine	Isparta	Göhlhisar	Gölova	Göhlhisar	8.9	December/1985

Source: Anonymous, 2016b.

Table 2. Monumental trees in Burdur

County	CONIFEROUS SPECIES					DECIDUOUS SPECIES			Total
	<i>Cedrus libani</i>	<i>Juniperus excelsa</i>	<i>Juniperus foetidissima</i>	<i>Pinus brutia</i>	<i>Pinus nigra</i>	<i>Platanus orientalis</i>	<i>Populus alba</i>	<i>Quercus ithaburensis</i>	
Ağlasun	-	-			-	1			1
Altınyayla	5	-			1	6			10
Göhlisar	1	1	8	1	12	1		4	28
Merkez	-	1	-	-	-	-		-	1
Tefenni	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Total	6	2	8	1	13	6	1	4	41

Source: Genç and Güner, 2003; Bayar et al., 2012; Özçelik and Tavuç, 2014; Anonymous, 2016c.

4. CONCLUSIONS

Afforestation and erosion control activities should be made taking into account the forest villagers. In this sense, today, as the demands of the people from a forest ecosystem are the non-wood forest products rather than wood more multifunctional forests including recreation, ecotourism, social benefits etc. should be established in Burdur District Directorates of Forestry. Therefore, the impacts on the forest will be minimized.

In Burdur, having very different topography and high endemism ratio, and also including numerous lakes various ways should be sought to realize alternative tourism opportunities sustainably. Besides, while making alternative tourism rare species in the district must be protected.

REFERENCES

- Amaral, W., Thomson, L., Yanchuk, A. (2004), "Forest genetic resources conservation and management: overview, concepts and some systematic approaches", International Plant Genetic Resources Institute, Vol. 1, 106 p., Rome, Italy.
- Anonymous, (2012), "Türkiye Orman Varlığı", T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Anonymous, (2013), "İl Çevre Durum Raporu", T.C. Burdur Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Burdur.

- Anonymous, (2016a), <http://ispartaobm.ogm.gov.tr>.
- Anonymous, (2016b), <http://ortohum.ogm.gov.tr>.
- Anonymous, (2016c), <http://altinyaylahem.meb.k12.tr>.
- Bayar, E., Türker, H., Genç, M.(2012), "Gölkisar – Burdur Anıt Ağaçları: Göller Bölgesi Anıt Ağaç Varlığına Yeni İlaveler", *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 14(22): 83-95.
- Çetin, A., Erdoğlan, N., Genç, H. (2012a), "Burdur Gölü Çevresinin Tıbbi ve Aromatik Bitkilerine Bir Bakış", *Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sempozyumu*, Sayfa 182-190. 13-15 Eylül, Tokat.
- Çetin, A., Erdoğlan, N., Genç, H. (2012b), "Burdur Gölü Havzası Biyoçeşitliliğine Floristik Bir Bakış", *Biyolojik Çeşitlilik Sempozyumu*, Sayfa 28, 22-23 Mayıs, Ankara.
- Ege, O., Yakın, B.Y., Tok, C.V.(2015), "Herpetofauna of the Lake District around Burdur", *Turkish Journal of Zoology*, 39:1164-1168.
- FAO, FLD, IPGRI (2004), "Forest genetic resources conservation and management: Overview, concepts and some systematic approaches", *International Plant Genetic Resources Institute*, Vol. 1, Rome, Italy.
- FAO, (2014), "The State of the World's Forest Genetic Resources, Commission On Genetic Resources for Food and Agriculture", *Food and Agriculture Organization of the United Nations*, 304p., Rome, Italy.
- Genç, M., Güner, Ş.T. (2003), "Göller Bölgesi'nin Anıt Ağaçları", *Isparta Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü*, Isparta.
- Gezer, A., Yücedağ, C. (2013), "Orman Ağacı Tohumları ve Tohumdan Fidan Yetiştirme Tekniği", *SDÜ Orman Fakültesi Yayınları*, No: 56, Isparta.
- Özçelik, H., Tavuç, İ. (2014), "Editöre Mektup", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Dergisi*, 9 (2): 201-202.
- Özçelik, H., Çinbilgel, İ., Muca, B., Koca, A., Tavuç, İ., Bebekli, Ö. (2014), "Burdur İli Karasal ve İç Su Ekosistem Çeşitliliği, Koruma ve İzleme Çalışmaları", *SDU Journal of Science*, 9(2): 12-43.
- Yiğitbaşıoğlu, H., Uğur, A. (2010), "Burdur Gölü Havzasında Arazi Kullanım Özelliklerinden Kaynaklanan Çevre Sorunları", *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 2(2): 129- 143.
- WBG, (2016), <http://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.FRST.ZS/countries?display=graph>.

DİN - EKONOMİ İLİŞKİSİ İLE BU İLİŞKİNİN TOPLUMLARIN VE BİREYLERİN DAVRANIŞLARINDAKİ YANSIMALARI

THE RELATIONSHIP BETWEEN RELIGION AND ECONOMY and THE REFLECTIONS OF THIS
RELATION ON SOCIAL AND INDIVIDUAL BEHAVIOURS

DR. MERİÇ PEHLİVAN

Süleyman Demirel Üniversitesi, Yalvaç Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri Ve Sekreterlik Bölümü
mericpehlivan@sdu.edu.tr

ÖZET

Bir bireyin kurumsal ve özel yaşamının en önemli ve etkili boyutlardan biri ekonomi ise diğeri inançtır. İnsanların davranış biçimleri bu ikisinin nasıl şekillendiği ile orantılı olarak görünür hale gelir. Bireyin hayatında ve davranışlarında bu derece etkili olan bu iki sistemin, hemen hemen aynı derecede buldukları etkinin bir uzantısı olarak birbirleriyle de karşılıklı bir etkileşim içinde oldukları görmezden gelinmemelidir. Gerek din gerekse ekonomi, bir diğerini olumlu ya da olumsuz daima, insanlık tarihi boyunca bir biçimde etkilemeyi başarmıştır. Hemen hemen bütün sosyologlar, özellikle de din sosyologları, bu ilişkiye dikkat çekmek ve hem toplum hem de birey açısından bu konuda farkındalık yaratabilmek için çalışmalar yapmış ve sonuçlara varmışlardır. İnançın iktisadi davranışlarımızı ve duruşumuzu etkilemesi ve bunun yanında paranın dini algılamaları ve ayak uydurmaları belirlemesi, iki alanın ne derece çok etkileşimde olduğu, sosyologların ve ekonomistlerin gözünden bizlere aktarılmıştır. Biz de bu çalışmamızda, elimizden geldiğince, bu ilişkiyi kağıda dökmeye çalıştık.

Anahtar Sözcükler: Ekonomi, Din, Yatırım, Modernizm

ABSTRACT

The most important and effective aspect of an individual's institutive and private life is economy and the other one is belief. The ways of people's behaviour can be visible with the proportion of how this relation take its form. It mustn't be ignored that, these two systems, which are so effective in an individual's life and behaviours, are in an opposing interaction with each other as an extension of this effect. Either economy or religion always manage to affect each other in a positive or negative way throughout human history. Almost all sociologists, especially sociologists of religion, study in order to draw attention and raise awareness of this subject in terms of both the society and the individual and come to a conclusion. How our belief affects our economical behaviours and attitude; besides this, the religious perception of money and determining the keeping up and how these two fields interact with each other, quoted us by the point of view of sociologists and economists. And we, in our study, try to write down this relation as much as we can.

Keywords: Economy, Religion, Investment, Modernism

1. GİRİŞ

Ekonomi, her ne kadar para denen aracın, kendi kendine kurumsallaştırdığı bir üst yapı olarak görünse, bu bilimin pratikte insanın bireysel boyutuyla çok da ilişkilendirilemeyeceği zannedilse de; bazı ekonomistler bunun hiç de böyle olmadığını, ekonominin özellikle yapılan yatırımlar bağlamında bireysel boyutla doğrudan hatta kaçınılmaz olarak bağlantılı olduğunu savunmuşlardır. Bu bağlantıyı savunan ekonomistlerin hareket noktaları da, bireyin kişisel yatırımını yaparken hangi etmenlerden yola çıktığı, hangi etmenlerin bireyin yatırımını etkilediğini bulmak olmuştur. Bu araştırma sonucunda genel hatlarıyla ortaya çıkan neticeye göre bireyler, ekonomik anlamda kişisel yatırım yaparken, bireysel anlamda hayatları üzerinde oldukça etkili olan birçok faktöre ister istemez bağlı kalarak hareket ederler. Bu faktörler; yaş, cinsiyet, medeni ve mesleki durum, eğitim seviyesi, aile yaşantısı, inançlar, değer yargıları, maneviyat, hayata bakış açısı ve tamamen müstakil olan ruh hali olarak sayılabilir. Hiçbir insan, kendisini her şeyden bağımsız ve müstakil olarak gerçekleştiremez. Her bireyin, tam olarak o birey olmasında, inançlarının ve ekonomik durumunun oldukça etkisi vardır.

Bu çalışmanın amacı, bireylerin kişisel yatırım yaparken, inançlarından ve üyesi oldukları dinlerinden ne dereceye kadar ve hangi noktalarda etki aldığını incelemeye çalışmaktır. Farklı kulvarlar olarak görünmelerinin sebepleri, objelerinin ve neden oldukları davranış biçimlerinin farklı olmasından daha öteye gidilmeden açıklanabilecek bu iki alanın, insan hayatında etkileşim içinde olmayacağı yönündeki ilk bakıştaki algı oldukça yanıltıcıdır. İnsanların inançları, maddi yönelimlerinin başlıca belirleyicilerinden biridir. Her insan parasını, bir şekilde inandıklarına ve bu inanışlarından ötürü içinde bulunduğu grubun alışkanlıklarına göre kullanmaktadır. Aynı biçimde, ekonomik durumunun kapsamı çerçevesinde de inançlarını ve bu inançlar sayesinde girebileceği grupları belirleyebilme ve seçebilme lüksüne sahip olmaktadır. Bir bireyin hayatında ikisinin de oldukça önemli olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.

2. EKONOMİ

Osmanlıca kullanımıyla *iktisat* olan ekonomi, insan denen varlık, varlığa geldiğinden beri, onun kişisel ve toplumsal hayatını bir şekilde yönlendirmiş, değiştirmiş ve kendi gereklilikleri doğrultusunda düzenlemiş bir sistem olarak düşünce tarihinde önemli bir belirleyiciliğe sahip olmayı başarmıştır. Bütün çağların felsefi, sosyolojik, bilimsel gelişmelerini bir şekilde etkilemiş ve yapılandırmıştır. Bunun sebebi, entelektüel veya akademik boyutundan öte, insanın hayatının pratik alanında çok büyük söz sahibi olmasıdır. Çünkü insanın varoluşunu idame ettirmesinin başlıca sağlayıcısı, onun somut ve görünür kazanımlarıdır ve bu yasa insanlık tarihi boyunca değişmeksizin hüküm sürmüştür. Bizler bir şekilde yaşamaya kurulmuş robotlar ve çalışmasında aksaklık çıkmaması gereken makineler gibi kabul edilirse, bunun sürdürücüsü olarak da belirli bir yürütücüye ihtiyaç duyarız. Bu yürütücü, belki de dünyanın her zaman tek efendisi olma yolunda asla tökezlememiş olan para olarak kabul edilmelidir. Bu kabulden yola çıkarak, paranın son halini alması kadar geçen sürenin ve bu süreçte kurulan insani ve de toplumsal ilişkilerin; dolayısıyla bu ilişkileri kuran aktörlerin ve bu ilişkilerin kurulduğu mekan ve

çağların, paranın insanlık üzerindeki etkilerinin çözümlenebilmesi açısından çok iyi bilinmesi gereklidir. İşte insanoğlunun bu bilgiye erişmesini sağlayan ve gündelik yaşamını düzenlemesine olanak veren, kendisini en gerekli ve yeterli asgari düzeyde sürdürebilmesini sağlayan verileri ona gösteren bilim ekonomidir. Ekonomi, üretim ilişkilerini inceleyen bilimdir (Hançerlioğlu, 1981: 76). Kelimenin kökeni itibarıyla, deyim olarak ilk kez Antikçağlı düşünür *Aristoteles* tarafından kullanılmıştır. Yunanca *yönetim* anlamına gelen *oikos* sözcüğüyle, *yasa* anlamına gelen *nomos* sözcüğünün birleşmesinden meydana gelmiştir. Eski Yunan düşüncesinde bu alanda düşünce üreten tek düşünür olan Aristoteles, her malın iki değeri olduğunu far ettikten sonra kullanma değeri ile değiştirme değerini birbirinden ayırmıştır. Ayrıca faizin parayı üretici kıldığını da anlamış ve yasaklanması gerektiğini savunmuştur. Bunu yanında kazanç için yapılan ticaretin doğaya aykırı olduğunu savunmuş ve bunu erdemsizlik olarak kabul etmiştir. Değiştirilen malların ve hizmetlerin eşit değerde olmasıyla gerçekleşecek fiyatın doğru fiyat olarak kabul edileceğinin altını çizmiştir. Yunan uygarlığının akabinde gelen Roma uygarlığında ekonomi üzerine bir düşünme pek göze çarpmamıştır. Sadece *Cato* ve *Varo* gibi yazarların tarımsal etkinlik üzerine düşündükleri göze çarpmıştır.

Ortaçağda, tam da bu çalışmanın birey üzerinden göstermeye çalıştığı şeyin insanlık üzerinden nasıl gerçekleştiği göze çarpmaktadır. Ortaçağ, ekonomiye din açısından bakılan bir çağ olmuştur. Nihai amaç, kurulu düzeni korumak olarak şekillenmiştir. Bu çağın ünlü din düşünürü *Aquinolu Thomas*, toplumun dayandığı ekonomik ilişkilerle din kurumunu bağdaştırma yoluna gitmiştir (Hançerlioğlu, 1981: 77). Hıristiyanlığa göre bütün insanlar eşittir ama ekonomik gelişmelerin idamesi için kölelik ve mal edinme uygun bulunmuştur. Ancak bunun bir sınırı olmalı, kişilerin sosyal durumunu koruyacak kadar mal edinme esas alınmalıdır. Thomas, *narh sistemini* önererek bir şeyin gerçek değerinden pahalıya satılmasının ve ucuza alınmasının yasaklanmasını ister. Thomas'dan başka öne çıkan isimler arasında, İslam düşüncesine bağlı olan *Jean Buridanus*, *Nicolaus Oresmius* ve *İbni Haldun* göze çarpmıştır. Buridanus, değer bir malı değiştirenin kişisel ihtiyaçlarından değil, değiştirme zorunluluğu bulunan bütün insanların ortak ihtiyaçlarından olduğunu ileri sürmüştür. Paranın cevher değeri ile değiştirme değerini ayırmış, değiştirme değerinin devlet tarafından onaylanmasının gerektiğini savunmuştur. Oresmius, sadece para üzerine bir deneme yazmış ve ekonomiyi dinden ayırıp bağımsızlığına kavuşturmuştur. İbni Haldun bu konuda liberalist bir tavır takınmış, tarihsel olaylarda doğal zorunluluğu ve insan etkinliğini fark ederek devletin bu alana el attığı takdirde, ticari düşünce ve girişkenliğine darbe ineceğini savunmuştur.

Rönesansa gelindiğinde görüyoruz ki, ekonomik anlamda, burjuva düzenine uygun bakış açıları gelişmiştir. İlk kapitalist fikir, *Fransız Protestanlığının kurucusu Jean Calvin*, ilk devletçi düşünce *Jean Bodin*, ilk tarımcı bakış açısı *Sully* tarafından ileri sürülmüştür. Calvin, insan emeğini, ekonomik bir değer olarak ilk defa ileri süren ve tanrısal bir buyruk olarak niteleyen kişidir. Bodin de köleliğin kaldırılması gerektiğini ilk kez savunan isim olmuştur.

Modern ekonomi ise, 18. yüzyılda liberaller tarafından başlatılmıştır. *Adam Smith* ve *David Ricardo*, bilimsel ekonominin iki büyük temsilcisi olmuşlardır. Düşünce tarihinde çığır açmış olan *Marks*'ın ortaya

koyduğu ekonomik düşünceler bu iki isimden yola çıkarak meydana gelmiştir. Bunun sonucunda kapitalist ekonomi, öznel alana kaymış ve bu iki ismin bilimselliğinden tümüyle uzaklaşmış olsa da, İngiliz Ekonomisti *John Maynard Keynes*'in geliştirdiği *Keynesçilik* anlayışı kapitalizmin kurtarıcısı görevini üstlenmiştir.

Kelime anlamı ve tarihsel gelişimi çerçevesinde kabaca bu şekilde ele alınabilecek ekonomi, düşünce ve insanlık tarihi boyunca dönem dönem oldukça belirleyici bir nitelik kazanmış ve *ekonomizm* teriminin sözlüklere girmesini sağlamıştır. Ekonomizm, topluma ve siyasi tarihe ilişkin açıklamada, diğer faktörleri büyük ölçüde göz ardı ederek, tümüyle ekonomik gelişmeleri vurgulama, ön plana çıkarma anlayışıdır. Her türlü toplumsal, siyasi ve kültürel faaliyeti ekonomik temel yoluyla açıklayan, üst yapının kendisinin bağımsız bir anlamı olabilmesini kabul etmeyen indirgemeci görüştür. Genelde Marks'ın tarihsel maddeciliğini ifade etmek için kullanılan bu terim, ideolojik mücadelenin önemini vurgulayan Marks, Engels ve Gramsci tarafından, işçilerin siyasi mücadeleyi siyasi partilere bırakarak yalnızca doğrudan ekonomik çıkarları için mücadele etmeleri gerektiği şeklindeki sendika anlayışını, sosyalizmin yalnızca ekonomik eğilim ve yönelimlerin gelişimine bağlı olarak neredeyse kendiliğinden ortaya çıkan bir evrimin sonucu olacağını savunan hareketi ifade etmek için kullanılmıştır (Cevizci, 1999: 287).

Rainer Kawa ekonomiyi, *insanın maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere emtianın üretimi, dağıtım, tüketimi ve hizmet faaliyetlerinin tümü* olarak tanımlamış (Arslantürk ve Amman, 2001: 315) ve böylece madde-insan ilişkisine ait olay ve olguların tümünü işin içine katmıştır. Bu durumda ekonomik faktörlerin insan-insan ilişkisine etki etmeleri ve bu etkileşim sonucunda birtakım sosyal kurumların meydana gelmeleri kaçınılmazdır. Tam da bu noktada ekonominin, insanı ilgilendiren ve insan hayatını düzenleyip dönüştüren diğer birçok sistem ve bilimle yakından ilişkisi olduğu tartışmasız kabul edilmelidir. Bütün toplumların ekonomik bazı kurumları vardır. Fakat toplumlar arasındaki kurumsal farklılaşmanın sebebi, toplumlarda gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin, müstakil olarak o toplumun kendi iç dinamiğine göre değişmesidir. İşte bu değişimin sağlayıcısı toplumdaki diğer sistemlerdir. Bu sistemler, tarih, ahlak, felsefe, sosyoloji, psikoloji, bilim, siyaset gibi sistemlerin bütünü olmakla birlikte, bizi burada en çok meşgul edecek olan dindir. Bu çalışma, ekonomik gelişmeler üzerinde dinin, hem toplumsal hem de dolayısıyla bireysel olarak, ne derece etkili olduğunu elinden geldiğince incelemeye çalışmak için yola çıkmıştır. Bu çerçevede ekonomi ile ilgili verdiğimiz bilgilerden sonra, din ile ilgili bir genel değerlendirme de yapacak ve akabinde bu iki sistemden dinin ekonomi üzerinde ne gibi etkileri olduğunu inceleyeceğiz.

3. DİN

Din olgusu, insan hayatının sadece uhrevi kısmında hüküm süren veya yalnızca manevi boyutta ele alınabilecek bir yapı teşkil etmez. Din, hayatın her alanında bir şekilde kendini gösteren

ve çoğu zaman dayatmacı bir politika ile kendini söz konusu alanlara zuhur ettiren bir çizgide ilerler. Dinin bunu yapmasının ve bundan daha farklı bir davranış gösteremeyecek olmasının sebebi, kendi özerk yapısıdır. Din, doğası gereği dogmatik olma üzerine kuruludur. Tam da burada dinin çeşitli tanımlamaları üzerinde durmamız yerinde olacaktır. Din Arapça 'da yol, hüküm, mükafat, itaat, hesap verme, saltanat, mülk, adet, baş eğmek, ferman, hal, kaza, tedvir, takva, ma'siyet; Latince'de (*religare'den religio*) bağlanmak ve cemaat anlamlarına gelmektedir. (Arslantürk ve Amman, 2001: 305) Dini bizatihi kendisi ile tanımlamak istersek, dini yine din üzerinde tanımlama yoluna gidersek; *ferdin kendi inancı, kendi ibadet ve cemaat hayatı* olarak tanımlamamız yerinde olacaktır (Sarıkcıoğlu, 2002: 1). Burada esas olan dini bulunduğu yerde aramaktır. Bu noktada dinin varlığının insanın varlığına paralel olduğu göze çarpsa da, içeriğinin hayatın çeşitli alanlarına yayıldığı kolaylıkla fark edilir. İnsanın ve toplumun olduğu her yerde dinin farklı görünümüne rastlamak mümkünse de, dinin tasavvur edilme ve benimsenme şekli insandan insana değişecektir. Bu noktada dikkat çeken husus, ferdin kutsalla ilgili kendi tecrübelerini ve düşüncelerini, mutlak hakkındaki tasavvurlarını din olarak anlaması ve başkaları için de kendi tecrübelerini genelleştirmesidir. Din Bilimleri Uzmanı *K. Goldemmer'e* göre din, *tarihe ve ferdin kendini üyesi olarak bulduğu toplumun, grubun tecrübe ve geleneklerine bağlıdır* (Sarıkcıoğlu, 2002: 1). Bunun yanında, oldukça ilahi ve spiritüel tanımlamalar da yapılmış; din, kainat görüşü ve duygusu, tanrıya teslimiyet duygusu, duygular üst alemi anlama ve kavrama, ululuğun ve değerinin tecrübesi, özel şekildeki manevi bir faaliyet olarak değerlendirilmiştir.

Dinin kendi gözüyle dine bakış, en genel anlamıyla bu şekillerde tanımlanırken; düşünce tarihi boyunca sürekli dine karşıt bir tavır takındığı savunulsa ve bu tartışma götürür bir konu olsa da, felsefenin ona hangi açıdan baktığının bilinmesinde de oldukça büyük bir fayda vardır. Felsefe dini, *insan varlığının yaşam ve tecrübelerinin üç temel boyutuyla ilgili sorulara, belirli özellikleri olan bir tanrı kavramıyla yanıt getirmeye çalışan inanç sistemi olarak tanımlar. Doğaüstü bir tanrısal güç ya da varlıkla ilgili inançların, bu varlığa yönelik manevi eğilimlerin ve tanrıya yapılan ibadetin oluşturduğu bütündür din* (Cevizci, 1999: 240). İnsanların doğa karşısında fiziksel olarak çok zor durumda kaldıkları ve doğanın kendilerine yaptıklarına anlam vermedikleri, hastalıklarla, kazalarla, açlıkla, savaşla ve doğal felaketlerle mücadele ettikleri dönemlerde; kendi fiziksel varoluşlarını tehdit eden bu sıkıntılardan kurtulma yolları aramaları, felsefeye göre dinin ortaya çıkmasındaki birinci boyuttur. İkinci boyut, insanın bu dünyadaki amacının sadece bu zorluklarla mücadele etme üzerine kurulu olup olmadığı üzerinedir; insanın anlamdan yoksun bir yaşam sürmesinin gerekip gerekmediğini sorgular. Dinin ortaya çıkmasının üçüncü ve nihai sebebi, ahlaki ve ödev duygusu ile ilişkili olan sebeptir. Buna göre insan, dilediği her şeyi yapıp yapamayacağını, yapıp ettiklerinde başkalarını da gözetip gözetmemesi gerektiğini sorgulayacaktır. Bütün bunlar ışığında söyleyebiliriz ki, felsefe dini; insan varoluşunun kaynağı, insan doğasının ve yazgısının kaynağı, insanın değerler cetvelinin belirleyicisi ve gündelik yaşamındaki yol göstericisi olarak tanrı kavramıyla yanıtlayan inanç sistemi şeklinde tanımlamıştır. Felsefenin din üzerine düşünürken, dinin din üzerine düşünürken yaptığından farklı olarak, doğaüstüçülüğe ek olarak insani idealleri daha fazla temele aldığını görürüz. Bu bağlamda din, her şeyi

yaratılan ve kontrol eden ilahi ve aşkın bir gerçekliğe inanarak ibadet etmekten ve insanların kendilerine yönelecekleri ve davranışlarını düzenleyecekleri idealler oluşturma girişiminden meydana gelir.

Felsefenin dine bakışını da en genel anlamıyla ortaya koyduktan sonra, bu çalışma söz konusu olduğunda bizim için en gerekli bakış açısının sosyolojiye ait olduğunu söyleyip, sosyolojinin dine bakışına geçmeliyiz. Sosyoloji aynen dinin kendisi ve felsefe gibi dini, inanç olgusuna dayandırır. Ama burada söz konusu olan inanç, dini inançtır ve dini inanç, bilgi ve iman bütünlüğü çerçevesinde dini ifadelerin, yani dogmaların ¹doğru olduğuna inanmaktır. Nitekim dini inancı diğer inanç türlerinden ayıran en önemli özelliği dogmatikliğidir. *Din Sosyolojisi* adlı eserinde *Joachim Wach*, dini inancın insanın kendi üzerinde olan aşkın bir varlığa inanması ile başladığını ve ona kulluk etmede karar kıldığını belirtir; dini *kul ile tanrı arasında gerçekleşen iletişimin, kulun hayatındaki tezahürü* olarak tanımlar (Arslantürk ve Amman, 2001: 305). Psikologların, bir üst benlik olayı, ferdi cemiyete bağlayan şahsiyet yapısının, yani kültürün projeksiyon mekanizması vasıtasıyla belirlediği bir ikincil kurum olarak tanımladığı din (Arslantürk ve Amman, 2001: 306), sosyologlara göre toplumla açıklanmalıdır. Çünkü sosyoloji dinin, kutsalın cemiyet hayatındaki tecrübesi olduğunun altını çizer. İnsanın bir aşkın varlığa bağlanması sonucu buna ait inancın gerektirdiği düşünce ve uygulamaların bütünü bir inanç, ibadet ve ahlak sistemi şeklinde hayata geçirmesi, dini tam anlamıyla yaşamasıdır. Toplumu yaşayan bir organizma olarak gören ve bu organizmanın tüm parçalarının organizmanın bütünlüğü açısından hayati önem taşıdığını savunan yaklaşım olan *Fonksiyonalizmin* temsilcilerinden *Parsons'a* göre din, *kainatta insanın yeri, diğerleriyle ilişkisi, çevresi ve diğer insanlarla ilişkilere bağlı olarak arzu edilir olan ve olmayan şeyler hakkında geliştirilen ve gerçekleştirilen bir anlayıştır*. Birçok sosyolog din olgusuyla ilgilenmiş ve kendi sosyolojik sistemi çerçevesinde din tanımlamaları yapma yoluna gitmiştir. Örneğin *Taylor* dini ruhi olay olarak tanımlarken, *Weber* tabiatüstü güçlerle ilgili bir olgu olması açısından ele almıştır. *Durkheim*, kutsalın toplumda uygulanması demişken dine, *Otto* onu mantıküstü ve esrarlı kabul etmiştir. *Wach'a* göre, en üstün varlık kutsalın tecrübesi, *Radcliffe-Brown'a* göre ayinle ilgili adetler, *Davis'e* göre sosyal bütünleşme, *Berger'e* göre kutsallık yerleşmiş beceri hareket, *Bouquet'e* göre insanüstü varlıklar, *Nottingham'a* göre sosyal bağın temeli, *Bella'a* göre sembolik şekiller, *Geertz'* göre sembolik sistem, *Luckman'a* göre dünya görüşü, *Luhman'a* göre kararsızlığın azaltılması şeklinde tanımlanmıştır din. Bu farklı isimlerin din tanımlamalarına bakıldığında sosyolojik bakış açısının dine yaklaşımı kolaylıkla anlaşılabilir. Buna göre din, insanlara bir hayat tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü içinde toplayan kurum, bir değer biçme ve yaşama tarzı; yaratıcıya isteyerek bağlanma, birtakım şeyleri duyma, onlara inanma ve onlara uygun iradi faaliyette bulunma olgusu olarak tanımlanabilir (Arslantürk ve Amman, 2001: 307).

¹ En genel olarak, sıkı sıkıya, büyük bir güçle inanılan, otoriteye dayanmasından başka, olgulardan ve diğer deneysel desteklerden bağımsız olarak kabul edilen şeyler için kullanılan terim. Dini bir çerçeve içinde tanrısal bir otoriteye dayanan ve inkar etmenin sapkınlıkla eşanlamlı olduğu, değiştirilemez ve sorgulanmadan benimsenen temel inançlar, temel işlevleri tanrının kendisini insana gösterdiği ve bildirdiği vahyin anlamını kavramsal terimlerle açıklamak olan dini öğretiler; dini otorite tarafından ve en temel dini kurum tarafından desteklenen doktrinler. (Bkz. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, A. Cevizci, s. 249.)

Bizatihi dinin kendisinin, felsefenin, çok genel manada psikolojinin ve bu çalışma için en çok üzerinde durulması gereken sosyolojinin dini tanımlamaları ve dine yaklaşma tarzları konusunda verdiğimiz bu genel bilgiler çerçevesinde söyleyebiliriz ki din, insan varlığı geldiğinden beri, toplumların kendilerini idame ettirmeleri, ayakta kalabilmeleri, istikrar gösterebilmeleri konusunda önemli görevler üstlenmiş, özellikle söz konusu toplumun, oldukça kritik belirli dönemlerinde yol gösterici olmuştur. İnsanlar doğa ve toplumla ilgili olguları din sayesinde açıklama şansı elde edebilmişlerdir. İnsanların arasındaki ilişkileri düzenleme konusunda birçok dini norm ortaya koyulmuştur. Bu normların yerleşip kemikleşmesi suretiyle de birçok dini kurum oluşmuştur. Özetle din-kültür ilişkisi, toplumların genel yapısını meydana getirme konusunda önemli rol oynamıştır. Dinin oynadığı rol sadece kültürel etkileşimi belirlemekle sınırlı kalmamış, o toplumdaki hemen hemen bütün sistemli yapıların belirlenimini gerçekleştirecek kadar geniş bir yelpazeye dağılmıştır. İşte bu sistemli yapılardan biri de ekonomidir. Çalışmamızın bu bölümünün bundan sonraki kısmı, din ile ekonomi arasındaki ilişkinin insanlık ve düşünce tarihi bağlamında ele alınması üzerine olacaktır.

4. DİN İLE EKONOMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

İnsan düşünen bir varlık olmasının yanında inanan bir varlıktır da. Düşünmenin temelinde bulunan aklın yetmediği durumlar olabilir ve burada devreye tasavvur girerek, yeni durumlara uyum sağlamayı gerçekleştirir. Tanrının merkezde olduğu bir düşünce yapısı ve davranış olgusu, diğer sosyal olay, olgu ve yapıları etkiler. Nitekim din, bir yandan bunu yaparken, bir yandan da kendisi bir sosyal olgu olarak toplumda yerini alır ve bu da onun, ekonomi gibi diğer sosyal olgularla ilişkisini gündeme getirir. İnsan aynı zamanda ekonomik bir varlıktır. Hayatını devam ettirebilmesi ve toplumda belli bir yer edinebilmesi, insanın ekonomik durumuna bağlıdır. İnsanın ve dolayısıyla toplumun refahı ve mutluluğu konusunda ekonomi ciddi bir belirleyici olmaktadır. Bütün ekonomik faaliyetler sonuçta insanlar arasındaki ilişkilerin yapılaşmasında etki etmekte ve fertler bu yapılarıyla, toplumlar da ekonomik anlamda ne derece gelişip gelişmediğine bakılarak değerlendirilmektedirler. Sosyal tabakalaşma içerisinde bireyler sosyo-kültürel yapılarını ekonomik güçleriyle destekler ve kendilerine bir hareketlilik sağlarlar. Ancak bireyin toplum içinde işgal ettiği yerin değeri sadece ekonomik değildir. Bireyin kişisel biyolojik ve psikolojik yapısı, toplumun sosyo-kültürel normlarını benimseme durumu, sosyo-kültürel kişiliği, rol benimseme ve yerine getirme gücü, olaylar ve olgular arasındaki ilişkileri keşfetme yeteneği ve tabi ki dini görüşleri onun statüsüne etkide bulunmaktadır.

Toplumlar tarihsel gelişmeleri çerçevesinde gruplandırılırken genellikle, sanayileşmeleri ve dinin etkisi altında ne kadar kalıp kalmadıklarına bakılarak değerlendirilirler. Bu bağlamda ilkel toplumlarda ekonomik kurumlar basit olmuşlar ve de çok fazla çeşitlilik göstermemişlerdir. Bu tür toplumlarda iş bölümü az gelişmişti ve özel belirli ekonomik işlevler yerine getiren ve süreklilik arz eden çok az oluşum vardır. Örneğin bir avcı kültüründe, bir ailenin veya kabilenin erkek üyeleri tarafından av yapılırdı. Bütün kişisel ihtiyaçlar ailenin kendisi tarafından üretilirdi. İlkel bir teknoloji, basit bir iş

bölümü ve dolayısıyla düşük bir verimlilik söz konusuydu. Farklı ekonomik gruplar ve kurumlar mevcut değildi.

Karmaşık kültürlerde durum tamamen değişmiştir. Bu tür toplumlar, geniş bir iş bölümü mekanizması geliştirmişlerdir. Ticaret ve teknoloji gelişmiştir; bu da aileler tarafından imal edilmesi mümkün olmayan daha büyük bir zenginlik kültürü ortaya çıkarmıştır. İş bölümü ve üretim açısından farklılaşmış grup ve kurumlar meydana gelmiştir. Kişisel girişimler, sanayi ve ticari işletmeler bu tür belirli ekonomik grupları temsil etmeye başlamıştır. *Fransız İhtilali* ve *Sanayi İnkılabı* ile geleneksel feodal toplum yapısının yıkılıp, yeni bir toplum yapısının gelişmesi; ekonominin de yeni bir yapı dahilinde değişmesini ve buna uygun kurumların ortaya çıkmasını sağlamıştır. İhtilal, milli devletlerin doğmasına; inkılap, kitlesel fabrikasyon üretime geçilmesine neden olmuştur. Bütün bu evrensel değişmeler, mülkiyet ve yönetim şekillerinin değişmesine; kapitalin belli bir sınıfın elinde toplanmasına rağmen, çalışanların hayat seviyelerinin yükselmesine, sosyal güvenlik kurumları vasıtasıyla insanların güvenliğe kavuşmasına; alt tabakanın azalmasına, üst tabakanın kartelleşmesine, orta tabakanın gelişmesine; milli devletlerin kurulup milli ekonomilerin dışa açılmasına; demokrasinin öne çıkmasına, siyasetin ve ekonominin eşitlik üzerine kurulmasına; sosyal statünün doğuştanlığa göre değil, yeteneğe göre şekillenmesine; laikleşme eğilimlerine, dinin bireysel vicdana indirgenmesine; şehirleşmenin artmasına; gelişmiş ülkelerde bölgesel arası dengesizliklerin azalmasına neden olmuştur. Bütün bunlar aslında, bizim günümüzde *küreselleşme* ve *globalleşme* adı altında ifade ettiğimiz şeylerdir. Artık farklı toplumlar ekonomik anlamda birbirlerine benzer hale gelmişlerdir. Tam da bu noktada, toplumların ekonomik anlamda tamı tamına birbirlerinin aynı olmasının önüne geçen şeyin ne olduğuna değinebilir ve hiç tereddüt etmeksizin bunun din olgusu olduğunu söyleyebiliriz. Eğer, bütün bu kaçınılmaz ve hiçbir toplumun etkiden kurtulamayacağı gelişmelere rağmen hala bütün dünyada toplumsallaşma diye bir şey gerçekleşebiliyorsa; hala toplum denen oluşum kendini idame ettirebiliyorsa; dünya vatandaşı değil de, hala bir toplumun vatandaşı isek, bunun sebebi öncelikle kültürel bütün özelliklerimiz, özelde de bu özelliklerin en baskın karakterde olanı olan dini görüşlerimizdir. Ekonomik tercihlerimizde ve hem bireysel hem de toplumsal olarak ekonomik anlamdaki bütün girişimlerimizde ya da geri çekilişlerimizde dini görüşümüzün, hayatımızın manevi kısmının belki kendimiz de fark etmeyeceğimiz düzeyde, psikolojik etkisi mevcuttur. Tezimizi desteklemek için, özellikle *modernite* ve akabinde ortaya atılan *postmodernite* kavramlarının ve girişimlerinin neden başarılı olmadıklarını açıklamak yeterli olacaktır sanırım.

Aydınlanma hareketine dayalı olan "*modern*" kelimesi Latince "*modernus*" kelimesinden türetilmiştir. *Modernus* ise Latince "*modd*" dan türetilmiştir ki bu kelimenin anlamı "*hemen şimdi*" demektir. "*Modern*" kelimesi Latince "*modernus*" şekliyle ilk defa 5. yüzyılda Hıristiyan dünyasını, Romalı ve Pagan geçmişten ayırmak için kullanıldı (Kızılcılık, 1996: 8).

Terim olarak modern daha gerilere giden bir tarihe sahip olsa da, *Habermas*'ın modernite projesi olarak adlandırdığı şey 18. yüzyılda belirmiştir. Bu proje, aydınlanma düşünürlerinin nesnel bilimi, evrensel ahlak ile hukuku ve kendi ayakları üzerinde duran sanatı, kendi iç mantıkları temelinde

geliştirme konusunda gösterdikleri olağanüstü bir düşünsel çabadan ibarettir. Amaç, özgür ve yaratıcı bir biçimde çalışan çok sayıda bireyin katkıda bulunduğu bir bilgi birikimini, insanlığın özgürleşmesi ve günlük yaşamın zenginleşmesi yolunda kullanmaktır. Doğa üzerinde bilimsel hakimiyet, kaynakların kıtlığından, yoksulluktan ve doğal afetin rastgele darbelerinden kurtuluşu vaat ediyordu. Rasyonel toplumsal örgütlenme biçimlerinin ve rasyonel düşünce tarzlarının gelişmesi, efsanenin, dinin, boş inancın akıldışılığından, iktidarın keyfi kullanımından ve kendi insan doğamızın karanlık yanından kurtuluşu vaat ediyordu. Ancak bu tür proje aracılığıyla, bütün insanlığın evrensel, sonsuz ve değişmez nitelikleri ortaya çıkabilirdi (Harvey, 2003: 25)

Modernliği, büyük özgürlük anlatısı olarak gören ve vazgeçemeyen düşünürlerden *Berman* ise, modernizm için şöyle bir çerçeve sunuyor: *Modern hayatın girdabı birçok kaynaktan beslenegelmıştır. Fiziksel bilimlerde gerçekleşen, evrene ve onun içindeki yerimize dair düşüncelerimizi değiştiren, yeni insan ortamları yaratıp eskilerini yok eden, hayatın tüm temposunu hızlandıran, yeni tekeli iktidar ve sınıf mücadelesi biçimleri yaratan sanayileşme; milyonlarca insanı atalarından kalma doğal çevrelerinden koparıp dünyanın bir başka ucunda yeni hayatlara sürükleyen muazzam demografik altüst oluşlar: Hızlı ve çoğu kez sarsıntılı kentleşme; dinamik bir gelişme içinde çok farklı insanları ve toplumları birbirine bağlayan, kapsayan kitle iletişim sistemleri, bürokratik işleyiş ve yapılarıyla her an güçlerini daha da artırmak için çabalayan ve güçlenen ulus-devletler, siyasal ve ekonomik gelişmelere direnen, kendi hayatları üzerinde biraz olsun denetim sağlayabilmek için direnen insanların kitlesel toplumsal hareketleri; son olarak tüm bu insanları ve kurumları bir araya getiren ve yönlendiren, kesin dalgalanmalar içindeki dünya pazarı. 20. yüzyılda, bu girdabı doğuran ve onu sürekli bir oluş halinde yaşatan süreçler 'modernleşme' olarak adlandırılmıştır. Bu dünya-tarihsel süreçler, insanları modernleşmenin nesnesi kadar özneli yapmayı, onlara, kendilerini değiştiren dünyayı değiştirmek için güç vermeyi, onları girdaptan çıkarıp bunu kendilerine mal ettirmeyi amaçlayan şaşırtıcı çeşitlilikte görüş ve düşünceyi desteklemiştir* (Berman, 1999: 36). Bütün bu gelişmelerin yansımaları yeni ve eskisinden oldukça farklı bir ekonomik, siyasal ve toplumsal yapılanmayı beraberinde getirmiş ve bütün bu gelişmeler zamanla bütün dünyayı çeşitli ölçülerde etkilemiştir. Bu değişim ve etkileşim süreci ise genel olarak modernleşme olarak tanımlanmaktadır.

Modernleşme kavramı, modernliğe doğru yaşanan süreci niteler.² Bu süreç, Batı Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da geliştirilmiş olan düşünsel, ekonomik, siyasal ve toplumsal sistemlerin, diğer gelişmekte

² Modernleşme, birçok farklı ölçütte tanımlanabilen esnek bir kavramdır. S.N.Eisenstandt modernleşmeyi "tarihsel olarak Batı Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da geliştirilmiş olan toplumsal, ekonomik ve siyasal sistemlere doğru bir değişim süreci" olarak tanımlar. D.Lerner, modernleşmenin temelinde "akılcı ve pozitivist bir ruhun benimsenmesinin" yattığını söyler. Bunun ardından da modernleşme konusunda Batı modelinin evrensel olarak geçerli bulunduğunu ileri sürer. Lerner'e göre, Batı'da görülen kentleşme, artan okur-yazarlılığa, artan okur-yazarlık, kitle haberleşme araçlarının daha etkili olmasına, artan kitle haberleşme araçlarının etkisi ise daha geniş ekonomik ve toplumsal katılıma yol açar. Lerner bu süreçlerin bu sıra ile bütün dünyada geçerli olduğunu belirtir. Lerner'in aksine Levy, "modern toplumlarda görülen niteliklerin, modern olmayan toplumlarda modernleşmek için gerekli ön koşullar olamayabileceğini, bir toplumun modernleşebilmesi için, modernleşmiş toplumlardaki aynı kalıpları gerçekleştirmesi gerektiği söylenemeyeceğini" belirtmektedir. (Bkz. Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, 6.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, ss.232-240.) Prof. Dr. C.E. Black, modernleşmeyi, "tarih boyunca gelişmiş kurumların insan bilgisindeki görülmemiş artışı yansıtan ve hızla değişen işlevlere uyarlanması süreci" olarak tanımlar ve "bilimsel devrime eşlik eden bu sürecin insanın çevresini denetlemesine olanak sağladığını" belirtir. Nitekim Black'e göre modernite, teknolojik, siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişmede en ileri olan ülkelerin özelliklerini belirtmek üzere kullanılırdı ve

olan toplumlara da yayıldığı bir değişim sürecidir. *Emre Kongar* modernleşmeyi, *batılı toplumsal bilimciler tarafından, bütün gelişmekte olan toplumların, batı toplumlarına benzer aşamalardan geçecekleri anlayışından hareketle oluşturulmuş bir kavram* olarak tanımlar (Kongar, 1996: 232). Modernizm düşüncesi, bir aydınlanma projesi olarak sürekli ve doğrusal bir ilerleme anlayışı üzerine oturmaktadır. Bu ilerlemenin, aydınlanma felsefesine göre belli bir amacı vardır; söz konusu amaç, ideal toplum düzeni olarak ifade edilmektedir. Bu bilimsel bilginin ve insan aklının üstünlüğü ile gerçekleşecektir. *Tek Tanrı, Tek İyi, Tek Hakikat*, modernizmin temel söylemdir. Diğer taraftan *Baudelaire*, 1863'te yayınlanmış olan *Modern Hayatın Ressamı* başlıklı denemesinde şöyle diyordu: *Modernite, anlık olandır, geçip gidendir, olumsal olandır; sanatın yarısıdır; öteki yarısı ise, sonsuz olandır, değişmeyendir* (Harvey, 2003: 23). Modern olmak *Marx*'ın ifadesiyle de, *katı olan her şeyin buharlaştığı bir evrenin parçası olmaktır*. Aydınlanma düşüncesi, ilerleme fikrine kucak açıyor ve modernitenin savunduğu o tarih ve gelenekle kopuşu aktif biçimde hedefliyordu. Bu düşünce her şeyden çok, insanları zincirlerinden kurtarmak amacıyla bilginin ve toplumsal örgütlenmenin mistik ve kutsal kabuğunu kırmayı hedefleyen laik bir hareketti. *Alexander Pope*'un *insanlığın esas araştırma alanı insandır* yolundaki öğüdünü çok ciddiye alıyordu. İnsanlığın ilerlemesi adına insan yaratıcılığını, bilimsel keşifleri ve bireysel mükemmeliyeti alkışladığı ölçüde, değişim girdabını olumlu karşılıyor, gelip geçici, anlık ve parçalanmış olanı, modernleşme projesinin gerçekleştirebilmesi açısından zorunlu bir koşul olarak görüyordu. Eşitlik, özgürlük, insan zekasına olan inanç, evrensel akıl öğretileri her yandan fıskırıyordu. Fransız Devrimi'nin sancıları sürerken, *Condorcet* şöyle buyuruyordu: *İyi bir yasa herkes için iyi olmalıdır, aynen doğru bir önermenin herkes için doğru olduğu gibi*. Bu bakış inanılmaz derecede iyimserdi (Harvey, 2003: 26). Yirminci yüzyıl ölüm kampları ve ölüm mangalarıyla, militarizmi ve iki dünya savaşıyla, nükleer yok olma tehdidi ve Hiroşima-Nagazaki deneyimiyle, hiç kuşkusuz bu iyimserliği tuzla buz etmiştir. Bundan da kötüsü, aydınlanma projesinin kendi amaçladığının tersine yol açarak, insanlığın özgürleşmesi hedefini, insanlığın kurtuluşu adına evrensel bir baskı sistemine dönüştürmeye daha baştan mahkum olduğu yolunda bir kuşku doğmuştur. *Horkheimer* ve *Adorno*'nun *Aydınlanmanın Diyalektiği* adlı yapıtlarında ileri sürdükleri tez budur. Hitler Almanya'sı ve Stalin Rusya'sının gölgesinde yazılan bu kitapta, yazarlar aydınlanma akılcılığının ardında yatan mantığın, bir hakimiyet ve baskı mantığı olduğunu savunuyorlardı. Doğaya hakim olma arzusu, insanlara hakim olmaya açılıyordu: Bu da sonunda ancak *insanın kendi kendini hakimiyet aldığı bir karabasan durumu* ile son bulabilirdi. *Horkheimer* ve *Adorno*'nun bu çıkmazdan tek çıkış yolu olarak, gördükleri doğanın isyanıydı; bu isyan, insan doğasının, saf araççı aklın kültür ve kişilik üzerindeki baskıcı iktidarına karşı başkaldırması olarak düşünülebilirdi ancak.

modernleşme ülkelerin o özellikleri elde etme sürecini belirtirdi. (C.E.Black, *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*, Çev. M. Fatih Gümüş, 2. Baskı, Verso Yayınları, Ankara, 1989.) Giddens "Modernliğin Sonuçları" adlı eserinde "modernliği, 17.yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eder." (A. Giddens *Modernliğin Sonuçları*, Çev: E. Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994, s.9.)

Modernizmin bu başarısızlığı beraberinde farklı bakış açılarını ve düşüncenin farklı yönde evrilmesini getirmiştir, kaçınılmaz olarak. İşte bu farklılaşma bizleri, postmodernizmle tanıştırmıştır. Bir kavram olarak postmodern sözcüğü 19. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır. Postmodern sözcüğü, 1960'lı yıllara gelindiğinde özellikle ve öncelikle sanat ve mimaride yeni eğilimleri ifade edecek biçimde kullanılmıştır. Postmodernizm genel olarak modernizmin, modernizmin temel kavramlarından biri olan rasyonelliğin ve bilimsel temsil felsefesinin yadsınmasıdır. Batı akılcılığına ve aydınlanma felsefesine dayanan bilgi ya da bilgilenme sistemini eleştirme hatta bundan daha ileri olarak ona meydan okuma olduğu söylenebilir. Aydınlanma felsefesinden kaynaklanan sosyoloji anlayışı, akılcılık ve iyimserlikle gönüllüğün, yani insanın tarihin ilerleyiş akışını bilincine dayandırarak hızlandırabileceği inancının sentezi üzerine oturmaktadır. Buna karşın kendini postmodern sayanlar, genel olarak iyiye ulaşma ile akılcılık yolu ile ileriye gitmenin olanaksızlığının altını çizmektedirler. Modern toplumlarda ortaya çıkan yabancılaşma, anomi, sapkınlık, monotonluk, tek-boyutlu insan tipi, tatminsizlik, hazcılık, toplumların kitleleşmesi, insanlığa kurtuluş vadeden (*Marxizm* gibi) büyük anlatıların zayıflaması gibi diğer gelişmeler modern toplumun ve modernliğin önemli bir dönüşüm eşiğinde olduğunu yani postmodernizme doğru bir gelişim içerdiğini ifade etmektedir. Modernizmin evrensel ilkelerinin ve siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel yapılanmalarının sanıldığı gibi insanlığı kurtuluşa, refaha götürebilecek bir anlayış olmadığı, tamamen gelişmiş ülkeler lehine kurulmuş bir düzen olduğu kabul edilmeye başlanmasından ve söz gelimi demokrasi ve insan hakları anlayışlarının taşıdıkları çifte standartların ortaya çıkması, insan-merkezli Batı düşüncesinin tüm versiyonlarının sorgulanmalarını kolaylaştırmaktadır (Şaylan, 2002: 28-34). Dolayısıyla postmodernizm, modernizme ve modernizmin temel dayanağı olan aydınlanmaya karşı bir başkaldırıdır, bu başkaldırıcı özgün kılan şey ise eleştirilerin, daha öncekilere göre daha radikal olması ve daha geniş taraftar kitlesine ulaşabilmesidir.

Modernizm de, çökmesiyle arkasından zorunlu olarak gelen postmodernizm de insanlığın ve dolayısıyla düşüncenin birtakım büyük, kitlesel ve evrensel olayların neden olduğu değişimlerden ekonominin fazlasıyla nasiplenmesi sonucu ortaya çıkan oluşumlar olmuşlardır. Ekonomik değişim ve gelişimler, insanın nezdinde yeterli sayılmış ve bu farklılaşma toplumları topyekün geliştirir zannedilmiştir. Ancak insanın bütünsel bir varlık olarak bir varoluş geliştirdiği ve doğasında bu varoluşa göre yaşama isteği barındırdığı göz ardı edilmiştir. Fakat doğası gereği insan, be kadar yapay ve kurgulanmış bir düzenin parçası olamamıştır ve kendi iç dinamiklerini bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır. İnsanın kendi iç dinamiklerinden en önemlisi değer yargıları ve manevi boyutudur. Dinin insanı etkileme kuvveti ve alanı, bu ikisinin insan üzerinde çok büyük bir söz sahibi olmasına bağlı olarak bu denli geniştir. Hatta söylenmelidir ki, Müslüman düşünürlere göre, ilmin tek kaynağı, tek olan Allah'tır. Fizikçi, kimyacı, biyolog, psikolog, sosyolog ve filozofun yaptığı iş, Allah'ın varlığa getirdiği kanunları araştırmaktır. Bu düşünceye göre, İslam dini gerçek dindir ve kendisine yapılan itirazlara ilmen cevap verebilen tek dindir. Bu bağlamda *Bayraktar Bayraktar*'nın 29 Mayıs 1998 tarihli Sabah Gazetesi'nde *Din* başlığı altında yazdığı yazısında, Kur'an'a dayanarak din kavramına getirdiği yorum kaydadeğerdir. *Bir hissin tesiri altında kalmakla, insanın psikolojik yapısıyla; borçlanmak anlamıyla, ekonomik hayatla; iman etmek*

manasıyla Allah; yağın yağmur anlamıyla da tabiat kanunlarıyla ilgili olan din, adet ve durum manasıyla da toplumsal hayatı ilgilendirmektedir. Psikoloji, ekonomi, sosyoloji ve ilahiyatı ilgilendiren manalarıyla din, insan tabiatında kök salan ve oradan kaynaklanan bir yapıya sahiptir. Buna yaratılış kanunu da diyebiliriz. Bu anlamıyla din, Rum Suresi'nin otuzuncu ayetinde yer almaktadır. 'O halde yüzünü, Allah'ı bir tanıyarak dine, Allah'ın insanları üzerine yaratmış olduğu tabiat kanununa çevir. Allah'ın yaratılışında değişme bulunmaz. Dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.' Tabiat kanunu, yani *fitrat*, (yani bizim yukarıdaki ifademizle insanın doğası), *bütün insanların müşterek özelliklerinin adıdır ve Allah'ın canlı cansız yaratıklarının işleyiş kanunudur* (Arslantürk ve Amman, 2001: 309).

Yukarıda Bayraklı sayesinde bahsetme fırsatı bulduğumuz İslam dini, diğer birçok dine göre bilimsel çalışmaların daha fazla yanında olmuş ve hatta bu konuda kendini geliştirme lüksünü bile yerine getirmiştir. Bu konuda İslam dininin yaptıklarını belirgin bir biçimde üzerinden inceleyebildiğimiz bilim de ekonomi olmuştur. *Bilimsel Araştırma Metodolojisi* adlı eserinin *Bilim ve Değerler* isimli ikinci bölümünü (Türkdoğan, 2003: 37-53) tamamen bu konuya ayıran *Orhan Türkdoğan*'ın görüşleri dikkat çekicidir. Türkdoğan'ın, eserinde böyle bir bölüme yer vermesinin sebebi, sosyal bilimlerde değer yargılarının bilimsel çalışmadan soyutlanmasının çok güç olması ve bu bağlamda bilimle değerler arasındaki ilişkinin sağlıklı bir tahlilinin yapılmasının bu bilimlerin metodolojisi açısından yararlı olacağına dair görüşüdür. Buna göre önce değer ne olduğunu bilmeliyiz. Değer, istenilen, arzulanan bir şeydir. Toplumdan kazanılır ve kültürel unsurları yansıtır. Buna karşılık bilim olgularla, dışarıda gerçekliği olan nesnelere uğraşır. Bilim deneyemediği ve gözleyemediği hiçbir şeyi konu edinmez; bununla beraber değerler gözlemlenemez. Çünkü değerler, tercihler, tutumlar ve yaşantılar, davranışlara kolayca yansımadağı için açık ve seçik olarak bilinmezler. Hiçbir insanın fiziki ve sosyal çevresi, fizyolojik yapısı, istekleri, amaçları ve geçmiş yaşantıları, aynı değildir ve bilimin başlıca özelliklerinden genellemeye tabi tutulmaya uygun değildir. Tam bu noktada *Françis Bacon*'un *mağara idolu* (Türkdoğan, 2003: 38) neden bahseden Türkdoğan, buradan hareketle sosyal araştırmacının, araştırmasını yaparken değer yargılarından soyutlanmasının çok zor olduğunu altını çizmiştir. Bu yüzden de bilimin mecburi olarak değerlerle ilişki kurması gerektiğini söyleyebiliriz. Bilim değer ilişkisini yorumlarken, o bilimsel çalışmanın yapıldığı toplumu ve o toplumun kültürel yapısını iyi tahlil edebilmek ve o bilimsel bilgiyi buna göre değerlendirmeye tabi tutabilmek, büyük önem arz eder. Elbette bilimle ilişkili olarak değerlendirilmesi gereken değer yargılarından en önemlisi din tarafından yüklenenlerdir. Örneğin, *İsidor Thorner* ve *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* adlı eseriyle *Max Weber*, özellikle rönesansla başlayan bilimsel gelişmeleri, Protestan ahlakına bağlamıştır. Robert Metron, püritanizmin bilime katkılarından bahsetmiştir.

Henüz dünyevi (seküler) bir bilimin ortaya konmaya başlanmadığı dönemlerde bilim, dinsel ve kültürel öğelerin etkisi altında ilerlemiştir. *John Nefe* göre ahlaki, manevi ve estetik öğeler, rönesansla başlayan gelişmelerin temelinde yatan öğeler olmuştur. Bütün bunların akabinde, bilim laikleşmeye başlamış ve bilimcilik anlayışı öne çıkmıştır. En üstün değer haline gelen bilim, tapılacak bir sistem, bir

din olarak kabul görmüştür. Örneğin *Einstein*, bir ruh, bir Tanrı veya başka bir kişiye karşı değil; fakat varlıkta kendisini gösteren akla uygunluk karşısında derin bir saygıyla sarsıldığını belirtmiştir. (Türkdoğan, 2003: 42) Bilimin bu şekilde algılandığı dönemin kaçınılmaz sonuçlarından birisi de, *Comte* tarafından kurulan pozitivistlerin, rüştünü iyice ispat etmesi ve buna bağlı olarak *mantıkçı (yeni) pozitivistizm* akımının ortaya çıkmasıdır. Bu akım, bilimi o derece yüceltecek ve öylesine bir üstünlük sağlayacaktır ki bilime, felsefeyi bile, bilime hizmet eden bir etkinlik olarak görmekten öteye geçilemeyeceğini savunacaktır. Bilim deneye dayanırken, akıl ve felsefe onun birer aracı olmaktan ibarettir. Bilimler içerisinde ayrıma gitmeyi de hoş görmeyen bir tutum içine giren, böylece sosyal bilimleri zora sokan bu akım, bütün bilimlerin tek bir yöntem altında toplanması gerektiğini, bu yöntemin de fizikalizm olacağını savunmuştur. Bu durum da değerlerin ve inançların kendilerini ifade etmelerini önemli ölçüde tehlikeye sokmuştur.

Mantıkçı pozitivistler bütün bu aşırı görüşlerinden dolayı eleştiri almışlardır. Eleştirenlerin Başında *Popper* ve *Ayer* gelir. Üstelik *Ayer* Viyana çevresinden, yani kendi içlerinden gelen bir isimdir ve mantıkçı pozitivistlerin en önemli kusurunun, hemen hemen tamamının yanlış olması olduğunu söylemiştir. (Türkdoğan, 2003: 44) Öte yandan, bilimin tek geçerli bilgi edinme yolu sayılamayacağı görüşünü savunan, *J. Needham* gibi anti bilimci isimler de olmuştur. Anti bilimciler, bilimin yanında, din, estetik, felsefe, tarih, sezgi ve sevginin de olması gerektiğini, ilerlemenin bu faktörlerin hepsinin bir arada bulunmasına bağlı olduğunu savunmuşlardır.

Din ve bilim ilişkisinde, Hıristiyanlık ile İslamiyet arasında büyük bir fark vardır ve bilimsel gelişmelerin batıda bu kadar çalkalanmalarına maruz kalmasının sebebi, bu farktır. Hıristiyanlık bilim ile sürekli kavga halinde olmuş, aralarına keskin çizgiler koyma çabasından asla vazgeçememiştir. Oysa İslamiyet, bilime sırtını hiç çevirmemiş, hatta tam tersine ona daima tam destek vermiştir.

Bilimsel gelişmeler ve bunların değerlerle ilişkilerini, çeşitli düşünürlerin çalışmaları ışığında detaylı bir şekilde açıklayan Türkdoğan, daha sonra modern bilimin hızlı gelişiminin sebep olduğu bir diğer şeyi açıklamaya girişmiştir. Buna göre, nedensellik ilkesinin yerini olasılık ilkesi almıştır. Bilimsel yasaların her biri, çeşitli değişkenler, değişkenlerin sabit kalmayacağı, değişkenler arasında çeşitli ilişkilerin olabileceği, ortamın farklılığı ve her zaman bir hata payı bırakılması gerektiği, farklı bir durumun olasılık dahilinde olduğu göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

Popper, *Ayer*, anti bilimciler, Hıristiyanlığın bakış açısı ve olasılığın nedenselliğin yerini alması gibi saydığımız bu etkenler, bilimciliğin tahtının sallanmasına neden olmuştur. Böylelikle, en başta *Weber* ve *Merton*'un göstermeye çalıştığı gibi, bilimin gerisinde aslında değerler sisteminin olduğu fikrine geri dönmeye başlanmıştır. Değişmeyen özden, değişimin aldattıcılığından ve dolayısıyla *Parmenides* ve *Pythagoras* ile başlayıp *Platon* ile son noktasına ulaşılan anlayıştan bahsedilmiştir. Bu arada ortaya çıkan *Darwin*, tekrar bilimcilik anlayışını canlandırmış, değişmeyi ön plana çıkarmış, böylelikle liberalizm ve kapitalizm gibi bireyci ve yaşam kavgasını temele alan siyasi görüşlerin, birer değerler sistemi

olarak bilime nasıl etkide bulunduğunun en güzel kanıtı olmuştur. Bu etkinin rahatlıkla gözlenebileceği bir başka isim, iktisatçı *Adam Smith*'tir.

Din ve bilim ilişkisinde bilimin din karşısında yüceltmeye çalışılması, nasıl ki aynı ilişkide dinin yüceltmeye çalışılmasında dinin bir suçu yoktu ise, bilimin bir suçu olduğu anlamına gelmemektedir. Bütün bunlar bu sistemlerde söz sahibi olan insanların, kendi çıkarları doğrultusunda aslında ait oldukları sistemleri kullanmalarından kaynaklanmış, din ve bilim gerçek işlevlerinden saptırılarak çatışır vaziyetteymiş gibi gösterilmişlerdir. Özellikle seküler bilim anlayışının geliştirilmeye çalışılması dinle bilimin arasının fazlasıyla açılmasına sebep olmuştur. Bu çabanın karşısında olan bir din gözümüze çarpmaktadır. İslamiyet, bilimin sekülerleşmesine karşı çıkarak, kendine özgü bir bilimsel düşünce sistemi olduğunu savunmuştur ve bilginin İslamileştirilmesi tezi bu şekilde ortaya atılmıştır. Bu tez batı dünyasının bilimi karşısında İslam dünyasının yapması gerekenlerden yola çıkarak desteklenmiştir. Buna göre, Müslüman bilim adamlarının bilimin bütün disiplinlerine tam anlamıyla hakim olmaları, öğrenilen bu disiplinlerin gerekiyorsa İslami kültürün gereklerine uygun bir şekilde değiştirilmeleri, yorumlanmaları ihtiyaç duyulmayanların tamamen bırakılmaları, İslami ideallere hizmet edebileceği biçimde bilim adına yeni bir metot belirlenmelidir.

Din ve ekonomi çerçevesinde değinilmeden geçilmemesi gereken isimlerden bir de Marx'tır. *Karl Heinrich Marx* 19. yüzyılda yaşamış filozof, ekonomist ve devrimcidir. En temel anlamda komünizmin kuramsal kurucusu ve marksizmin isim babasıdır. Sosyolojik anlamda Marx, çatışma kuramının kurucusu olarak kabul edilir. Çatışma kuramının temelinde üç tane kabul vardır. İlk kabule göre, her insan toplum tarafından belirlenmese de, diğer herkesin sahip olduğu gibi bazı çıkarlara bağlı yaşar. İkinci kabul, çatışmanın kaynağı olarak az bulunan ve eşit dağıtılmamış olan güce ağırlık verildiğidir. Üçüncü kabul ise, değerlerin bütün toplumların hedeflerini belirleyen araçlardan çok farklı toplulukların amaçlarını gerçekleştirmek için kullandıkları silahlar olduğuna dairdir. Çatışma kuramcılarının bazıları çatışmanın bir gün kalkacağını, bazıları da asla yok olmayacağını savunmuşlardır. Sosyolojide çatışma kuramı *Marx* tarafından yaratılmıştır ve *Marxizm* ile çatışma kuramı bazen aynı anlamda kullanılmıştır. Çatışma kuramının temel öğeleri Marx'ın eserinde açık olarak mevcuttur. Ona göre insanlar çıkarlarına göre hareket etmelidirler; aksi takdirde başkalarının çıkarlarına hizmet etmiş olurlar ve kendi çıkarları konusunda da aldatılırlar. Nitekim tarihsel ve çağdaş toplumlar farklı çıkarların belirleyici olduğu toplumlar olmuşlardır. Fikirler ve fikirlerin sahipleri arasındaki bağlantı da benzer bir yapı gösterir ki, bir çağda hakim olan fikirler, o çağın hakim sınıfının fikirleri olmuştur ve olacaktır.

Weber'e göre de, insanlar büyük ölçüde çıkarları çerçevesinde hareket ederler ancak toplumların müstakil olarak, göz önünde bulundurulması gereken hedefleri ve değerleri de vardır. Ona göre *karizmatik*, *geleneksel* ve *rasyonel* egemenlik olmak üzere üç ideal egemenlik tipi mevcuttur. Karizmatik egemenlik tipinde yönetilenler, bir kişiye onun üstün niteliklerinden dolayı itaat ederler. Geleneksel egemenlik tipindeki egemenlik kişiseldir; ancak geçmişten intikal ettiği için sürer. Kişinin krallık niteliklerini taşıyorsa da soyundan dolayı ona itaat edilir. Rasyonel egemenlik tipinde ise, egemenlik resmi kurallara dayalı bir nitelik gösterir. Marx, insan ve toplumlar için tek belirleyici ve

önemli etkenin ekonomi olduğunun altını çizerken; Weber din, eğitim ve siyasete de aynı misyonu yüklemiştir.

Pareto, Mosca, Michels ve Veblen de çatışma kuramına katkıda bulunurlar arasındadır. Bu isimlere göre, yöneticilik makamına sayılı insanlar oturabileceklerdir ve bu insanlar oturdukları makamlardan dolayı, yönettikleriyle çatışma durumu yaşayacaklardır. Ayrıca, elit kesimin belli bir ortak kültürü vardır ve bu kesim çıkarlarını korumak adına kendi özel örgütlenmelerini oluşturmuşlardır.

Marx toplumu yatay olarak düşman bloklara bölmüştü. İlk büyük sosyologlardan olan ve insan davranışının örneklerini belirlemeye çalışan *Simmel*e göre ise, bir bakımdan bir arada olanlar bir başka bakımdan birbirlerine karşıdırlar ve birbirleri ile kesişen birçok çatışma ile bütünleşmiş bir toplum söz konusudur.

Marx'a göre toplumsal örgütlenme üç yönlüdür. Birincisi, insanların hayatlarını idame ettirmek için ihtiyaç duydukları birtakım üretim yöntemleridir. İkincisi bu üretim yöntemleri dolayısıyla ortaya çıkan mülkiyet ve üretim ilişkileridir. Üçüncüsü, önceki ikisiyle ilişkili olarak, hukuksal ve siyasal üst yapılar ve fikirlerdir. Maddi hayatın üretim şekli genel olarak toplumsal, siyasal ve zihinsel yaşam sürecini belirler.

Marx ve *Engels*'in bildireleri *Komünist Manifesto*, bugün meşhur olan bir bildiri ile başlar. "*Bugüne kadar olagelmış bütün toplumların tarihi sınıf çatışmaları tarihidir.*" Buna göre; ekonomik olarak aynı sınıfa dahil insanlar bir arada hareket etme eğilimindedirler, toplumda bulunan en önemli gruplar ekonomik sınıflardır ve bunların tarihi insan toplumunun tarihidir, bu sınıflar birbirine düşmandırlar ve çatışmalarının sonucunda toplumun nasıl geliştiği ortaya çıkar. Bu da demektir ki, sınıf kuramı yalnızca toplumsal yapı kuramını değil, değişim kuramını da beraberinde getirmiştir. Mülksel sınıf ise, mülke sahipliği bakımından belirlenen sınıftır; bu bağlamda insanlar mülke sahip olmama veya aynı tip mülklere sahip olma açısından ayrılırlar. Çıkarlar sınıfsal niteliğe göre değişirler. Bir sınıf için ekonomik çıkar teşkil eden bir durum diğeri için etmeyebilir.

Marx'a göre, bir mal, onu üretenlerin verdiği emek ölçüsünde değerlidir. Üretime katılan işçi emeğinin karşılığını almalıdır. Eğer tersi bir durum söz konusuysa bunun adı emeğin sömürülmesidir. Sınıf bilinci, sınıfı oluşturanların haklarının bilincine varmalarıyla ilişkilidir. O sınıfın devri bu bilincin sağlanması açısından sorun teşkil edebilir. Bu yüzden sınıfsal toplumlar, sömürünün ve yabancılaşmanın hüküm sürdüğü toplumlar olarak ortaya çıkarlar. Sınıfsallığın beraberinde getirdiği işbölümü, özel mülkiyet kurumu ve ticari ilişkilerin bütün nakit para bağlantıları yüzünden insanlar kendilerine ve diğer insanlara yabancılaşmışlardır. İnsan doğanın bir parçası olan bir varlık olmaktan çıkmış, icra ettiği işin yapıcısı olmaktan öteye geçememiştir. Mülkiyet ve sınıf farklılıkları ortadan kaldırılabirirse, bu ciddi sorun çözüme kavuşacaktır. (Wallace ve Wolf, 2004: 79-177)

Marx'ın yaşadığı yüzyılı düşünürsek olursak 19. yüzyıl düşünürlerindedir. 19. yüzyıl tarihsel bakımdan siyasal ideolojilerin öne çıktığı bir dönemdir. Sosyalist düşünce ve onun felsefi kökleri bu dönemde belirginlik kazanmıştır. Marksizm ideolojik alanda, sınıflar savaşımı teorisini ortaya atan ve bu savaşımın zorunlu sonucu olarak proletarya diktatörlüğüne ve toplumsal eşitlik ve özgürlük dünyası

komünizme varılacağını öngören bir öğretimdir. Marksizmin ideolojik açılımına baktığımızda marksizmle bütünleşmiş gibi görünen iki ideoloji dikkatimizi çekmektedir; *sosyalizm* ve *komünizm*. Sosyalizm veya toplumculuk, en genel anlamıyla iktidar ve üretim araçlarının halk tarafından kontrol edildiği bir toplum fikrine dayanan bir düşünce sistemidir. Bununla birlikte sosyalizmin fiili anlamı uygulamada zaman içinde değişmiştir. Siyasi bir terim olması nedeniyle, sınıfsız bir toplumun oluşturulması amacıyla devrim ya da toplumsal evrimle örgütlü bir emekçi sınıf kurulmasıyla doğrudan bağlantılıdır. Sosyalizm, köklerini sanayileşme dönemindeki aydınlanma düşüncesinde dile getirilen siyasal ve sosyal eşitlik isteğinden almıştır. Modern demokrasilerde de sosyal reformlar üzerinde yoğunlaşmaya başlanmıştır. Marksist teoride ise sosyalizm, kapitalizmin yerini alacak ve daha sonra sosyalist yapı kendiliğinden söneceğinden komünizme dönüşecek bir topluma işaret eder. Ekonomik bir sistem olarak sosyalizm, ekonominin küçük bir aristokrat zenginler sınıfı ya da kapitalist bir sınıf yerine geniş kitlelerin yararına işletilmesi gerektiğini savunan yönetim biçimidir. Sosyalistler arasında, sosyalist ekonomide özel mülkiyete ait büyük şirketlerin olamayacağı konusunda genel bir fikir birliği vardır. Örneğin Çin Komünist Partisi, yaptığı ekonomik reformla özel mülkiyete ait büyük şirketlerin pazar ekonomisindeki rekabetlerini desteklemiştir. Çin'in kapitalist ekonominin özüne kendini böyle adapte ettiği halde iktidardaki partinin hala sosyalist olduğunu iddia etmesi hem Çin'de hem de diğer ülkelerde tartışma konusu olmuştur. Eski Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku'nun ekonomisi ise hem sosyalistler hem de sosyalist olmayanlar tarafından sosyalist olarak nitelenir. Üretim araçları neredeyse tamamen devlete aittir ve ekonomi ülke çapındaki Komünist Parti tarafından merkezi olarak idare edilir. Bununla birlikte pek çok sosyalist buna karşı çıkar çünkü bu ülkelerdeki insanların devlet yönetiminde etkisi olmadığı için ekonomi üzerinde de kontrolü yoktur. Bu yüzden ekonomi *yozlaşmış işçi devleti* denilen zümre tarafından kontrol edilmektedir ve Sovyetler Birliği ile ona destek veren devletler sınıfları ortadan kaldırmayı düşünürken ekonomiyi kendi çıkarlarına göre yönlendiren yeni bir yönetici sınıfı ortaya çıkarmışlardır. Komünizm ise, genel tanımıyla sosyal örgütlenme üzerine bir kurumsal sistem ve üretim araçlarının ortak mülkiyetine dayalı politik bir harekettir. Komünizmin temelinde sınıfsız ortak mülkiyete dayalı bir toplumun kurulması isteği yatar. Sınıfsız toplumlarda en genel anlamıyla bireylerin eşit olması karşıt görüşlüler için ütopyadır ve zorla yaşanmaya çalışılırsa kaosa yol açacağına inanılır. Komünistler kapitalizmle herhangi bir uzlaşma gerçekleşebileceğini kabul etmezler. Zenginliğin özel birikimine izin veren herhangi bir ekonomik sistemin özünde adaletsiz olduğuna ve kapitalistlere (kendi sermayesi olan ve kontrol edenlere) eşitsiz gelişim ortamı sağladığını düşünürler.

Ekonominin tarihsel gelişimi çerçevesinde bu derece büyük rol oynamış ve ekonomiyi bu derece radikal bir çizgiye çekmiş olan sosyalizm ve komünizmin temelinde aslında Marx'ın tarih anlayışı yatmaktadır. Marx'ın tarihsel materyalizm kuramı toplumun maddi koşullara göre belirlendiğini iddia eder. Burada üretim ilişkileri ve ekonomi sistemi önemlidir. Marx ve bütün sistemini beraber şekillendirdiği arkadaşı *Engels* batı toplumlarının gelişmesini ve geleceğini beş aşamada tanımlamıştır. Birincisi avcı ve toplayıcı dönemde, ortak mülkiyete ve ilkel demokrasiye dayanan aşiretler ve kabilelerin hüküm sürdüğü ilkel *komünizm*; ikincisi kabileden şehir devletine geçildiği, köleliğin, özel mülkiyetin ve aristokrasinin

doğduğu, tarımın yaygın olduğu dönemi kapsayan *kölelik*; üçüncüsü kralın da dahil olduğu aristokrasinin yönetici sınıf haline geldiği, dinin önemli bir yer tuttuğu dönem olan *feodalizm*; dördüncüsü burjuva sınıfının yönetici, proletaryanın da ezilen sınıf olduğu, parlamenter demokrasinin yaygın politik sistem, piyasa ekonomisinin işlediği ve üretim araçlarına ağırlıklı özel mülkiyetin hakim olduğu *kapitalizm* ve sonuncusu işçilerin devrim yaparak kapitalistleri kovdukları ve devletsiz, sınıfsız, mülkiyetsiz bir toplum yarattıkları son dönem olan *komünizmdir*.

Dikkat edilecek olursa bu tarih anlayışında belirli olan unsurun din olduğu görülecektir. Marx, bu dönemsel ayrışmayı dinin toplumlar üzerinde ne derece baskın olduğuna göre yapmış; dinin fazlasıyla baskın olduğu dönemlerin ekonomik anlamda tatmin edici bir gelişmeye imza atılmayan dönemler olduğunu göstermeye çalışmıştır. Felsefi ve ideolojik görüşleri çerçevesinde de oldukça büyük bir din karşıtı olan Marx, dini *en büyük afyon* olarak tanımlamasıyla, aslında dini insanlık ve düşünce tarihinin gelişmesinin önündeki en büyük engel olarak kabul ettiğini ifade etmeye çalışmıştır. Marx'a göre, ekonomik anlamda ilerlemenin ve sınıfsız bir topluma ulaşmanın birincil şartı dinin dayatmalarından kurtulmak olacaktır ve kendisi ve takipçileri bu düşünceye öylesine bağlıydılar ki; dünya tarihinin öngördükleri bu basamakların birine bile uğramadan ilerlemeyeceğine sonuna kadar inanmışlardı. Ancak maalesef Marx'ın öngörülleri gerçekleşmedi, çünkü bu konudaki en büyük belirleyici olan din, hiçbir zaman etki gücünü tam anlamıyla kaybetmedi. Hatta Marx'ın bile öngörmediği bir şekilde, ekonomik değişimlerden geri kalmayacak biçimde kendisini değiştirmeyi ve geliştirmeyi öğrenebildi. Keza din sosyolojisinin hala yaşayan en büyük isimlerinden *Peter L. Berger*'in *kutsal şemsiye* olarak nitelediği din, insanların hayatlarında her zaman bir belirleyiciliğe ve bir şemsiyeymişçesine kapsayıcılığa, koruyuculuğa, rehberliğe sahip olacaktır. Berger, din ile çağdaşlık ve dünyevileşme arasındaki ilişkiyi sorgulamıştır. Bu ilişkiyi sorgularken de Protestanlığı model olarak almıştır. Çünkü protestanlık garip bir şekilde, hem dünyevileşmeyi doğuran bir sebeplerden biri olmuştur hem de onunla mücadele etmiştir. Dünyevileşmenin kökenleriyle ilgili çok farklı teoriler ortaya çıkmıştır. Dini açıdan kutsal kitabın sunduğu tanrı anlayışı dikkat çekerken, felsefi açıdan bilimsel akılcılığın öne çıktığı görülür. Sosyoloji sanayileşme, şehirleşme ve toplumsal çevrenin çoğulculuğu gibi bir dizi etken üzerinde dururken, antropoloji kültürel, psikoloji zihinsel ve bilişsel bir dünyevileşmeyi vurgular. Berger bütün bu etkenlerin hep artarak ve çeşitlenerek gelişmesinde rağmen bir yerde durmadığına dikkat çekmiştir. (Berger, 2005: 26). Evrimci ve ilerlemeci dünya görüşü nedeniyle modern gelişmeler hep en iyi olarak kabul edilmiş ve geleneksel dini tasdikler bile modernliğin dünya görüşü ile uyumlu hale getirilmek amacıyla tercüme edilmiştir. Bunun sonucunda da dini literatür büyük ölçüde boş kalmış ve bu boşluğu hurafeler ve astrolojik alt kültür doldurmaya çalışmıştır. Berger sanayi devrimi ve Fransız Devrimi gibi büyük sosyal değişimler karşısında, devrimlerin bireyler ve toplumlar üzerindeki gayri insani etkilerinden yakınan romantik bir tavır takınmıştır. Bunun yanında muhafazakarlar, toplumun bireylerin sözleşmeleri sonucu oluşan yapay bir birlik olmadığını, bireyin toplum, toplumun da tanrı tarafından biçimlendirildiğini savunmuşlardır. Onlara göre toplum, din, gelenek, otorite ve birey arasında organik bir ilişki vardır. Buradan hareketle *dinin sosyal hayattan, yani kültürden, ekonomiden,*

siyasetten, eğitimden kovulması anlamına gelen dünyevileşmenin imkansız öne sürenlere karşın Berger, dünyevileşme sürecinin zorunlu olarak evrensel ya da kaçınılmaz bir süreç olmasa da, toplumun belli alanlarında dinin çökebileceği ya da kaybolabileceği kanaatinde olmuştur. Berger, dünyevileşmeyi din açısından tehlikeli görmüştür (Berger, 2005: 27).

Berger gibi birçok din sosyoloğu dinin gündelik hayatta ve tabii ki bu hayatın en önemli boyutu olan ekonomide nasıl etkili olabildiği üzerine düşünce üretmiştir. Bunlardan biri de 1927'de Almanya'da doğan *Niklas Luhmann* olmuştur. Din anlayışını *Genel Sistem Teorisi* çerçevesinde ortaya koymuş ve yirminci yüzyıl Alman kuramcı ve sosyologlarının önde gelenlerinden olmuştur. Luhmann'a göre bir sistem birtakım unsur ve nesnelere içerir. Bu unsur ve nesnelere bazı sıfatlara sahiptir ve birbirleriyle karşılıklı etkileşim içindedirler. Her sistemin dışında bir *çevre* vardır ve diğer sistemler bu çevrede bulunmaktadır. Tüm evren bu sistemlerin toplamından oluşmaktadır. Buna göre toplumun incelenmesinde esas olan sosyal farklılıklar değil, ekonomi, hukuk, siyaset gibi toplumsal diğer sistemlerdir. Bunlar *işlev sistemleridir*. Bu sistemler özerktir, kurallarını ve unsurlarını kendileri belirlemiştir. Bunun adı da *kendi kendini düzenlemedir*. Çevreler sistemlere göre belirlenirler. Dolayısıyla sistemlerin çevrelerinin kesişmesi olanaklı olabilir. Çevrenin imkanları sistemin yine çevreden seçtikleri dahilindedir. Anlam burada devreye girer ve karmaşıklığın giderilmesini sağlar. Böylece sistem çevresiyle, çevre de kendisiyle ilişkide bulunur. Luhmann'a göre en kapsamlı sosyal sistem olan toplum, birbirleri aracılığıyla ulaşılabilen tüm iletişimsel davranışların geniş bir sosyal sistemidir. İnsanların görüş birliğine varmaları ve amaçlarında ortak olmaları sonucu toplum oluşur. Toplum insanlardan, onların sosyal rollerinden, ilişkilerinden ibaret değildir; bilakis insanlar toplumun dışarıda olan çevresindedirler. Bununla beraber, her toplum evrim geçirir. Bu evrimin aşamaları vardır: *benzer alt sistemlerin ayrışması, merkezde ve çevrede ayrışma, tabakalardaki hiyerarşik ayrılaşma, çeşitli fonksiyonel alt sistemlerdeki ayrılaşma*. İşte toplum bütün bu iletişimlerini içerir, yeniden üretir ve gelecekteki iletişim için düzenler. Toplum için belirleyici olan veya toplumun açıklanmasını sağlayan o toplumun insanları değildir. İnsanlar toplum oluştuktan sonra onun içinde eriyip gitmişlerdir. Artık öncelikli olan, toplumun siyaset, sağlık, eğitim, ekonomi, hukuk gibi alt sistemlerinin incelenmesidir.

Luhmann, dini toplumun bir alt sistemi olarak kabul etmez; ona göre din genel toplumsal sistem alanına aittir. Din kültürel bütünleşmeyle belirlenmektedir. Problem edinilecek konu, genel sistemin bütünleşmesini tehlikeye düşürmeden dini sistem sayesinde bireyin bağımsızlığının ne derece gerçekleştirilebileceğidir. Kendinden önce özellikle *Parsons*'ün teorisiyle dinin aşkınlığını kaybetmesinin önüne geçmeye çalışan Luhmann, dinin eski yüce değerini ona geri edindirmeye çalışmıştır. Ona göre, dünyanın belirsizlik ve belirlenemezliğini belli bir tarzda belirlilik ve hatta belirlenebilirliğe yönelten nihai temel indirgemelerin hazırlanması işlevini gören özel ve geniş bir sistemdir. Böylece toplumun, karşılıklı dayanışma çerçevesinde korunması ve idamesi mümkün olacaktır. Din geniş ölçüde, diğer sistemlerle fonksiyonel eşdeğerde olan bir sosyal sistemdir. Kuramcılar dini sosyal bir sistem olarak kabul ederler

ve onu basit bir şekilde batıl inançlar bütününe veya ritüeller toplamına indirgerler. Böyle yapmak, kendi başına bir anlam sistemi olan dinin varlığını inkar etmek olur.

Kabul etmek gerekir ki modern dönemde din çok hızlı bir şekilde fonksiyon kaybına uğradı. Bu kayıp kendisini çoğu toplumsal düzeyde dinsel organizasyon ve kuramların kenara çekilmesiyle gösterdi. Diğer yandan salt niceliksel olarak varlığın ve dünyanın karmaşıklığının genişlemesi ve artmasına paralel bir şekilde dinin yorum imkânları ve yorum talepleri aynı ölçüde genişlememektedir. Dinin açık fonksiyonlarının bu şekilde gerilemesi onun gizli fonksiyonlarının da az çok böyle kenara çekilebileceğinin işaretlerini verir. Luhmann'a göre toplumsal evrimin bulunduğu toplumlarda bir ayrışma söz konusudur. Dolayısıyla din de artık bundan böyle diğer kısmi sistemler arasında bir kısmi sistemdir ve bu çerçevede, öne çıkan *yansıtma*, *fonksiyon* ve *icra* boyutları sayesinde sistem içi yapıya yönelir.

Luhmann'a göre, analitik olarak dinin *fonksiyon* ve *icra* olmak üzere birbirinden ayrılmayan ve birbirlerini pekiştiren iki farklı boyutu vardır. Fonksiyon boyutu, dinin ibadet, huzur verme, aydınlatma, kurtuluşa ulaştırma gibi saf dini iletişimi kapsar. İcra boyutu ise, dinin eğitim, sağlık, ekonomi ve sosyal refah gibi sosyal alanlardaki faaliyetlerine gönderme yapar.

Yukarıda din ile ekonomi arasındaki ilişki, bütün bağlamlar ve düşünce tarihi boyunca ortaya koyulmuş bütün görüşler çerçevesinde, elden geldiğince geniş çaplı olarak verilmeye çalışılmıştır. Bundan sonra okuyacağınız kısım, dinin ekonomi üzerinde nasıl ve ne derece etkili olduğuna ışık tutma üzerine yazılmıştır ve bir önceki kısımdan daha özel bir bakış açısıyla birey ağırlıklı olarak verilmeye çalışılmıştır. Esasen şimdiki kısmımız, yukarıdaki genel değerlendirmelerden yola çıkarak ve onları yorumlayarak, birey bağlamında yapılmış bir analiz olacaktır.

5. DİNİN EKONOMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

İnsan hayatında onun davranışlarının belirleyicisi olan, davranışlarını ortaya koyarken, o farkında olsun veya olmasın ona birtakım davranışsal kriterler yükleyen birçok etmen mevcuttur. Bunlar, kişinin kendi bireysel özellikleri olabileceği gibi, bağlı olduğu kültürel unsurlar ve bu unsurlar dolayısıyla iletişim halinde olduğu temel sosyal kurumlardır. Bu kurumların içerisinde aile, eğitim, siyaset, ekonomi, ahlak, din ve hukuk sayılmadan geçilmeyecek başlı başına kurumlardır. Biz burada bunlardan sadece ikisi olan ekonomi ve din ile ilgileneceğimizden dolayı diğerlerini ele almaktan imtina edeceğiz.

İnsanlar toplumsal yaşamın birer üyesidirler ve bu yaşamda hayatlarını devam ettirebilmek için bazı şeylere ihtiyaç duyarlar ve bu ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik birtakım faaliyetlerde bulunurlar. Amaçları her şeyden önce yiyecek ve içecek temin edip, barınacakları bir yer oluşturmaktır. Ancak bunlar birincil ihtiyaçlardır ve insanlar için yetersizdirler. Nitekim insanların ve toplumların ihtiyaçlarına bir sınır koymak imkansızdır. Bu sınırsızlığın karşısında, insanlar kaynak sıkıntısı çekerler ve bu dengesizliği bertaraf edebilmek için bazı aktivitelerde bulunurlar. İşte bu aktiviteler, ekonomik hayatın

temelini oluşturan ve insanı aynı zamanda ekonomik bir varlık da yapan aktivitelerdir. İnsanların emek ve zaman harcayarak gerçekleştirdikleri faaliyetler, ekonomik faaliyetler, bu faaliyetlerin gerçekleşmesi sırasında meydana gelen olaylar da ekonomik olaylar olur. Tam da bu nokta dinin ekonomiye bağdaştırılabileceği noktayı teşkil eder. Çünkü ekonomik olaylar, birer sosyal olaydır ve sosyal olaylar insanların karşılıklı etkileşimleri sonucu gerçekleşirler; bu karşılıklı etkileşimde de dinin çok büyük bir söz hakkı olduğu söylenebilir. Nitekim *Marshall*'ın ekonomi tanımı bizi bu noktada yeterince destekler: *Ekonomi, insanın siyasi, sosyal ve ferdi hayatına fakat bilhassa sosyal yaşamına ait iktisadi safhaların ve şartların araştırılmasına yarayan bir disiplindir* (Güney, 2008: 95). Dar anlamıyla ekonomi, toplumsal yaşamın maddi yönüne yönelmiş gibi görünse ve yalnızca insanların çalışma alanındaki faaliyetleri olarak tanımlansa da, geniş anlamda insanların sınırsız ihtiyaçlarını karşılamak için yaptıkları çalışmanın tümünü kapsamaktadır ve bu sınırsız ihtiyaçların belirlenmesinde dinin rolü büyüktür. Çünkü insan denen varlık, kendi yaşam alanında ihtiyaç belirlemesi yaparken ve bu ihtiyaçlarını karşılamaya dönük davranışta bulunurken, bireysel ve toplumsal inançlarından soyutlanmış bir halde değildir. İnsanlar dini inanç ve anlayışlarına bağlı olarak yaşarlar. Bu konuda da, subjektif ve objektif açıdan iki ayrı din tanımı yapan *Regis Jolivet*, tezimizi desteklemektedir. Buna göre *subjektif din, insanın tanrıya karşı içinden gelen aşk, saygı ve itimat ile bağlanması; tanrıya ve onun koyduğu prensiplere ve gayelere karşı bütün akıl ve duyguları ile bağlanmaya mecbur olduğunu kabul etmesidir; objektif din ise dinin, subjektif olarak duyulan din duygusunun harici fiil ve hareketlerle (ayinler, kurbanlar, dua, ibadet veya ahlaki sorumluluklarla) ifade edilmesidir* (Güney, 2008: 100). Bu bağlamda da öncelikle; güvenli, huzurlu, gönül rahatlığına erişebildikleri bir hayatı yaşamak isterler. Şayet insanın yaşadığı yerde belirsizlikler, tehlikeler ve acılar baskın çıkıyorsa ve insan hem ekonomik hem de beraberinde psikoloji yaşantısında bunlarla başa çıkamıyorsa, kudretli bir varlığa sığınma ihtiyacı duyar ve dini inancının belirleyiciliğini burada devreye sokar. Bunun yanında din, toplumun birlik ve beraberliğinin sağlayıcısı ve devam ettiricisi olarak kabul edilirse ki, genel kanı bu yöndedir, ekonomik faaliyetler dinin bu işlevinin tersinde bir gelişme göstermeyecektir. Dinin manevi bir doyuma ulaştırdığını da hesaba katarsak, ekonomi bu doyumun birinci basamağı olan maddi doyumun yerine getiricisi olarak karşımıza çıkar. Sosyal yaşamda ahlaki hayatın da düzenleyicisi olarak din, paranın cezbediciliği karşısında başkalarının hakkını yemeyi, hırsızlık yapmayı, başkaları üzerinden maddi kazanç sağlamayı yasaklayarak yine ekonomi üzerindeki baskın etkisini göstermektedir. Ekonomik anlamda kontrolden çıkmaya ve sınırsız bir üretim ve tüketim davranışı göstermeye doğası gereği meyilli bir varlık olan insanın, tabiri caizse, dizginlenmesi ve sosyal kontrolün sağlanması anlamında, yine dine büyük görevler düşmektedir. Bununla beraber, özellikle maddi anlamda sosyal yardımlaşmayı salık vererek, paranın kişiler arası ve dolayısıyla piyasada dolanımını sağlar. Hırsı en çok maddi anlamda kendisine egemen olan insanı, bu yönde de eğiten yine dindir.

Görüldüğü üzere din genel anlamda insanın bireysel hayatında oldukça belirleyici ekonomik çizgiler çizer. Özellikle İslam dininin hüküm sürdüğü doğu toplumlarında, dinin ekonomi üzerindeki belirleyiciliği bariz bir şekilde kendini gösterir. İslamın beş şartı içinde geçen zekat vermek ve hacca

gitmek, ekonomik anlamda Türk toplumunda belki de zorlayıcı ibadetlerdendir. Çünkü hala gelişmekte olan bir ülke statüsünde olan Türkiye'de yaşayan insanların çoğu yoksulluk sınırının altında veya tam sınırdaki yaşamaktadırlar. Ancak istatistiki anlamda bakıldığında, bu ibadetlerin yerine getirilme oranı, öngörülenin üzerindedir ve bunun sebeplerinin başında İslam inancının insanlar üzerindeki bağlayıcı etkisi gelmektedir. Keza, dini bayramlardaki ritüellerin istisnasız herkes için kabul edilmesi de, işin ekonomik yönünün bertaraf edilip, buna bakılmaksızın o dine mensup herkesten beklenmesi yine aynı değerlendirmeye tabi tutulabilir. Bütün bunlar insanların, ekonomilerini bu şartlara göre ayarlamasına ve davranışsal anlamda buna göre bir yol tutmasına sebep olmaktadır. Dini inançlar doğrultusunda yapılan yatırımların, günlük hayatı olumsuz etkilemesi söz konusu olsa bile, bireyin iç huzurlarının sağlanması açısından, söz konusu bireyde hiçbir rahatsız edici veya tedirginlik verici durum yaratmaması, o bireyin inançlarının yaşamındaki önceliğinin kanıtıdır. Dindeki cennet-cehennem inancının da etkisiyle birey, bu dünyadan sonra yaşayacağı dünyadaki yaşamını da garanti altına aldığı kanaatiyle, yaşamının ekonomik boyutunu, dininin gereklerini yerine getirerek düzenlemektedir.

Bütün bunlar çerçevesinde, ekonominin din karşısında çok pasif kaldığının ve insanlar üzerinde neredeyse hiçbir etkisinin olmadığını düşünülmesi, bizi çok büyük bir yanılgıya itecektir. Çünkü aslında paranın gücü, inancın gücünden genel anlamda her zaman üstün gelmiştir. Bunu, kapitalist dünya düzeninin, hala bir şekilde kendini idame ettiriyor olmasından, çok sallantılar yaşasa da evrilip tekrar insanlık tarihine girmesinden de rahatlıkla anlayabiliriz. Ancak bütün bu avantajlarına rağmen, ekonominin yine de en çok mücadele ettiği sistem din olmuştur. Para insanlara ne kadar cazip ve tahrik edici gelse ve insanlar birincil olarak yaşamlarını idame ettirmek zorunda olsalar da, din ve inanç sistemlerinin onlar üzerindeki saygı duyucu ve birçok din söz konusu olduğunda korkutucu baskısı da, ekonomiden altta kalmamıştır. Fakat burada bir konunun altı önemle çizilmelidir. Dinin ekonomi karşısında süngüsünün pek de düşmemesinin nedenleri arasında, sadece insanların inançlarına saygı duymaları ve onlar dolayısıyla korkmaları sayılamaz. Bu konuda dinin birtakım çabalamaları da olmuştur. Din değişen dünyaya ayak uydurma yolunda adımlar atmış ve bunu da en fazla ekonomik değişimler bağlamında ortaya koymuştur. İlk ortaya çıkışındaki gibi sadece, korku ve yeis durumlarından insanları psikolojik olarak kurtaran bir duygu durumu olmaktan öteye geçmiş, pratik hayatın belirleyicilerinden biri olma yolunda bir konum gerçekleştirmekten geri kalmamıştır. Haram kıldığı veya yasakladığı birçok davranışın, insan hayatında yaşamı idame ettirmek adına çok fazla rol üstlendiğini gördükçe, din de bu yeni duruma ve dünya düzenine göre tekrar kavramsallaşma ve yeni bir düzenleyicilik oluşturma kaygısı gütmüştür. Örneğin İslam dini, baştan beri yasakladığı ve haram kıldığı faizle ilişkili olarak, kendine has bir bankacılık sektörü geliştirmiş; gerektiğinde faiz uygulamasına kar payı adını vererek onu yumuşatmakta da bir sakınca görmemiştir. Böylelikle kendisine mensup olanları, hem kendinden uzaklaştırmamış hem de onların değişen dünya düzenine ayak uydurmalarını sağlamıştır. Bununla beraber İslamın içindeki farklı oluşumlar, farklı tarikatlar, İslama oldukça geniş bir yelpazede açılım sağlama yoluna gitmişler; medyayı, eğitim ve sağlık sektörlerini, bu yönde geliştirmişlerdir. Tabii ki bunun en belli başlı sağlayıcısı da para olmuştur. Hareketin bu derece geniş

çapta olması karşısında da, bu oluşumların parayı dini inançları doğrultusunda yönetmeyi çok iyi becerdikleri söylenmeden geçilmeyecektir. Ancak yine de bu dinin *bir lokma bir hırka* düsturu doğrultusunda ortaya çıktığı ve geliştirildiği gözden kaçmamalı, diğer dinlerle kıyaslandığında kendisini koruma konusunda daha hassa davrandığının altı çizilmelidir. Yeni dünya düzeninin ilk kez kendini ifade edebildiği yerlerin Avrupa ve Amerika olduğu hatırlanacak olursa, neden Hıristiyanlığın İslam kadar iyi bir şekilde kendini koruyamadığını da anlamış oluruz. Kendi dünyasına bu kadar yakın bir ortamda gelişen kökten değişimler karşısında Hıristiyanlık, kendisini bu değişimlerin en temelindeki ekonomik farklılaşmalara göre dönüştürmek durumunda kalmıştır. Bununla beraber Yahudiliğin, belki en eski ve en radikal din olmasından dolayı, bu yeni dünya düzenine, ne inançlarından ne de ekonomik zenginliklerinden taviz vermeden ayak uydurabildiği de bir gerçektir. Ancak elbette, bu konuda yalnızca dini veya ekonomik yapılanmalar söz sahibi olmamıştır; toplum bir bütündür ve bu bütünlüğün içerisinde tarihsel arka plan da oldukça önemli bir yer tutar. Yahudilik, büyük bir soykırımdan çıkarak, büyük mücadeleler vererek, büyük bir hırs ve belki de kinle dolu olarak kendince küllerinden yeniden doğmaya çalışmış bir dindir ve bunun yolunun da, yeni dünya düzeninde ekonomik anlamda söz sahibi olmaktan geçtiğinin farkındadır.

6. SONUÇ

Bütün bu anlattıklarımızdan yola çıkarak söyleyebiliriz ki; ilk bakışta doğaları gereği aralarında bir ilişkinin olması akla yatkın görünmeyen din ve ekonominin aslında sıkı sıkıya bağlı olduğunu, insanlık, dolayısıyla düşünce tarihi ve toplumların kendilerini ayakta tutabilme mücadeleleri kanıtlamaktadır. Toplumlara oluşturanların tek tek bireyler olduğunu göz önüne alırsak da, toplumsal anlamda ekonomik gelişme veya gerilemelerle ilişkili olarak bireysel yatırımların ve yapılanmaların ne derece önemli olduğunu açık olarak kavrarız. Biz burada, bireysel yatırımlara etki eden unsurlardan biri olan dini inancın, nasıl bir çerçevede bu etkiye imza atabildiğini ele almaya çalıştık.

Çalışmamızda, her bilimsel makalede olması gerektiği gibi öncelikle kavram analizi yapılmıştır. Hem ekonominin hem de dinin sözlük anlamlarının yanı sıra, konu edildikleri alanlardaki bakış açılarının farklılığına dayanarak yüklendikleri anlamlar da elden geldiğince değerlendirilmiştir. Akabinde ekonomi ile dinin kendi iç dinamikleri bağlamında kurdukları ilişki ele alınmış, bu kısımda farklı doğalarından ötürü pek de ilişkilendirilme şansı yakalayamamış olan bu iki alanın birlikte incelenme çabası ortaya koyulmuştur. Nihayetinde ekonomi biliminin, bütün inanç sistemleri söz konusu olunca belli bir etkisi olmasından mütevellit, bazı dinlerin genel durumları da örneklendirilerek, ekonominin dine tesir etmesi konu edinilmiştir.

KAYNAKÇA

- Arslantürk, Zeki, Amman, M. Tayfun (2001), *Sosyoloji*, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Berger, Peter L. (2005), *Kutsal Şemsiye*, Çev: Ali Coşkun, Rağbet Yayınları, İstanbul.
- Berman (1999), *Modernlik, Dün, Bugün, Yarın*, Aktaran: M. Bayram Mısır ve Ecehan Balta, Öteki Yayınları, Ankara.
- Cevizci, Ahmet (1999), *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Giddens, Anthony, *Modernliğin Sonuçları* (1194), Çev: E. Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Güney, Salih, *Davranış Bilimleri* (2008), Nobel Yayın Dağıtım.
- Hançerlioğlu, Orhan (1981), *Ekonomi Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Harvey, David, *Postmodernliğin Durumu* (2003), Çev: Sungur Savaş, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kızılçelik, Sezgin (1996), *Postmodernizm Dedikleri*, Saray Kitabevi, İzmir.
- Kongar, Emre (1996), *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Sarıkçoğlu, Ekrem (2002), *Din Fenomenolojisi*, SDÜ Basımevi, Isparta.
- Şaylan, Gencay (2002), *Postmodernizm*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Türkdoğan, Orhan (2003), *Bilimsel Araştırma Metodolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Wallace, Ruth A., Wolf Alison (2004), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çev: Leyla Elburuz, M. Rami Ayas, Punto Yayıncılık, İzmir.

TÜRKİYE SPOR TURİZMİNDE MASA TENİSİNİN YERİ

THE PLACE OF TABLE TENNIS IN TURKEY SPORTS TOURISM

OKT. OLCAY SALİCİ

Süleyman Demirel Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Bilimleri Bölümü
olcaysalici@sdu.edu.tr

DOÇ.DR. KÜRŞAT ÖZDAŞLI

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
kozdasli@mehmetakif.edu.tr

ÖZET

Turizm birey açısından seyahat ve eğlence gibi anlamları ifade ederken ülkeler açısından ekonomik sistemin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Klasik deniz-güneş turizmi günümüzde yerini birçok alternatif turizm çeşidine bırakma eğilimine girmiştir. Özellikle son dönemde ön plana çıkan alternatif turizm türlerinden birisi de spor turizmidir. Spor turizmi genel bilgi itibarıyla olimpiyat oyunları ve futbol dünya kupası gibi organizasyonları akla getirmektedir. Ancak, spor turizminin çeşitleri düşünüldüğünde ismi geçen pasif katılımlı turizm çeşitlerinin yanı sıra aktif katılımlı spor turizmi çeşitlerini de dikkate almak gerekmektedir. Son dönemde devletlerin ve sivil toplum örgütlerinin teşviki spora ve dolayısıyla spor turizmine aktif katılım yönündedir. Aktif katılımlı spor dallarından birisi de masa tenisidir. Bu çalışmada, masa tenisi branşının dünyada ve ülkemizdeki gelişiminin yanı sıra Türkiye spor turizmindeki yeri tartışılmış ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Turizm, Spor Turizmi, Masa Tenisi

ABSTRACT

Of the individual in terms of tourism, travel and entertainment express meanings such as, while in terms of countries has become an important element of the economic system. Place of the classical sea- sun tourism, nowadays has started tend to leave many alternative forms of tourism. Especially sports tourism is one of the alternative types of tourism recently. Sport tourism, generally brings to mind such as the Olympic Games and football World Cup organizations. However, considering the varieties of sport tourism, beside of passive forms that mentioned it is necessary to take into consideration the types of active sports tourism. Recently, the governments and civil society organizations in the promotion of sports and therefore the direction of active participation in sports tourism. Table tennis is one of the active participation in sports. In this study, the development of the table tennis in our country and in the world, in addition to place in sports tourism of Turkey were discussed and suggestions have been given.

Keywords: Tourism, Sport Tourism, Table Tennis

1. GİRİŞ

Spor turizmi, turizmin birçok çeşidi arasında yerini almış ve gün geçtikçe üst basamaklara tırmanan bir faaliyet durumundadır. Gibson (1998:46) spor turizmini kişilerin eğlenmek amacıyla sürekli yaşadıkları yerden ayrılarak, spor faaliyetlerini izlemek veya bu faaliyetlere katılmak amacıyla yaptıkları seyahatler olarak tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle spor turizmi, sporla ilgili faaliyetleri yapmak veya izlemek için yapılan seyahat ve deneyimlerdir (Ross, 2001:3). Genelde yaşanan yerin dışındaki bir yere seyahat ederek aktif ve ya pasif bir şekilde eğlence için yapılmasının yanında rekabet de içerebilen spor etkinliklerine katılan bireylerden veya gruplardan oluşan turizm çeşidini inceleyen disipline spor turizmi denilmektedir (Robinson ve Gammon, 2004: 223). Bütün bu tanımlara bağlı olarak spor turizmi çok geniş kapsamlı ve çok geniş katılımlı kitlesel bir hareket olduğu söylenebilir. Spor turizminin hem aktif hem de pasif katılımlı olması söz konusudur. Turizme konu olan spor branşının doğrudan katılımcı tarafından icra edilmesi mümkün iken spor branşının ya da branşlarının katılımcı tarafından icra edilmediği ama izleyerek tüketildiği durumlarda vardır. Spor turizmi turizme konu olan branş ya da branşların türüne göre farklı hacimler kazanabilmektedir.

Spor, toplumsal bir olgu olarak cereyan eden, heyecan ve hareket atmosferinde oyunla yarışmayı birleştiren, oyun gerçeğinden ayrılmadan gündelik hayattan uzaklaşmayı ve sağlıklı bir yaşama sahip olmayı amaçlayan, yarışma olayında ise yoğun çaba sonunda kazanmayı hedefleyen hareketler, mücadeleler veya ağır kas çalışmalarının bütünüdür. Görüldüğü gibi spor, sporcunun yeteneklerini icra etmesine, seyircinin ise izlemesine dayalı, estetik ve teknik özellikleri olan, toplumu etkilemeyi amaçlayan, onlarca farklı dalı olan bir etkinliktir. Bu etkinliğin içerisinde yer alan spor dalları, farklı sebeplerle farklı popülerlik derecelerine sahiptirler.

Yapılan bir inceleme doğrultusunda, Birleşik Krallık'da düzenlenen spor organizasyonları arasında en fazla ekonomik girdiyi Futbol branşının sağladığı tespit edilmiştir. Rakamlarla açıklanacak olursa günlük olarak Badminton 158.009 £, Tırmanma 132.640 £, Judo 485.928 £, Yüzme 251.781 £ girdi sağlamış iken Futbol ise 1.767.006 £ düzeyinde bir ekonomi oluşturmaktadır (Hignam, 2007:239). Bu durum futbol branşındaki pasif katılımın büyük rol oynaması ile elde edilmiş verileri yansıtmaktadır. Oysaki günümüzde insan ihtiyaçları aktif katılımı destekleyen, isteyen, teşvik eden yöndedir. Sportif aktivitenin 7'den 70'e kolaylıkla yapılmasını sağlayan, ulaşılması ve oynanması oldukça kolay olan masa tenisi branşı ise rahatlıkla aktif katılımın gösterilebileceği spor dallarından bir tanesidir.

Masa tenisi branşı tekler ve çiftler olmak üzere iki farklı oyun sisteminde oynanabilmektedir ve bu durum katılım sayısını da etkilemektedir. Ülkemiz de cumhuriyet sonrası dönemde tanınmaya başlayan masa tenisi, ilk kez 1927 yılında Robert Koleji'nde oynanmıştır. İlk Türkiye Şampiyonası 1930 yılında düzenlenmiştir (Morpa, 2005:64-65). O tarihten günümüze kadar gerek masa tenisi oynayan kişi sayısı, gerekse düzenlenen turnuva sayısı kat ve kat artmıştır. Gençlik ve Spor Bakanlığı'ndan elde edilen verilere göre ülkemizde lisanslı bulunan masa tenisi sporcu sayısı 107.447 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu sayı çoğu spor branşının birkaç kat üzerindedir (<http://sgm.gsb.gov.tr/>). Ülkemizde

çeşitli yaş grupları ve kategoriler için bir yıl içerisinde çeşitli şehirlerde olmak üzere yaklaşık 100 adet masa tenisi turnuvası düzenlenmektedir (<http://www.tmtf.gov.tr/>). Bu turnuvaların çoğu ulusal çapta ve devletin desteklediği turnuvalar iken bir kısmı da açık turnuva olarak nitelendirilen, her sporcu için katılım ücretinin olduğu ulusal ve uluslararası çapta turnuvalardır.

Bu çalışmada genel olarak aktif katılıma dayalı olan masa tenisi spor dalının Türkiye spor turizmindeki yeri tartışılacaktır. Çalışmada masa tenisi branşının dünyada ve ülkemizdeki gelişiminin yanısıra Türkiye’de ki spor turizmi içerisinde bulunduğu yer tespit edilmeye çalışılacaktır.

2. SPOR TURİZMİ

Yapılan bir araştırmaya göre 1960-2010 yılları arasında turizm sektörünün Türkiye’nin en önemli büyüme aktörlerinden biri olduğu vurgulanmaktadır (Çoban ve Özcan, 2013: 243-261). TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği)’in 2014 raporuna göre; Türkiye’de İstanbul ve Antalya’nın turist ağırlama hususunda çekişme içerisinde oldukları vurgulanmıştır. Bu durum ülkemizdeki yaz turizmi ile kültürel turizminin revaçta olduğunun bir kanıtıdır. Turizmin sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal boyutu olan bir olgudur (Hussein ve Saç,2008:5). Genel olarak devamlı yaşanan yer dışında tüketici olarak, tatil-dinlenme- eğlenme gibi ihtiyaçların giderilmesi amacı ile yapılan seyahat ve geçici konaklama hareketidir (Bayer, 1992:3).

Turizm faaliyetlerinin iş, sağlık ve dinlenme-eğlenme olmak üzere üç ana faaliyet ekseninde gerçekleştiği görülmektedir. İş turizmi; kişilerin meslekleri ile ilgili toplantı veya eğitim içi gezileri (teknik turizm, bilimsel turizm, kongre turizmi, seminer turizmi, görev turizmi, fuar turizmi, salon turizmi, dil öğrenimi ve meslek içi öğrenim turizmi) içermektedir. Sağlık turizmi; sosyal, sağlık, ekolojik açılardan rehabilitasyon turizmi. Açık havada tedavi turizmi (climatisme). Kaplıca (thermalisme) turizmi, içmece, kaplıca, yılanlı balıklı çermik, mağrada astım tedavisi, çamur banyosu, deri hastalıkları, vb. turizmi. Deniz banyosu (balneair) turizmi, deniz suyu ile tedavi (thalassotherapie). Kür turizmi (zayıflama ve güzelleşme amacı ile yapılan turizm, fitness center, cimnastik, aerobik vb.). Estetik ameliyat turizmi, güzelleşme ve sonrası dinlenme merkezleri. Telkin turizmi (pysicalotrehapi), telkin yoluyla tedavi merkezleri, uyuşturucudan kurtulma merkezleri, sigarayı bırakma merkezleri, alkolikleri tedavi merkezi. Falcılık, medyumluk. Stres atma, doğa yürüyüşü. Engelliler için turizm (voyages divers). Ucuz sağlık tedavisi turizmi vb. çeşitleri içermektedir. Dinlenme-eğlenme turizmi; serbest zamanları dinlenerek geçirmek. Kültürel turizm; müzele, arkeolojik ve kentsel sit alanları, halk kültürü(folklor) gelenekler, sanat ve müzik, mimari ve süsleme, el sanatları, yaşam biçimi, beceriklilik. Sanat turizmi; müzik/tiyatro/sanat festivali, resi, heykel, ağaç oyma, boyama, cam el sanatları, çömlek yapımı, halı dokuma, müzik/ses/ışık gösterisi. Mutfak kültürü turizmi; türk mutfağı, çin mutfağı, yörük mutfağı, gastronomi festivali, çeşitli ülke mutfakları bir arada tanıma etkinliği. Av turizmi; kuş, geyik, domuz avcılığı, balık tutma. Eko turizm; soft turizm, doğa turizmi, kuş ve hayvan gözlem, yeşil turizm, botanik turizmi, korumacı turizm. Macera turizmi; havaya, karaya, deniz ve nehirler bağlı turizm. Fotoğrafçılık;

fotoğraf çekme, koleksiyonculuk. Keşif turizmi; bilinmeyen, az tanınan bölgelerin araştırılması, bilimsel keşif yapılması, araştırma yapılması. Bayram turizmi; bayram tatilini veya kısa bir tatili geçirmek üzere yapılan etkinlik (Ramazan, Kurban Bayramı, Noel, Paque tatilleri, yılbaşı tatili). Festival, fuar, moda defilesi turizmi; sinema festivali, müzik festivali, tiatro festivali, moda defilesi, oto fuarı, güzellik yarışması, yağlı güreş, boğa güreşi, deve güreşi. Dini turizm; hac, umre ziyareti, kutsal sayılan yerleri ziyaret turizmi (Mevlana, Eyüp Sultan vb.). Bavul turizmi; alışveriş turizmi (geline ülkede ucuz ve bol bulunan eşya ile ilgili), bitpazarı turizmi, tarihi eşya müzayede turizmi. Gurbetçi turizmi; akraba ziyareti, hasret giderme turizmi. Spor turizmi; su sporları (su rafting, mağra turizmi, yelkenli, diving/snorkelling, jet – boating, nehir - deniz kayağı, kano, surfing / nehir kızıağı, su kayağı, balık avlama, rüzgar sörfü, uçurtma sörfü, su altına dalış yapma), havaya bağılı sporlar (balonla seyahat, asılı kayma, kayma, jumping, paraşüt/yamaç paraşütü, paragliding / küçük uçak, helikopterli dolaşım, yapma uçaka yarıştırmaya), karaya bağılı sporlar (cross country skiing, ski-tauring, snowboard, treakking/tramping, bungy jumping, dağ bisikleti / bisiklet, atla trekking, at binme, rop-jumping / obseiling rock climbing, karda rehberli yürüyüş, trekking, golf, spor karşılaşmaları, olimpiyat oyunları, otomobil yarışları, ralli – off – road oyunları, kalyonda gezme, mağara incalame, uzaktan kumandalı yarış yaptırmaya) vb. bir çok faaliyeti içermektedir (Kuntay 2004:72-74).

Spor Turizmi, sportif faaliyetlere katılmak, izlemek veya orada bulunmak amacıyla uluslararası veya ulusal alanda seyahat etmek olarak tanımlanmaktadır (Kurtzman ve Zauhar, 1999:27). Ayrıca spor turizmi; sportif faaliyetlere sporcu, yönetici gibi görevlerde meşgul olmak ve görmek amacıyla yapılan seyahat deneyimlerinin tümü olarak da tanımlanabilir (Stephen, 2001:113). Seyahat nedenlerinden biri olan spor, gerek bireysel gerekse kitle turizmine ve hatta kolektif turizme hizmet eden bir amaç gütmektedir. Spor amaçlı faaliyetler dış turizm ölçeğinde ele alındığında ülkeye önemli döviz girdileri sağlamaktadır (Hussein ve Saç, 2008:13).TÜRSAB'ın yayımladığı 2016 yılı spor turizmi raporuna göre uluslararası hesaplamalarda çıkan ortalamalar, spor turistlerinin normal turistlere nazaran yaklaşık iki katdaha fazla harcama yaptıkları yönündedir.

Spor ve turizme olan çoğu yaklaşım gibi, spor turizmi konusundaki çok sayıda yaklaşım da spor turizmini bir etkinlik olarak ve genellikle "insanların spor izleme ya da spor yapma amacı ile bulunduğu bölgeden ayrılmaları sonucu oluşan turizm hareketleri" olarak tanımlar (Stevenden veKnop, 1999:78). Bu konuda başka tanımlar da vardır elbette; örneğin, Turco (2002:6)'ya göre spor turizmi, "önceden belirlenmiş bir spor etkinliğine insanların aktif ya da pasif olarak katılımı ile gerçekleşen seyahatlerden oluşan bir turizm türü olarak kabul edilir". Katılımcıların durumu bakımından spor turizmi aktif ya da pasif katılımcılı olarak 2 genel kategori altında değerlendirilir. Avrupa'daki ayırım spor turizmini kayak, golf, tenis gibi sporlara aktif katılım bakımından tanımlanmaktadır (Standeven, 1997:39-51). Oysa ABD'deki birçok çalışma spor turizmini olaylara bağılı (izleyici katılımı) spor etkinlikleri bakımından tanımlar. Ayrıca konuya ilişkin olarak yapılan birçok araştırma spor turizmini uluslararası veya ulusal olsun sportif aktivite içeren organizasyonlar, turlar, şampiyonalar vb., katılanların amacının boş zaman

değerlendirme veya yarışma isteği olduğu, temelinde sportif etkinliklere katılmak için seyahat içeren tüm turizm hareketleri olarak nitelendirilmektedir.

2014 yılında dünyada 1.2 trilyon dolara yakın büyüklüğe ulaşan turizm sektöründen sporun aldığı pay 180 milyar dolar seviyesindedir. Küresel turizmin büyümesi % 4-5'lerde seyrederken, spor turizminde bu rakam % 14'lere kadar çıkmaktadır. Son 8 yılda dünyada 90 milyon kişi Olimpiyatlar, Dünya Kupası gibi büyük spor etkinlikleri için seyahat etmiş ve bu etkinlikleri yerinde izlemiştir. Bunların 13 milyonunu bu spor etkinliklerini izlemek için yurt dışına çıkanlar oluşturmaktadır. Sporun peşinden yurt dışına gidenlerin bu ülkelerde yaptığı harcama da 10 milyar doları bulmuştur. (TÜRSAB, 2016). Öyleki 2016 yazında yapılacak olan olimpiyat oyunları için turizm tur operatörlerinin 1 kişi için, 1 haftalık konaklamaya 4 bin dolar fiyat biçtikleri basında yer almaktadır. Bunun içerisinde spor müsabakalarına giriş ücreti, konaklama, ulaşım, yemek, eğlence gibi hizmetler de eklenmiş durumdadır (<http://www.reuters.com/>).

3. TÜRKİYE'DE SPOR TURİZM VE MASA TENİSİ

Ülkemizde mevsimlerle ve coğrafya ile ilgili olarak sahip olunan zenginlikler kadar tarih, kültür ve sosyal yapıyla ilgili zenginlikler de göze çarpmaktadır. Bu durum toplum içerisinde cereyan eden birçok faaliyete olumlu etki gösterdiği gibi mutlaka ki spor turizmi faaliyetlerine de katkıda bulunmaktadır. Spor turizmi, her ne kadar ülkemizde diğer turizm çeşitleri arasında henüz yerini yeni almaya başlamış olsa da ülkemizin sahip olduğu avantajlar açısından kalıcı olacağını söylemek mümkündür. Spor turizmi açısından ülkemizin mevcut durumunu incelemenin ve branşlar dağılımında bu tespiti yapmanın faydalı olacağı düşünülmektedir.

Dünyada önde gelen turizm ve spor örgütleri, dünya turizm gelirin %32'sinin spor turizminden kaynaklandığı görüşünde uzlaşmaktadırlar. Türkiye'nin ise bu pastadan aldığı pay %1.5 civarındadır (TÜRSAB, 2016). Son yıllarda turizmle ilişkisi gittikçe artan sportif faaliyetler, Türkiye'nin turizmini geliştirme potansiyeli olan alanlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 2001 yılında gerçekleştirdiği Yabancı Ziyaretçiler Anketi'ne göre "Sportif aktiviteler/ilişkiler" amacı ile gelen yabancı turist sayısı yaklaşık 156.500 kişi olarak tespit edilmiştir ve bu rakam o yıl, Türkiye'ye gelen toplam yabancıların % 0.96'sını oluşturmaktadır (TÜRSAB, 2002). Ancak 2014 yılında yapılan yeni istatistiğin verilerine göre bu rakamın 552.568'e çıktığı ve Türkiye'ye gelen toplam yabancıların % 1.4'ünü ifade ettiği tespit edilmiştir (TÜRSAB, 2016). Aradan geçen 14 yılda belirli düzeyde bir artış görülmektedir.

Bu durum, ülkemize gelen turistlerin eskisi gibi sadece deniz, kum, güneş ya da tarihi ve kültürel turizm amacıyla değil, artan bir ivmeyle spor turizmi amacıyla da geldiklerini kanıtlamaktadır. Türkiye, dünyada küresel veya bölgesel spor etkinlikleri endeksinde 14'üncü sırada yer almaktadır. 2007 yılından bu yana yapılan ve 2018 yılına kadar yapılması planlanan etkinliklerin baz alındığı endeksin hesaplanmasında, etkinliklerin ekonomik ve medyatik etkilerinin yanı sıra spor endüstrisinin

uzmanlarının söz konusu ülkelerle ilgili görüşleri de dikkate alınmaktadır. Her sene programa eklenen spor etkinliklerine göre düzenli olarak yenilenen endekste Rusya değişmez bir şekilde ilk sırada yer alırken, Türkiye de son iki senedir yerini muhafaza etmektedir. Buna ek olarak Türkiye, etkinlik sayısı bakımından 18'inci sırada yer almaktadır. Ancak bu etkinliklerin yarattığı etkiler dikkate alındığında endekste 4 sıra birden atlayarak 14'üncülüğe yerleşmektedir (TÜRSAB, 2016).

İzmir Ticaret Odasının 2009 Temmuz Ar&Ge bülteninde Spor Turizmi Uluslararası Konseyi'nin araştırmasına dayanarak sportif faaliyetlerin 182 milyar dolarlık bir endüstri haline geldiği belirtilmektedir. Aynı kaynaktan belirtilen araştırmaya göre spor etkinlikleri yılda 47 milyon geceleme yapılmasına neden olmakta ve konaklayan spor turistinin otel giriş ücreti ve diğer ihtiyaçları için günlük ortalama 180 dolar harcadığı ileri sürülmektedir (Mengütay, 2009).

Uluslararası spor organizasyonlarının sayısı ve bu organizasyonlara katılan sporcu sayısı her geçen gün artarken, diğer yandan da profesyonel sporcuların antrenman ve eğitim gibi faaliyetleri için yaptıkları seyahatler de büyük bir hızla gelişen, olağanüstü fırsatlarla dolu bir pazarı turizm ve seyahat hizmeti sağlayanların önüne getirmektedir. Özellikle Antalya civarında, bu pazardaki gelişmelerin Türkiye'ye yansımaları dikkatten kaçmayacak boyutlara ulaşmıştır. Avrupa'nın birçok büyük futbol takımının Antalya'yı antrenman kampı olarak tercih etmeye başladığı bunun yanı sıra yine Antalya'da gün geçtikçe büyüyen bir Golf Turizmi olduğu da gözlerden kaçmamaktadır. Türkiye, büyük bir profesyonel sporcu kitlesini nüfusu içinde barındıran Avrupa ülkelerine yakınlığı ve uygun konaklama imkânlarının varlığı ile bu turizm türünün en önemli iki bileşenine sahip bir ülke olarak ortaya çıkmaktadır. Geriye bu takımların çalışmalarını rahatlıkla ve dünya standartlarına uygun bir şekilde yapabilecekleri spor tesislerinin bu olanaklara eklenmesi ve bu alanda gerekli özel tanıtım çalışmasının yapılması kalmaktadır.

Dünyanın birçok farklı yerinde farklı isimlerle bilinen masa tenisi, 1890' lı yılların İngiltere'sinde, centilmenler için kort tenisine alternatif bir akşam yemeği sonrası sporu olarak ortaya çıkıp yaygınlaşmasından bugüne, çok büyük yollar kat etmiştir. Günümüzde ise ileri teknoloji ürünü raketlerle, büyük paralar karşılığı oynanan ve oyuncuların topu saatte 160 km. hızla rakip sahaya gönderdikleri bir oyun haline gelmiştir. Masa tenisi artık dünyanın en popüler sporlarından biridir; bu oyunu profesyonelce oynayan 40 milyon sporcunun yanı sıra milyonlarca insan da amatör olarak oynamaktadır (Balci, 2003:160).

Masa tenisi dünyadaki en büyük katılım gösterilen spor dallarından biridir. Uluslararası masa tenisi federasyonu (ITTF) 204 üye ülkeye sahiptir. ITTF her yıl dünya şampiyonası, dünya kupası ve uluslararası açık turnuvalar olmak üzere birçok faaliyet düzenlemektedir. Bunun yanı sıra gerek sporcular, gerek antrenörler, gerekse de hakemler için her yıl yüzün üzerinde gelişim kursları, kamplar düzenlenmektedir (McAfee,2009:10).

Amerika Birleşik Devletleri'nde 17 milyonun üzerinde kişinin masa tenisi oynadığı bilinmektedir, 50 bin üzerinde organize edilen turnuvalarda bu 17 milyon kişinin 7 bini yarışmacı olarak boy göstermektedir.

Bu durum Çin’de 20 milyon üzerinde profesyonel oyuncu, Almanya’da ise 1 milyon profesyonel oyuncu olarak karşımıza çıkmaktadır (McAfee,2009:10). Ülkemizde ise 107.447 lisanslı sporcu, her yıl yaklaşık 110’un üzerinde Türkiye Masa Tenisi Federasyonu (TMTF) tarafından düzenlenen turnuvalara katılmaktadırlar (<http://www.tmtf.gov.tr/>).

Elbetteki bu kadar aksiyonun olduğu bir spor dalı içerisinde sporcuların, antrenörlerin, hakemlerin ve izleyicilerin seyahat etmediğini düşünmek mümkün değildir. Dünyanın hemen hemen her yerinden düzenlenen bu turnuvalara ve kamlara birçok insan katılmaktadır. Olimpik bir spor dalı olan masa tenisi, diğer popüler spor dalları gibi izleyici kitlesine sahip olmasa da aktif katılımcıları ile spor turizmi içerisinde önemli bir yer tutmaktadır.

24 Nisan – 3 Mayıs 2015 tarihleri arasından Çin’in Suzhou şehrinde gerçekleşen dünya masa tenisi şampiyonası için Çin medyasında çıkan haberlere göz atılacak olursa, bu şampiyonanın Çin ekonomisine önemli bir etkisinin olduğu aktarılmıştır. Çıkan haberlerde 114.300 kişinin bu şampiyonayı izlediği ve bu izleyenlerin %71.3 oranının erkek olduğu, %60’ının ise 35 yaşının üstünde olduğunun altı çizilmiştir. Xinhua Ekonomik Bilgi Departmanı Haber Ajansı’nın bilgilerine göre bu şampiyona 99.57 Milyon Yen(16.1 Milyon \$) doğrudan girdi sağlamış durumdadır. Ayrıca izleyicilerin 40 Milyon Yen (370 Bin \$) yiyecek ve içecek, 48.66 Milyon Yen (447 Bin \$) konaklamaya, 1.1 Milyon Yen (11 Bin \$) ise ulaşım harcadıkları analiz edilmiştir (<http://www.china.org.cn/>).

Öte yandan İngiltere’de çıkan bir habere göre de, masa tenisinin sosyal bir spor olarak fenomen olma yolunda ilerlediği, futboldan sonra en yüksek katılımlı spor dalı olduğu söylenmektedir. Yapılan haberde, İngiltere’de 2 Milyon insanın eğlence amaçlı masa tenisi oynadığı ve bunların 96 bininin 16 yaşın üzerinde olduğu, haftada en az bir kere 30 dakika da olsa masa tenisi oynadıkları belirtilmiştir. Ayrıca bu sayının her geçen yıl 4 bin artarak büyüdüğünün de altı çizilmiştir. Aynı haberde, masa tenisi konsepti kullanılarak masa tenisi oyuncularına yönelik açılmış olan bir bar&restaurant tesisinin, açıldığı tarih olan 2012 yılından bu yana bir milyon müşteri ile sadece bu tesis için gelen masa tenisi turistini ağırladığı ve 7 Milyon £ (11 Milyon \$) kar sağladığı da belirtilmiştir (<http://www.telegraph.co.uk/>).

Görünen o ki masa tenisi, dünya genelinde gerek izleyici gerekse oynayıcı olarak ciddi kitlelere hitab etmektedir. Pongathon Üniversitesi tarafından da desteklenen masa tenisi odaklı bir sosyalleşme projesi ve programının kurucusu Adrian Leigh’e göre “masa tenisi oynamaktan zevk almak için diğer sporlarda olduğu gibi bu sporun uzmanı olmanıza gerek yoktur, oldukça kolaydır”(http://www.telegraph.co.uk/). Dolayısıyla masa tenisi branşının dünyanın en fazla katılım gösterilen spor dallarından biri olmasının ardındaki sebep bu şekliyle de açıklanabilir.

Öte yandan İspanya’nın yaz turizmi ile meşhur olan Alicante şehrinde 18’si yapılan 2016 Veteran Dünya Şampiyonası organizasyonuna 40 yaşından 90 yaş ve üzeri kategorisine kadar ayrılaştırılmış 9 farklı yaş kategorisinde 4.600 kadın ve erkek sporcunun katılacağı öngörülerek büyük hazırlıklar yapılmıştır. Toplamda 230 adet masa tenisi masası kurularak yapılmış olan bu organizasyonun

dünyanın en fazla aktif katımlı spor organizasyonlarından biri olduğu konuşulmaktadır (<http://www.wvc2016.com/>).

Ülkemizde de masa tenisi branşının bu popüler yansımalarına rastlamak mümkündür. 2009 yılında Avrupa'nın en iyi oyuncularından Werner Schlager ile Asya'nın en iyi oyuncularından Ko Lai Chak'ın İstanbul Boğazi, Boğaziçi Köprüsü üzerinde iki kıta arasındaki dostluğu pekiştirmek amacıyla yapmış oldukları maç dünyada büyük yankı uyandırmıştır (<http://www.hurriyetdailynews.com/>).

TMTF'nin faaliyet programında yer alan ve ülkemizde düzenlenen uluslararası açık turnuva sayısı 2015 yılı itibari ile üç adet olarak göze çarpmaktadır. Tamamlanan bu turnuvaların istatistikleri göz önüne alındığında toplam katılımcı sayısının 736 olduğu tespit edilmektedir (<http://www.ttvets.com>, <http://www.fbvtt.org>).

Özellikle dünya sağlık örgütünün ve ülkemizde de Sağlık Bakanlığı'nın ve Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın insanların spora aktif katılımları ile ilgili hayata geçirdiği birçok proje olduğu bilinmektedir. "Gelin Spor Yapalım Tek Galibi Dostluk Olsun", "Koşabiliyorken Koş", "Sağlığın Adresi Spordan Geçer" ve "Sağlıklı Kentler" gibi projeler bunlardan sadece birkaçıdır. Bu durum insanların spora aktif katılımının gerek devlet gerekse de sivil toplum örgütlerince teşvik edildiğinin güzel bir kanıtıdır. Özellikle elde edilen veriler yeniden hatırlanacak olursa insanların bu teşvik doğrultusunda hareket ettikleri de gözlerden kaçmayacaktır. Ulaşılabilmesi, oynanabilmesi en kolay spor branşlarından biri olan masa tenisinin ülkemizdeki lisanslı sporcu sayısına dayalı olarak yüzün üzerindeki farklı farklı turnuvalara katılım gösterdikleri dikkate alınacak olursa masa tenisinin Türkiye'de turizm anlamında ciddi bir devinimin aktörü olduğu söylenebilir. TMTF'nin faaliyet programına göre sadece 2016 yılı Şubat ayı içerisinde Isparta'da 5 adet farklı ulusal masa tenisi organizasyonu düzenlenmiş ve şehir,değişik yaş gruplarında 327 sporcuya ve bunlarla beraber gelen antrenör ve hakemler hesaplanacak olursa yaklaşık 500 kişiye ev sahipliği yapmıştır. Bu durum; dünyanın gelmiş geçmiş en büyük spor organizasyonu olan olimpiyat oyunlarındaki masa tenisi branşı katılımı ile kıyaslanacak olursa, en son tamamlanan 2012 yaz olimpiyat oyunları istatistiğine göre toplam masa tenisi aktif katılımcıları olan 172 sporcunun 1.9 katına tekabül etmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Spor turizminin, turizm içerisinde büyüyen bir alan olduğu gerek rakamlarla gerekse eğilimlerle ortaya çıkmaktadır. Bunu varsayabilmek için her belirleme sürecinde Futbol Dünya Kupası'na ve Olimpiyat Oyunları'na ev sahipliği yapmaya aday ülkelerinin çekışmelerine göz atmak bile yeterli olacaktır. Aslında durum bununla kalmamakta, artık diğer spor branşlarının da organizasyonlarını düzenlemek için ülkeler ve şehirler çok sıkı bir yarış içerisine girmektedirler. Sadece ülkemizde 2005 yılından bu yana düzenlenen uluslararası spor organizasyonu sayısı yüzün üstünde olarak bilinmektedir. Özellikle İstanbul'un "2012 Avrupa Spor Başkenti" unvanını alması ülkemizin spor turizmi alanındaki atılımını

ortaya koyar niteliktedir. Bu durum TÜRSAB'ın spor turizmi ile ilgili olan raporlarında elde edilen verilerin de kaynağını oluşturmaktadır.

İnsanların spor vesilesi ile turist sıfatını kazanıyor olması aslında birden fazla turizm alt alanının iç içe geçtiğini anlatıyor olabilir. Öyle ki spor turisti olarak anılan kişilerin hem iş turizmi yaptıkları, hem sağlık turizmi yaptıkları, hem de dinlenme, eğlenme, serbest zamanı değerlendirme turizmi yaptıkları da söylenebilir. Değişen yaşam şartları ve başkalaşan iş alanları, insanları aynı anda birkaç sorumluluğu yerine getirebilme fırsatlarını gözetmeye itmektedir. Dolayısıyla insanlar turizm amacıyla evlerini terk ettiklerinde bulunmayı planladıkları turistik bölgede hem sportif aktivite imkânlarını hem de kültürel, rekreatif, gastronomik, vb., diğer turistik imkanları da gözetir duruma gelmektedirler. Özellikle turizm acentalarının planladıkları paket programların içerisinde birçok farklı aktivitenin yer alması bunu düşündürmektedir. Dolayısıyla ülkelerin ya da kentlerin tanınmış kültürel özellikleri ile bütünleştirilen turizm aktiviteleri büyük rağbet görmektedir denilebilir. Spor turizmi çerçevesinde gerçekleştirilen spor organizasyonlarının bu tutuma bağlı hacim kazandığından söz edilebilir.

Devletlerin ve sivil toplum örgütlerinin insanları spora teşvik ettikleri yönünden bakılacak olursa gerek sağlıklı olmak, gerekse de eğlenmek açısından insanların bu yönde hareket ettikleri spor turizmi rakamlarına yansımış bulunmaktadır. Ancak bu bakış açısıyla bu yansımaya aktif spor turizmi turistlerinden kaynaklanıyor olmalıdır. Her spor dalına aktif katılım ne yazık ki kolay gözükmemektedir. Ancak masa tenisi branşına aktif katılımın diğer spor alanlarına nazaran daha kolay sağlanabilmektedir. Bu yüzden ki sadece bir uluslararası veteran masa tenisi organizasyonuna bile 40 yaşının üzerinde 4.600 adet sporcunun katılacağı öngörülmektedir.

Ülkemizde bu durum diğer ülkelerdeki kadar karın doyurucu değildir ancak sahip olduğumuz turizm imkânları gözetilecek olursa spor turizmindeki hareket beklentisi açısından iştah açıktır denilebilir. Özellikle İstanbul'un kültürel mirasının popülerliği ile Antalya'nın yaz turizmi cenneti olması bunu düşündürücü niteliktedir. İstanbul'un birçok defa olimpiyat oyunlarına aday olması ve 2012 Avrupa Spor Başkenti unvanına sahip olmasının spor camiasında bu yönde bir farkındalık yarattığı şüphesizdir. Antalya'nın da yaz turizminin yanı sıra özellikle futbol ve golf sporunda vitrinde olduğu aşikârdır. Buna bağlı olarak bu fırsatlardan faydalanılıp aktif spor turizmi katılımcılarına sunulacak alternatifler değerlendirilmeye başlanabilir.

Masa tenisi açısından bakılacak olursa ülkemizde TMTF'nin düzenlemiş olduğu resmi ve devlet destekli müsabakalar dışında katılım ücreti alınarak düzenlenen özel müsabaka sayısının çok yeterli olmadığı söylenebilir. Faaliyet programına göre uluslararası olarak düzenlenen üç turnuvarın dışında başka turnuvarın olmadığı gözlemlenmektedir. Spor turistlerinin eğilimleri doğrultusunda turnuva sayısının artırılması ve mevcut turnuvalara daha fazla katılımcı çekebilmek için katılım gösteren spor turistlerinin görüşlerine başvurulması mevcut spor turizminden faydalanma eğilimi hususunda mutlaka ki yardımcı olacaktır.

Türkiye masa tenisi camiasının temel paydaşlarından biri olan TMTF'nin misyonları arasında şüphesiz ki performansa dayalı masa tenisi sporcularının gelişimini kalkındırmak kadar masa tenisi branşının kitlelere yayılmasını sağlamak da vardır. Tük spor yönetimi sisteminde kısmen Türkiye Futbol Federasyonu hariç hemen hemen diğer bütün federasyonların gelir kaynakları arasında en önemli pay devlet tarafından sağlanan gelir olarak bilinmektedir. Turizm ise dünyadaki birçok ülkenin olduğu gibi bizim ülkemizin de en önemli gelir kaynaklarından biridir. Dolayısıyla TMTF'nin masa tenisi turizmini kalkındırarak adımlar atması ülke turizmine ve gelirine katkı sağlayacağı gibi kendi gelirine de katkı sağlayacaktır.

Özellikle ülkemizin gözde turizm ürünlerini bünyesinde barındıran birçok şehrimizde, masa tenisi adına faaliyetlerde bulunan ve TMTF'yi temsil eden masa tenisi il temsilciliği müessesesi bu bağlamda etkin rol sahibi olabilir. Bulunmuş oldukları şehrin turizm imkânları ve masa tenisi spor turizmini kapsayan paket organizasyonlar ile birçok aktif spor turizmi katılımcısını masa tenisi branşında buluşturabilirler. Bunun için TMTF'nin ilgili kurullarının şehirler bağlamında fizibilite çalışmalarını yapmaları gerektiği elzem olarak düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- ALICANTE & ELCHE 2016 WORLD WETERAN TABLE TENNIS CHAMPIONSHİPS PROSPECTUS Erişim: <http://www.wvc2016.com/descargas/Cat-ingles.pdf> Erişim Tarihi: 28.05.2015
- BALCI C., (2003), *Olimpik Sporlar*, Boyut Kitabevi, İstanbul
- BAYER M.,Z., (1992), *Turizme Giriş*, Küre, İstanbul
- ÇOBAN O., ÖZCAN C., C., (2013), "Türkiye'de Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi:Nedensellik Analizi (1963-2010)", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İibf Dergisi*, 8 (1), 243-261
- GIBSON, H. (1998). "Sport tourism: A critical analysis of research" ,*Spor Management Review*, 1, s:45-76.
- HIGNAM J., (2007), *Sport Tourism Destinations*, Routledge, Burlington,
- HUSSEIN T,A ve SAÇ F., (2008), *Genel Turizm*, Siyasal Kitabevi, Ankara
- İSTANBUL ULUSLARARASI VETERAN MASA TENİSİ TURNUVASI
Erişim:<http://www.fbvtt.org/tr/uluslararasi-turnuvarimiz/59/list.aspx> Erişim Tarihi: 11.04.2016
- STEVEN DEN J. ve KNOP P.,(1999), *Sport Tourism*, Champaign: Human Kinetics, s:78
- KEMER ULUSLARARASI VETERAN MASA TENİSİ TURNUVASI
Erişim:<http://www.tvets.com/index.php/turnuvalar-mainmenu-27/antalya-uluslararasi-veteran-masa-tenisi-turnuvalar/353-21-international-veteran-tt-tournament-antalya> Erişim Tarihi: 11.04.2016
- KUNTAY O., (2004), *Sürdürülebilir Turizm Planlaması*, Alp Yayınevi, Ankara
- KURTZMAN J., ve ZAUHAR J., (1999). "The virtual sports tourist", *Journal of Sport & Tourism*, 5(4), s:25-36
- McAFEE R., (2009), *Table Tennis Steps to Success*, Human Kinetics, USA
- MENGÜTAY S., (2009), " Turizm Sektöründe Sporun Önemi" *Uluslararası Herkes İçin Spor ve Spor Turizm Kongresi*, Akdeniz Üniversitesi, 5-8 Kasım, Antalya, 14-15

MORPA SPOR ANSİKLOPEDİSİ, (2005), Morpa Kültür Yayınları, İstanbul

NOT JUST FOR HIPSTERS: PING PONG BOUNCES BACK Erişim:
<http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/retailandconsumer/leisure/11591576/Not-just-for-hipsters-ping-pong-bounces-back.html> Erişim Tarihi: 15.05.2016

PING-PONG BALL BOUNCES BETWEEN CONTINENTS Erişim:
<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=ping-pong-ball-bounces-between-continents-2009-07-26> Erişim Tarihi: 28.05.2016

ROBINSON T, GAMMON S., (2004), "A question of primary and secondary motives: revisiting and applying the sport tourism framework", Journal of Sport & Tourism, Volume 9, Issue 3, s.233

ROSS, D. S. (2001) . Developing Sports Tourism. National Laboratory for Tourism and eCommerce. Austria.

SALE OF 7.5 MILLION OLYMPIC TICKETS BEGINS IN RIO Erişim: <http://www.reuters.com/article/us-olympics-brazil-tickets-idUSKBN0MR2EJ20150331> Erişim Tarihi: 28.05.2016

SGM-FEDERASYONLARA GÖRE SPORCU SAYILARI
Erişim:<http://sgm.gsb.gov.tr/Public/Edit/images/SGM/kurumsal/istatistikler/2015/SPORCU%20SAYILARI%202007-2015.pdf> Erişim Tarihi: 11.04.2016

STANDEVEN J., (1997), "Sport Tourism: Joint marketing – a starting point for beneficial synergies", Journal of Vacation Marketing, 4 (1), ss.39-51

TURCO M., D., ROGER S.R. SWART K., (2002), Sport Tourism, Fitness Information Technology Inc., USA

TÜRKİYE MASA TENİSİ FEDERASYONU 2015-2016 FAALİYET PROGRAMI Erişim:
<http://www.tmtf.gov.tr/?sf=c0&e=faaliyet-programi> Erişim Tarihi: 11.04.2016

TÜRSAB AR&GE (2002), 150 milyar dolarlık bir pazar: Spor turizmi,
Erişim:http://www.tursab.org.tr/dosya/1025/02ocspor_1025_1941484.pdf Erişim Tarihi: 15.05.2016

TÜRSAB, (2014), TÜRSAB 2014 Turizm Sezonu Raporu,

Erişim: http://www.tursab.org.tr/dosya/12187/tursab-2014-turizm-sezonu-raporu_12187_5495404.pdf
Erişim Tarihi: 28.05.2016

TÜRSAB, (2016), TÜRSAB Spor Turizmi Raporu,

Erişim: http://www.tursab.org.tr/dosya/12195/tursab-spor-turizmi-raporu_12195_5670173.pdf Erişim Tarihi: 15.05.2016

WORLD TABLE TENNIS CHAMPIONSHIPS' ECONOMIC IMPACT OVER PROJECTIONS
Erişim:http://www.china.org.cn/world/Off_the_Wire/2015-05/07/content_35512529.htm
Erişim Tarihi: 15.05.2016

İBN-İ HALDUN'DA ASABİYET İLE DEVLET VE MÜLK İLİŞKİSİ

IBN KHALDUN ON ASABIYYAH AND STATE – PROPERTY RELATIONSHIP

PROF.DR. MEHMET KARAGÜL

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

mkaragul@mehmetakif.edu.tr

ÖZET

Toplumların varlıklarını refah ve güven içinde devam ettirebilmeleri, öncelikle kendi içindeki millet olma bilincini geliştirmesi ve bir arada yaşama şuuruna sahip olmasına bağlıdır. Çünkü ortak değerler üretilen bunlara göre sosyal, siyasal ve iktisadi hayatlarını düzenleyemeyen, diğer bir ifade ile millet bilincine sahip olamayan toplumların ne tarihte, ne de bugün etkin olabildiklerine şahit olunmamıştır. İslam dünyasının önemli sosyal bilimcilerinde olan İbn-i Haldun, tarihi ve sosyal tahlillerinin geniş bir şekilde yer aldığı Mukaddime adlı eserinde temel değer ve kavram olarak asabiyet düşüncesi üzerinde durmaktadır. Toplumların bir arada yaşaması, devlet kurup güçlü bir iktisadi yapı oluşturabilmelerini sahip oldukları asabiyet düşüncesiyle açıklamaya çalışmaktadır. Bu itibarla bu çalışmada toplumların iktisadi ve siyasi anlamda güçlü bir konuma sahip olabilmelerinde asabiyet fikrinin rolü üzerinde durulacak, bu çerçevede; İbn-i Haldun, asabiyet, devlet ve iktisadi hayat kavramları üzerinde değerlendirmeler yapıp, bunlar arasındaki ilişki düzeyi irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: İbn-i Haldun, Asabiyet, Devlet, Mülk

ABSTRACT

The maintenance of the presence of societies within welfare and safety primarily depends on their awareness of being a nation and having a consciousness to live together. The societies that could not produce common values and use it in regulating the social, political, and economic life have not been effective in history so far. Ibn Khaldun, one of the important social scientists in Islamic World, introduced his Asabiyyah theory as a fundamental concept in his book titled Muqaddimah, which includes his social and historical analyses. He tried to explain the abilities of societies to live together, establish a state and build a strong economical structure within his Asabiyyah perspective. Hence, this study will focus to the importance of Asabiyyah idea on having a strong economic and political position for societies, in this context, analyses on Ibn Khaldun, asabiyyah, state and economic life will be conducted and the relationship level between these terms will be examined.

Keywords: Ibn Khaldun, Asabiyyah, State, Property

1. GİRİŞ

Bu gün yaşadığımız coğrafyada ve özellikle İslam toplumlarının maruz kaldığı çok ağır; sosyal, siyasal, iktisadi ve askeri travmalar, bölge insanı yanında bütün insanlığı tehdit eder bir boyut kazanmıştır. Dolayısıyla bu sorunların üstesinden gelebilmek için öncelikle, mevcut sorunların oluşmasına zemin hazırlayan ortamın iyi tahlil edilmesi gerekmektedir.

Bu anlamda tek bir etkenden bahsetmek mümkün olmamakla birlikte, görünürdeki asıl sebebini, İslam dünyası ile Hristiyan/Yahudi dünyası arasındaki gelişmişlik farkının çok büyük olmasına bağlamak mümkündür. Bu aşırı dengesizlik, Hristiyan/Yahudi Batı dünyasına İslam ülkeleri üzerinde ameliyat yapmalarına cesaret vermektedir. Bu cesaret sayesinde Batı ülkeleri, I. Dünya Savaşı sonrasında 24 parçaya ayırdıkları Osmanlı topraklarını, kendileri açısından şartların yeniden oluştuğu yüz yıl sonra, mevcut her bir parçayı tekrar en az iki yada üçe bölmek suretiyle, İslam ülkelerini tamamen etkisiz hale getirmeye çalışmaktadırlar.

İslam ülkelerinin, Hristiyan/Yahudi Batı karşısındaki bu acziyetinin sebeplerini anlayabilmek için evvela bu ülkelerdeki mevcut sosyal ve siyasal yapılanmalara göz atmak gerekmektedir. Böyle bir irdeleme sonucunda, bu ülkelerde sosyal yapıların ortak değerler etrafında güç birliği oluşturmaktan ziyade, sosyal ve siyasal farklılıklar ekseninde çatışmacı bir yapıya oturduğu açıkça görülmektedir.

Konunun bir diğer boyutu ise toplumların din ile olan ilişkilerde karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda, özellikle Arap toplumlarında ve kısmen de son yüz yıllarda Türk Milletinde dine yaklaşımın akıl ekseninden ayrılıp, (Maturidi anlayış) kaderci bir zemine kaymasının etkisinin birçok faktörden daha belirleyici olduğu muhakkaktır.

Bu değerlendirmeler, mevcut sorunların çözümünün büyük ölçüde Türkiye'nin kendi sorunlarını çözmesine bağlılığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle Ülkemizdeki sosyal, siyasal ve iktisadi sorunların halli konusunda, İbn-i Haldun'un asabiyet fikrinin ne ifade ettiği, bu düşüncenin özellikle Ülkemizde erozyona uğrayan milliyetçilik ve devlet şuurunun yeniden ihdasındaki rolü ayrı bir önem arz etmektedir.

Çünkü Neo liberal ekonomi politikalarıyla, bir taraftan devletin gereksizliği üzerinde durulurken, öte yandan küresel çok uluslu şirketlere yol verilmek suretiyle asıl hedef olan küresel Batı merkezli tek tip devlete giden yolun taşları döşenmeye çalışılmaktadır. Böylesi büyük bir plana karşı Türkiye öncüllüğünde İslam ülkelerinin etkili bir tepki ortaya koyabilmesi bağlamında, evvela kendi içlerindeki daha sonra ise aralarındaki yapay ve basit meselelerden sıyrılıp, güçlü bir devlet yapılanması için İbn-i Haldun'un öne sürdüğü asabiyet düşüncesinden faydalanmalarının yararlı olacağı kanaatindeyiz.

İslam dünyasının yetiştirdiği müstesna kişilerden birisi olan İbn-i Haldun, hayatı kadar ortaya koyduğu eserlerle de büyük ilgi çekmektedir. İbn-i Haldun'un eserleri; tarih, siyaset, felsefe, sosyoloji, coğrafya ve gizli ilimler gibi sosyal içerikli oldukça geniş bir sahada kaleme alınmış çalışmalardan oluşmaktadır. İslam coğrafyasından daha ziyade Batı dünyasında büyük ilgi gören bu eserler, bilhassa İslam

dünyasında yaşanan bugünkü meselelerin halli için de önemli bir referans kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu anlamda bu çalışmada öncelikle İbn-i Haldun'un hayatı ve kişiliği ile eserleri üzerinde durulacak ardından, Mukaddime adlı eserinde yer alan Asabiyet fikri irdelenip, bu düşüncenin toplumların devlet oluşturma ve yaşatmadaki rolü ile iktisadi gelişmelerindeki etkinliği irdelenecektir.

2. İBN-İ HALDUN'UN HAYATI

İslam dünyasında ilmi ve felsefi düşüncenin durakladığı bir dönemde 1 Ramazan 732'de (27 Mayıs 1332) Tunus'ta doğan İbn-i Haldun, iyi bir gözlemci olmanın yanında, eleştirel yaklaşımlarıyla, yaşadığı dönemde olduğu gibi bugün de düşünce ve tahlilleriyle İslam dünyasından daha çok Batı'da ilgi çeken bir sosyal bilimci olarak bizlere ışık tutmaktadır.

Gerçek adı, Abdurrahman ve babasının ismi Muhammed olmasına karşılık kendisi dedesinin ismi olan HALDUN (İbn-i Haldun – Haldun'un oğlu) ile ün yapmıştır. Evvela, Güney Arabistan'ın Hadramut bölgesine oradan İspanya'ya ve en son da Kuzey Afrika'ya göçerek Tunus'a yerleşmiştir. Eski ve soylu bir ailenin evladı olan İbn-i Haldun; ilköğreniminden sonra aydın bir kişi olan babasının desteği ile seçkin hocalardan akait, hadis, tefsir, fıkıh, mantık, felsefe, matematik, tabiat bilimleri, dil bilimleri, şiir, edebiyat gibi dini ve din dışı alanlarda çok iyi bir öğrenim görmüştür. 1348'de çıkan bir veba salgınında anne ve babasıyla, hocalarından çoğunu kaybetmiştir (Bursalıoğlu, 2007: 44).

Tunus Emirinin Başkâtipliğine 20 yaşında getirilmek suretiyle oldukça çalkantılı geçecek olan siyasi hayatına başlamış olan İbn-i Haldun, Hükümdarın savaşta öldürülmesi üzerine yeni yönetimle uyum sağlayamadığından Fas'a geçmek zorunda kalmıştır. Oradaki siyasi çalkantılar üzerine iki yıl kadar hapis hayatı yaşamak zorunda kalmış, bu sıkıntılı yıllardan sonra İspanya'ya geçerek Beni Ahmer Devleti adına Kastilya Krallığında elçi olarak bir süre görev yapmıştır.

Kral Petro'nun cazip tekliflerine rağmen burada fazla kalmayıp, tekrar Fas'a (Mağribe) dönmüş, ancak Fas'taki siyasi kargaşalar sebebiyle yeniden hapse düşmüş ve ardından tekrar hastalıklar ve sürgünlerle hayatını devam ettirmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine hacca gitme düşüncesiyle/bahanesiyle Tunus şehrinden Ailesini ve eşyalarını da alarak Mısır'a gitmeye karar vermiştir.

Yaşanan bu sıkıntıların ardından ailesiyle birlikte daha sakin ve huzurlu bir hayat sürdürebilmek gayesi ile Mısır'a yerleşmek için yolculuk yaptığı ve hanımı ve eşyaları bulunan geminin batmasıyla mevcut acıları daha da artan İbn-i Haldun, bunun üzerine yeni dönemde kendisini biraz daha yalnızlığa itmiştir.

Siyasal geçmişinin Tunus'ta da kendisini rahat bırakmaması üzerine 1382'de Mısır'a gitmek zorunda kalan İbn-i Haldun, Kahire'de, başta Sultan Berkuk olmak üzere, ileri gelenlerin geniş ilgisiyle karşılaşmıştır. Kahire Medresesine müderris olarak atanmış ve burada verdiği ilk dersiyle, devlet adamlarının da içinde bulunduğu izleyicilerini adeta büyülemiştir. Bu arada Kahire'de kadılık görevine

getirilmiş ve bu görevdeki adaleti, yansızlığı ve yürekli tutumu nedeniyle beş kez görevden alınıp yeniden aynı göreve tekrar atanmıştır.

Daha sonra Hicaz, Kudüs ve Suriye'ye gitmiş, bu son gezisi sırasında, Suriye'yi ele geçiren Timur'la görüşür. İbn-i Haldun'dan çok etkilenen Timur O'nu yanında alıkoymak istediye de İbn-i Haldun bu isteği reddederek çok sevdiği ve hayatının en huzurlu günlerini geçirdiği Kahire'ye yeniden dönmüştür.

Sahip olduğu bilim ve bulunduğu görevlerin sağladığı bilgi ve tecrübelerle, ayrıca eleştirel düşünce yapısıyla yalnızca zamanında değil, yaşadığı dönemden bugüne kadar hem İslam ülkelerinde, hem de çok daha fazla Avrupa'da büyük etki doğuran eserleriyle dolu doluyuşayan İbn-i Haldun, 74 yaşında 808/1406'da Kahire'de Hakkın rahmetine kavuşmuştur (Manaz, 2015, www).

3. İBN-İ HALDUN VE MUKADDİME

Kitâbu'l-İber, Lubâb'ul-Muhassal, Şifâu's-Sâil, li-Tehzîbi'l-Mesâil, Et-Târifbi İbn Haldun ve Mukaddime adlarında başlıca 6 adet kitaba imza atan İbn-i Haldun'un bu eserlerinden en fazla tanınanı şüphesiz *Mukaddime* adlı sosyolojik tahlilleri içeren çalışmasıdır.

İbn-i Haldun, Mısır'da kaldığı yıllarda ünlü eseri Mukaddimeyi kaleme almış o vakte kadar edindiği; siyasi, fikri ve ilmi tecrübelerinin yer aldığı bu eserle, hem coğrafyasını, hem de zamanını aşan harikulade düşünceleriyle kendi ününü yüzyıllar ötesine taşımıştır. Bu eserin ilk cildinde; önce tarihi olayları neden ve sonuçlarıyla ortaya koymuş, ikinci cildinde; sosyal olayların tahlilini yaparak, İslam toplumunun meselelerini ve çözüm önerilerini ortaya koymuştur. Üçüncü cildinde ise geleceğe ışık tutacak önemli tespitlerde bulunarak yeni yöntemler belirlenmiştir. Ortaya koyduğu muhteşem eserde daima objektif, realist ve tecrübeye dayanan bir yaklaşım hâkim olmuştur. Toplumsal davranışların üzerinde yaşadığı coğrafi şartlarla ilişkisini, toplumsal yapıları, din ve devlet hayatının sınırlarını, şehir ve köy ilişkisini, iktisadi hayatı, bilgi nazariyesini, ilimlerin tasnifini ve edebiyat meselelerini ayrı ayrı ele almıştır.

Genel Dünya tarihine yer verirken, özellikle Türk tarihine geniş bir bölüm ayırmış ve bu bölümde: "Bu Türklerin dünyadaki milletlerin en büyüğü olduğunu ve beşer cinsleri arasından onlardan başka ayrıca büyük bir cinsin bulunmadığını bil" diyerek okuyucunun dikkatini çekiyordu.

İslami ilimlerin her alanından, tabii ve sosyal bilimlere kadar, çağına ulaşan her konuda önemli analizlerde bulunmuş ve neticede tarih felsefesinin ve iktisat biliminin kurucusu olarak kabul edilmiştir. Ayrıca insanlık tarihinin ilk toplum bilimcisi ve sosyoloğu olma hüviyetine sahip oldu. Bu çerçevede toplum biliminin pek çok temel ilkelerini Batılı bilim adamlarından asırlarca önce ortaya koymuştur.

Sosyal düzenin genel esaslarında Montesqu'ya; siyaset teorisi, tarih ve sosyal psikoloji alanlarında İtalyan Makyavelli'ye; tarih felsefesi alanında Rosseu ve OugusteComte'ye; devletlerin çöküşü prensiplerinde İngiliz Tarihçisi Gibban'a; Pedagoji dalında ise Spencer ve William James ışık tutan yüzlerce ilkeyi ortaya koymuştur (Manaz, 2015. www).

İbn-i Haldun, muhteşem eseri olan Mukaddime’de devlet, siyaset ve toplum bilim konularını tahlil ederken, asabiyet konusuna özel bir önem atfetmiş ve bu manada birçok sosyal alanda başarının tesis edilebilmesi için ilgili toplumda güçlü bir asabiyet fikrinin varlığının gereği üzerinde durmuştur. İbn-i Haldun’un Mukaddime adlı eserindeki analizlerinde asabiyet düşüncesi o denli fazla yer almıştır ki sonraki düşünürlerin Mukaddimeyi anlama ve yorumlama çalışmaları, daha ziyade kendilerinin asabiyet düşüncesine olan yaklaşımlarına göre şekillenmiştir (Hassan, 1998: 208).

4. MUKADDİME’DE ASABİYET VE BİRLİK ŞUURU

İslam dünyasının yetiştirdiği en önemli tarihçi ve sosyal bilimcilerinden olan İbn-i Haldun’un Mukaddime adlı eserinde oldukça geniş yer bulan *asabiyet* kavramı bugün dahi üzerinde büyük emek sarf edilmesi gereken müstesna kavramlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayatının büyük bir bölümünde çok farklı coğrafyalarda, değişik ülkelerde ve birçok farklı konumda görevlerde bulunan, hatta sürgün ve hapis hayatı dahi yaşamak zorunda kalan ünlü İslam sosyoloğu Haldun, yaşadığı her türlü hayat tecrübesine ait analizleri kaleme alarak bugün bizlere ışık tutmaktadır.

İbn-i Haldun, kaleme aldığı tarihi bilgiler ve içinde yaşadığı çok büyük çetrefilli hayata dair sosyal olayları analiz ederken, özellikle devletlerin kuruluş, yükseliş ve çöküş hallerini büyük ölçüde asabiyet olgusuyla izah etmeye çalışmıştır.

Bu anlamda Mukaddime adlı eserinde geniş yer bulan asabiyet düşüncesinin, bugün net kavramsal bir karşılığını bulmak bir hayli zor olmakla birlikte esasen, bir grup insanın bir arada yaşama düşüncesinin gereği, karşılıklı güven ve dayanışma fikri şeklinde izah etmek mümkündür. İbn-i Haldun’un devletlerin kurulması ve yükselmesi sürecinde olmazsa olmaz bir sosyal değer ve enerji kaynağı olarak tanımladığı asabiyet düşüncesini bugün; *grup hissi, grup dayanışması, işbirliği fikri, dayanışma ruhu, sosyal etkileşim, askeri ruh, cemaat ruhu, birlik şuuru ve ülkede fertleri birbirine bağlayan manevi bağ ve kitle psikolojisi kolektif ruh, milliyetçilik* gibi daha birçok benzeri kavramla ilişkilendirmek mümkündür (Albayrak, 2000: 6).

Mukaddime’nin değişik yerlerinde sıkça geçen asabiyet kavramına İbn-i Haldun’un yüklediği anlamları ve fonksiyonlarını kısaca özetlemek gerekirse; varlığı ölçüsünde insanların otoriteye tabi olmalarını sağlar, asabiyet nesep ve sebep/gaye birliğinden doğabilir, kabilenin tüm kollarını kapsayabileceği gibi alt kolları arasında da asabiyet birliği sağlanabilir. Asabiyet; himaye, müdafaa ve hak aramanın tek kaynağı, bir başka ifade ile her türlü kolektif eylemin gerçekleşmesi için zorunlu olarak bulunması gereken sosyal bir değer şeklinde izahatta bulunmak mümkündür (Kayapınar, 2006: 105). Asabiyet, nihai gayesi mülk ve güçlü devlet olan toplumların varlığını sürdürebilmesinin gerek duyduğu en büyüksinerjive enerji kaynağı olmanın yanı sıra sosyal etkileşim ve birliktelik şuurudur (İbn-i Haldun, 2012: 350).

Maslov'un ihtiyaçlar hiyerarşisi yaklaşımında yer alan; *hayati fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, ait olma ve de değerlere sahip olma ile sonunda kendin olma ihtiyaçlarını* (Mark, 2006: 303), büyük ölçüde bütün toplumlarda her vakit cari olan sosyal değerler olarak kabul etmek mümkündür.

İbn-i Haldun'un sosyal analizlerinde önemli fonksiyonlar üstlenen asabiyet kavramını Maslow'un ihtiyaçlar silsilesinden bağımsız ele almak mümkün değildir. Çünkü toplum adına güvenliğin ve dolayısıyla güçlü devletin olmazsa olmazı olan asabiyet olgusu, Maslow'un ihtiyaçlar silsilesindeki güvenlik ve ait olma ihtiyaçları ile doğrudan ilintili iken, diğerlerinin temin edilmesinde de önemli bir etkidir. Kabul etmeliyiz ki Maslow tarafından birincil ihtiyaç olarak kabul edilen; yeme, içme ve barınma şeklindeki fizyolojik ihtiyaçların karşılanması da tamamen asabiyetin asli temel hedeflerinden olan güvenliğin tesis edilmesine bağlıdır.

Unutulmamalı ki ekonomik, siyasi, kültürel ve eğitim alanındaki her türlü toplumsal başarının altında temel gereksinim, ilgili toplumdaki birlik şuuru ve ortak tavır geliştirebilme kabiliyeti olduğundan şüphe yoktur. Söz konusu birlik, beraberlik ve dayanışma fikrinin kaynağı olan asabiyet şuuru, *bireyin kendisini içinde bulunduğu gruba ait hissetmesi, ona güvenmesi, ondan zarar değil, fayda geleceğine inanması ve dolayısıyla kendisini ona karşı borçlu hissetmesi şeklinde tanımlanabilir*. Bu anlamda bu gün asabiyet teorisine, en yakın siyasal ve toplumsal düşünce şeklinin *milliyetçilik* olduğunu ifade etmek yanlış olmasa gerek (Hocaoğlu, D. 2007: 45) Ayrıca son yıllarda sosyal bilimler yazınında giderek artan bir yer ve önem kazanan *sosyal sermaye* kavramını da büyük ölçüde asabiyet fikrinden ayrı düşünmek mümkün değildir.

4.1. Asabiyetin Kaynakları

İnsanın, varlığını sürdürebilmesi için her dönemde ve coğrafyada ihtiyaç duyduğu en önemli gereksinim, şüphesiz kendisini güvende hissetme halidir. Çünkü böyle bir ortamdan mahrum olan bir bireyin kendisi ve toplumu adına yapabileceği çok fazla bir şey bulunmamaktadır. İşte İbn-i Haldun'un asabiyet düşüncesi, esasen bu ihtiyaçtan doğmaktadır. Dolayısıyla kendisini güvende hissetmeyen birey veya toplum, tehdidine maruz kalacağı diğer bir varlık ya da topluma karşı, ortaklıkları olanlarla asabiyet kaynaklı işbirliği yapmak suretiyle karşı koyacaktır. Çünkü karşı koymak ve civanmertlik, ancak asabiyetle beslenen işbirliği ile mümkündür (İbn-i Haldun, 2012: 373).

İbn-i Haldun, toplumda vücut bulan asabiyet şuurunu temelde iki kaynağa bağlamaktadır. Bunlar; aile, soy ve akrabalığa dayalı olan nesep asabiyeti ile ortak yaşama düşüncesinden beslenen karşılıklı işbirliğinde bulunmanın zaruret arz etmesinden kaynaklanan sebep asabiyetidir. Her ikisinin kaynağı farklı olsa da doğurduğu etkiler aynıdır (Uludağ, 2012: 94-99).

Nesep asabiyetindeki, diğer kişilere olan yakınlık ve güven duygusu fitri, insanın tabii olarak içinden gelen bir duygu iken, sebep asabiyetindeki etrafındaki kişilere yakın olma düşüncesi, zaruretten kaynaklanan tamamen akla dayalı bir tavır ve düşünce biçimidir. Çünkü aynı mahalleyi, şehri ve ülkeyi paylaştığımız insanlarla soy birlikteliğimiz olmasa dahi, karşılaşacak muhtemel tehditler müşterek olacağından dolayı, söz konusu tehlide karşı verilecek savunmada ortak tavır sergilemek

zorunluluktur. Bu hal ortak tehdiye karşılık, müşterek işbirliğini zaruri kılan sebep asabiyetini doğurmaktadır (Azarkan, 2006).

İbn-i Haldun'a göre toplumların kendilerini güvende hissetmedikleri dönemlerde aralarındaki asabiyet düşüncesi kuvvetlenirken, bu hal üzere devletin kurulup güçlenmesinden sonra, aradaki güçlü asabiyet fikri zamanla zayıflar bu da devletin bekasını zora sokar. Çünkü zor zamanda işbirliği yapmanın zaruretini açıkça hisseden kişiler, kurdukları devletin sağladığı güvende olma duygusu ile rehavete kapılarak bir müddet sonra güçlü asabiyet fikrini kaybederler (İbn-i Haldun, 2012: 373, 374).

Güçlü devlet yapısı, hem dış tehditlere karşı kendi vatandaşlarını korurken, hem de iç tehditlere karşı uyguladığı hukuk sistemi ile bireylere güvence sunmaktadır. Dolayısıyla kişilerin bireysel hiçbir çaba sarf etmeden devletin sağladığı imkânlarla kendisini güvende hissetmesi kişiler arası bağlılığın zamanla zayıflamasına yani asabiyetin ortadan kalkmasına neden olabilmektedir (İbn-i Haldun, 2012: 352).

Asabiyetin yoğun görüldüğü bir başka yer, bedevi hayat tarzıdır. Tarih, devlet, toplum, asabiyet ve umran konularında geniş tahlillerde bulunan İbn-i Haldun, bütün bu analizlerini, çoğunlukla Bedevilik ve Hadarilik olarak tasnif ettiği toplumsal gelişme süreçlerine göre yapmıştır. Tarım ve hayvancılığa dayalı doğayla iç içe ilkel hayat tarzını Bedevilik olarak tanımlayan İbn-i Haldun, zamanın modern imkânlarıyla kurulan şehir hayatını ise Hadarilik şeklinde ifade etmektedir (Uludağ, 2012: 103).

Hadari hayatına göre bedevi hayatı yaşayanlar arasındaki asabiyet düşüncesi daha kuvvetlidir. Çünkü kırsal köy hayatında yaşayan insanların birbirleriyle olan insani ilişkileri çok daha kuvvetli olmak zorundadır (İbn-i Haldun, 2012: 334). Hadari/şehir hayat tarzında ise insanların genel iktisadi ve sosyal konuları daha kuvvetli olduğundan karşılıklı işbirliğine duyulan ihtiyaç azalmakta bu da asabiyet fikrini zayıflatmaktadır.

Toplumdaki asabiyetin gelişmesine katkı sağlayan bir diğer önemli husus toplumdaki ortak dini inançlardır. İbn-i Haldun, nesep veya sebep asabiyeti ile bir araya gelen bireylerin, ortak dini inançlarla bu asabiyet fikirlerini çok daha kuvvetlendireceklerini vurgulamaktadır. Çünkü toplumun dini inançlarındaki ortaklık, asabiyet düşüncesiyle bir araya gelen gruplar arasındaki rekabeti ve hasetliği büyük ölçüde ortadan kaldıracak, ayrıca din birliği, toplumda hedef birliğinin tesisini ve bireylerin bu uğurda canlarını feda etmelerini sağlayacaktır (İbn-i Haldun, 2012: 378).

Öte yandan İbn-i Haldun dini esaslara bağlı bir devletin asabiyete dayanmadan varlığını sürdüremeyeceğini de ifade etmektedir. Toplumun yönetildiği her konuda asabiyete mutlak ihtiyaç olduğunu ifade eden İbn-i Haldun, sahih hadis olarak ifade ettiği "Allah, İstinat edeceği bir kavmi bulunmayan hiçbir kimseyi peygamber olarak göndermemiştir." hadisine dayanarak, insanları yönetmek için kavmi/millî ortaklığın olmasının gereğini ifade etmiştir (İbn-i Haldun, 2012: 379).

4.2. Asabiyetin Gayesi: Devlet ve Mülk

İbn-i Haldun, insanın ve toplumların bu anlamda insanlığın varlığının devamlılığı için devletin en önemli ihtiyaç olduğunu defaten ifade ederken, bunu insanın sosyal bir varlık olması nedeniyle ihtiyaçlarının

birçoğunu tek başına, hatta güvenlik sorununu küçük guruplar halinde bile çözemeyeceği düşüncesiyle devletin gereğine vurgu yapmaktadır (Azarkan, 2006).

İbn-i Haldun'un nihai hedefini mülk sahibi olmak şeklinde özetlediği asabiyet düşüncesi, (İbn-i Haldun, 2012: 349) biraz daha geniş bir izahatla; iktidar olmanın, devlet kurmanın, hâkimiyet tesis etmenin, kısacası bireylerin ve de toplumun güvenliğini garanti altına almanın en önemli sosyal dinamiğidir Bursalıoğlu, 2007: 47).

Bireylerin gerek yeme, içme ve barınma ile güvenlik gibi temel hayati ihtiyaçlarının karşılanması, gerekse hâkimiyet sahasının genişletilmesi şeklindeki istek ve arzuları tamamen güçlü olmayla mümkün olabilecek hallerdir. Bu gücün tesisinde ise ilgili toplumdaki asabiyet düşüncesi en önemli değerdir. Çünkü bir toplum eğer; etnik, dini, mezhep veya ideolojik temelli ya da ortak vatan ve devlet sebebiyle kendi içinde daha güçlü bir beraberlik şuurunu besleyen asabiyet fikrine sahipse, ancak o takdirde rakibine ve düşmanına karşı ya da kendinden olmayan diğer gruba karşı üstünlük kurarak hedeflerine ulaşabilecektir (Kayapınar, 2006: 92). Çünkü tarihi süreç içinde ve toplumlar arasında görülen en temel ilke, hep güçlü olanın kazanıp, ötekini kendisine itaate zorlamasıdır (Öztürk, -: 198). Bu gücü elde etmenin ise yegâne yolu, asabiyet olduğuna göre; ya toplumdaki asabiyet bilincinin zayıflaması ya da öteki gruptaki asabiyet fikrinin çok daha güçlü hale gelmesiyle toplumlar arası denge değişebilecektir.

İbn-i Haldun, mülk ve güçlü hanedanlığın/devletin ancak güçlü ve geniş bir asabiyetle mümkün olabileceğini iddia ederken, mücadele ve karşı koyma enerjisinin en büyük kaynağının asabiyette olduğundan yola çıkmaktadır. Zira imdada koşma ve savaşçılığın bu sayede mümkün olduğunu savunmaktadır. İbn-i Haldun'a göre bir kavime ait olan ve asabiyet şuru bulunan bireylerin, vatanları için, namus ve dinleri için birbirleri yerine, gönüllü olarak canlarını feda etmeleri mümkün olmaktadır. Öte yandan bedeni ve nefsanî dünyevi her türlü şeref ve arzuyu içine alan mülk sahibi olma isteği, birey ve kabileler arasındaki en büyük rekabet ve savaşların kaynağını teşkil etmektedir. Dolayısıyla iyi savaşan toplumlar, hem kendi güçlü hanedanlıklarını kurmada, hem de büyük mülklere sahip olmada diğerlerine karşı çok daha avantajlı durumdadırlar (İbn-i Haldun, 2012: 373).

Dolayısıyla İbn-i Haldun'a göre bireyin ve ait olduğu toplumun kendisini güvene alması, mülke sahip olması ve böylelikle refahı yakalaması, ayrıca güçlü bir devlet kurarak varlığını devam ettirebilmesi büyük ölçüde sahip olduğu asabiyet düşüncesiyle paralellik arz etmektedir. Kısacası asabiyet o derece önemli bir sosyal değerdir ki toplumlar için kendi kimlikleri ile yüksek refah içinde ve güçlü bir şekilde var olabilmeleri ancak onun varlığı ile mümkündür.

Bir toplumda alt kimlikler sebebiyle birçok asabiyetin bulunmasının kaçınılmaz olduğunu ifade eden İbn-i Haldun, bunlar içinde güçlü olan asabiyetin diğerleri üzerinde hâkimiyet kurarak tek bir asabiyete dönüşebileceklerini ve dönüşmeleri gerektiğini savunmaktadır. Eğer bu mümkün olmazsa toplumda çok büyük ihtilaf ve çatışmaların kaçınılmaz olacağını ileri sürmektedir. İbn-i Haldun bu düşüncesini, "Allah,

insanların bazısına bazıları ile hâkim olmasaydı, yeryüzü (ve oradaki içtimai hayatın nizamı) bozulurdu” Bakara, 2/251. Ayeti ile desteklemektedir (İbn-i Haldun, 2012: 349).

Küçük asabiyetin büyük asabiyete katılımı ile büyük asabiyetin, daha büyük hedeflerin peşine düşmesi ve daha büyük düşmanlar karşısında muzaffer olması mümkün olacaktır. Bu durumdan bütünleşen küçük ve büyük her iki grup da kazançlı çıkarken, aksi takdir de ikisi de kaybeden olacaktır.

İbret verici ve dikkat edilmesi gereken bir durum; toplumsal yapıda sağlıklı ve güçlü bir yapının oluşması için geçerli olan işleyiş tarzının, kimyada atomların kararlı (güçlü) bir yapıya dönüşebilmesi için de geçerli olduğu halidir. Çünkü kimyada atomlar kararlı yapıya ulaşmak için (son halkalarını güçlendirme) elektron alırlar ya da elektron verirlerken, en dış katmanında 1, 2 ve 3 elektron bulunduran atomlar elektron vermeye meyilli iken, en dış katmanında 5, 6 ve 7 elektron bulunduran atomlar ise elektron almaya yatkındırlar. Buradaki kural, az ve zayıf olan, güçlü olana katılarak, onun daha da güçlenmesiyle, hem kendisinin, hem de katıldığı atomun güvenliğini daha da arttırmış olmaktadır.

Görüldüğü şekliyle gerek sosyal bilimlerde gerekse fen bilimlerinde, varlıkların hayatietini daha güçlü bir şekilde sürdürebilmeleri için birleşmeleri en temel gereksinimdir. Buradaki işleyiş, tabiat kanunu gereği azın çoğa katılımı şeklinde gerçekleşmektedir. Sosyal bilimlerde de bunun aksini düşünmek mümkün değildir.

4.3. İbn-i Haldun'da Devlet ve Mülk İlişkisi

İbn-i Haldun toplumların varlığı için güçlü bir devlet yapılanmasını en temel ihtiyaç olarak değerlendirirken, devletin varlığı ve gücü ile birlikte ortaya çıkacak olan mülke de ayrı bir önem atfetmektedir. Bedevi hayat şeklinin hâkim olduğu toplumlarda riyaset tarzı yatay yönetimlerde ilkel tarzda ve kişisel ihtiyaçlar ölçeğinde gerçekleştirilen üretimde insanlar arası nispeten daha dengeli bir iktisadi ve sosyal yapı söz konusu olabilmektedir (Çiftçi ve Yılmaz, 2013: 87).

Oysa İbn-i Haldun'un hadari olarak ifade ettiği yerleşik şehir hayat tarzında yönetim, yatay bir yapıdan dikey bir yapıya dönüşürken, iktisadi faaliyetler de kişisel üretim sürecinden toplumsal üretime kayarak karın yüksek olduğu sanayi ve ticarete dönüşmektedir. Böylelikle değişen siyasal ve iktisadi yapıya paralel olarak, toplumda değerler sistemi de dönüşüme uğramaktadır.

Bu yeni dönemde bedevi toplumun özelliği olan, paylaşım, yardımlaşma ve dayanışma hasletleri kaybolmuş yerine; bireysellik, israf ve çevreye karşı duyarsızlık davranışları hakim olmaya başlamıştır. Ayrıca hadari hayat tarzında mülk-devlet düzeni tesis edilmesiyle iktidar aracı olarak zor kullanılmaya başlanılmıştır. İbn-i Haldun mülk kavramını, Mukaddime adlı eserinde devlet, hükümdarlık ve egemen siyasal örgütlenme anlamlarında, diğer bir ifade ile güce dönüşen her türlü iktisadi ve siyasi olgu anlamında kullanmaktadır (Çiftçi ve Yılmaz, 2013: 87).

Öte yandan İbn-i Haldun'a göre hadari uygar toplumlarda görülen Mülk-devlet örgütlenmesine refah ve rahatlık arttıkça asabiyet zayıflarken, toplumun menfaatlerinin yerini zümre menfaatleri almaya başlar.

Böylece yönetim monarşik bir yapıya dönüşmesiyle, devletin baskıcı niteliğinin gelişmesi de otokratik bir yapının doğmasına yol açar (Hassan, 1982: 267). Aslında bu süreci devletin duraklama ve gerileme aşaması olarak da görmek mümkündür.

4.4. İslam Düşüncesinde Asabiyet

Asabiyet kavramı toplumumuzda daha ziyade menfi boyutu ile bilindiğinden, insanımız bu kavram üzerine yapılan her türlü çalışmaya genellikle mesafeli bir duruş sergilemektedir. Kur'anı Kerimde "Ey insanlar! Şüphe yok ki biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olmandır." (Hucurat, 49/13) Şeklindeki bir ayetle, insanların yaratılışında bir dizi farklılıkların bulunduğu, ancak bunların bir üstünlük aracı olarak değerlendirilmesinin kesinlikle yanlış olduğu gayet sarıh bir biçimde ortaya konmuştur.

Hadislerde ise kendi kavmini üstün görme ve ona yanlış ve zülüm üzere iken yanlışına ve zulümüne destek olmak anlamındaki asabiyet kesin bir ifade ile men edilmiştir. Bu manada "Asabiyet davasına kalkan, onu yaymaya çalışan, mücadeleye girişen bizden değildir" (Kütüb-i Sitte 3. Cilt 141). Hadisi konunun İslami boyutunu açıkça ortaya koymaktadır. Hz. Muhammed döneminde insanların zulümde başkasına yardım etmesine vesile olan en önemli etken kavmi beraberlik, yani kan bağı idi. Bu halin devam etmemesi için kesin bir tavır koyan Hz. Muhammed, kişinin kendi akrabalarını, soyunu sevmesinin, fitri bir mesele olduğunu dolayısıyla böyle bir sevginin yanlış olmadığını da belirtmiştir" (Kütüb-i Sitte 3. Cilt, 142).

Kişinin kendi kavmini yanlış üzere iken desteklemesi anlamındaki asabiyetçiliğin yasaklanmış olması, bugün bizleri farklı asabiyet anlayışlarına sevk edebilmektedir. Mevzu hadiste men edilen, kişinin kavmini desteklemesi değil, ona yanlışıyla yardımcı olmasıdır. Dolayısıyla günümüz şartlarında ait olduğumuz; siyasi parti, sendika ve dernek üyelerine, cemaat mensuplarına ve hemşerilerimize, ayrıca siyasal yakınlık hissettiğimiz kişilere gösterdiğimiz, hakkaniyete uymayan her türlü davranış ve onlara sağlanan haksız kazançları da men edilen asabiyet anlayışı içinde ele almak mümkündür.

İbn-i Haldun'un bahsettiği asabiyet ise hadislerle men edilen asabiyet anlayışından tamamen farklıdır. Yukarıda bahsedildiği üzere, Mukaddime'de geçen asabiyeti, bireysel olarak yaşama imkanı olmayan insanın, sağlıklı bir sosyal düzen kurabilmesi için nesep ya da sebep temelli diğer insanlarla müşterek işbirliği yaparak, kendisini ve ait olduğu toplumu daha güçlü hale getirebilme arzusu ve tavrı olarak ele almak mümkündür.

Bu düşünce doğrultusunda, her bireyin haksızlık ve zülüm üzere olmadığı müddetçe, ait olduğu kendi toplumu ve devletini sevmesi ve onun için çalışması, gerekiyorsa fedakârlıkta bulunmasını, yanlış bir davranış olarak değil, bilakis kişi için görev addedilebilecek bir tavır olarak kabul etmek durumundayız. Aksi takdirde devletin düşmanı karşısında güçsüz düşerek yenilmesinden, kişi kendisi de sorumlu olacak ve maliyetine de katlanmak zorunda kalacaktır.

5. GÜNÜMÜZ SORUNLARI KARŞISINDA ASABİYET

Gerek Ülkemizde gerekse diğer İslam ülkelerinde yoğun bir şekilde yaşanan çatışma ve dağılma süreçleri, geçmiş en az iki yüz yıl geriye giden bir zihinsel çöküşü dayanmaktadır. Cihanşümül Osmanlı Devleti'nin öncelikle Balkanlardan atılması ve ardından mümkünse Anadolu'dan da uzaklaştırılmasına dayanan Şark Meselesi gereğince, Osmanlı tebaasının ayrıştırılmasına yönelik çabalar hiç ara vermeden sürekli devam ettirilmiştir.

Genelde İslam ülkelerinin özelde ise Müslüman Türkün tamamen etkisizleştirilmesine dayanan bu girişimler, esasen fikir dünyasında gerçekleştirilen ayrışmaya yol açan değişimlerde temel bulmaktadır. Bu itibarla hem bölge ülkeleri arasında, hem de her ülkenin kendi içinde ayrışmaya yol açacak fikir ve eylemler sürekli gündem de tutulmaktadır. Bunların başında; Neo liberal politikalar gereği ekonomik ve siyasi hayatta kamunun rolünün asgariye çekilmesi, ayrıca kültürel hayatta "çok kültürlülük zenginliktir" söylemiyle farklılıkların ön plana çıkarılması ve ana dilde eğitim hakkı gibi söylemler gelmektedir.

Söz konusu söylemlere, Batı ülkelerde rastlanılmayıp, hep İslam ülkelerinin; içtimai, iktisadi ve siyasi hayatındayouğun bir şekilde görülmesi dikkat çekici bir durumdur. Netice itibariyle Batı dünyası hep bütünleşip birleşme peşinde iken, Ülkemizde ve diğer İslam Ülkelerinde federasyonun konuşulması, yer yer çatışma ve parçalanmanın yaşanması son derece kaygı verici bir durumdur.

Türkiye ve diğer İslam coğrafyasında yaşanan; milyonların ölümü, kaybı ve sürgün yaşamasına neden olan kaygı verici insanlık dışı bu olayların çözümü yine bu toplumlar tarafından gerçekleştirilmedikçe bu coğrafya insanının kalıcı bir refaha ve güvene kavuşması mümkün değildir. I. Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi, sorunu üretenlerden, ürettikleri sorunu çözmesi istenirse bundan kalıcı ve bu bölge insanını tatmin edecek bir sonuca kavuşmak mümkün olmayacaktır.

Bu itibarla mevcut sorunların çözümü, bu acıyı ıstırabı yaşayan toplumlar tarafından gerçekleştirilmek zorundadır. Bunun yolu da öncelikli olarak bölge insanının; kendisine, dış dünyaya ve eşyaya olan bakışındaki dönüşümde saklıdır. Bu anlamda; bir bütün olarak İslam toplumlarının, kendi aralarındaki yapay sorunları göz ardı edip, asıl tehdidin dışarıdan yani Batı dünyasından geldiğini idrak etmesi gerekmektedir. Bu çerçevede İbn-i Haldun'un asabiyet fikrinin önemli bir role sahip olduğu kanaatindeyiz.

Çünkü bugün İslam ülkelerinin içinde bulunduğu açmazda, bu ülkelerin hem kendi içlerinde hem de ülkeler arasında güvene dayalı bir işbirliği tesis edememelerinin rolü, bir hayli fazladır. Eğer İbn-i Haldun'un asabiyet fikri gereğince bu ülkeler, hem kendi içlerinde hem de ülkeler arasında bir araya gelebilmiş olsalardı bu gün yaşanan vahamet in hiç birisi gerçekleşmezdi. Yukarıda değinildiği üzere, eğer toplumlar, milli ve dini müştereklere dayalı ya da ortak düşmana karşı bir araya gelip, ortak bir tavır sergileyebilirlerse ancak bu sayede güçlü bir devlete ve buradan da yüksek bir gelir seviyesine sahip olabileceklerdir. Bugün İslam dünyasının yapamadığı tam da budur.

Bu noktada, etnik yapı ve mezhep temelli oluşacak küçük çaplı birleşmeler ise tam tersi bir etki doğuracaktır. Bunun yerine ortak tehdidin büyüklüğü ve ciddiyeti gereği müşterek değerlerin de geniş çaplı tutulması zorunludur.

Öte yandan söz konusu ayrışma ve parçalanmanın önünü açan, "farklılık zenginliktir," söylemi yerine, "güç ortaklıktadır," bilincinin toplumda daha kuvvetli işlenmesi gerekmektedir. Öte yandan liberal politikalar gereği devleti; iktisadi, siyasi ve sosyal hayattan dışlayan anlayış yerine, topluma hizmet etme konumundaki etkin ve güçlü bir devlet anlayışının önemi bütün millete daha iyi anlatılmak zorundadır. Aksi takdirde bugün ülkemizde görülen; herkesin kendi partisi, cemaati ve günlük menfaati için yaşar halde olması, devletin hayatımızdan çıkmasına neden olmakta, hatta hizmet edilmesi gereken devlet; sadece parti, cemaat ve kişisel menfaatlanma aracı haline gelmektedir.

Bütün bu analizlerden ortaya çıkan sonuç, bugün özelde Türk dünyası genelde ise İslam Dünyası'nın en önemli sorunu, devlet bilincinin zaafa uğramış olmasıdır. Bu anlamda İbni Haldun'un özellikle Mukaddime adlı eserinde yoğun bir şekilde değindiği asabiyet eksenli güçlü bir devletin toplumların varlığı için en temel gereksinim olduğu fikrinin, İslam toplumlarına yeniden kazandırılması gerekmektedir.

6. SONUÇ

Yüz yıllar, hatta bin yıllar geçse de müspet ve menfi yönleriyle, iradesi ve zaaflarıyla insan, her yerde ve her vakit yine aynı insan olma özelliğini korumaktadır. Bu itibarla bundan yaklaşık yedi yüz yıl evvel İbn-i Haldun tarafından kaleme alınan Mukaddime adlı eser, muhteviyatındaki tahlilleri, tespitleri ve önerileriyle bugün hale yaşanan birçok soruna çözüm olma hüviyetini korumaktadır.

Bu anlamda içinde yaşadığımız dönemde, ayrışma, çatışma ve parçalanma şeklinde karşımıza çıkan siyasal ve sosyal sorunların üstesinden gelinmesinde, İbn-i Haldun'un Mukaddime adlı eserinde yoğun bir şekilde işlediği asabiyet ve devlet teorilerinin etkili olacağı muhakkaktır.

Çünkü toplumların varlığını, güçlü bir devlete bağlayan İbn-i Haldun, devletin kuruluşunu ve devamlılığını da toplumdaki kuvvetli bir asabiyet düşüncesinin mevcudiyetine dayandırmaktadır. Bu bağlamda bugün ülkemiz ve diğer İslam coğrafyasında görülen; sosyal, siyasal ve iktisadi çöküşün temelinde ilgili toplumlarda görülen sosyal ve kültürel ayrışmanın olduğu muhakkaktır.

Dolayısıyla kan ve gözyaşının asırlardır eksik olmadığı Türk ve İslam coğrafyasında bu halin son bulması, ancak ilgili toplumlarda İbn-i Haldun'un ifade ettiği asabiyet teorisi gereği, birlik şuru ile küresel devlete giden yolun çakıl taşları olan şehir devletler yerine, cihanda söz sahibi olabilecek kudrete sahip güçlü ve adil devlet bilincinin tesis edilmesi şarttır.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, A., (2000), "Bir Medeniyet Kuramcısı Olarak İbn Haldun", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sayı: 9, Cilt: 9.
- AZARKAN, A., (2006), "İbn Haldun'un Devlet Görüşü", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 4.
- BURSALIOĞLU, Sibel; (2007), "İbn-i Haldun Sosyolojisinde Asabiyet Bağları, Devlet Ve Kamu Maliyesi", Celal Bavar Üniversitesi, S. B. E. Sosyal Bilimler Yıl 2007 Cilt: 5 Sayı:2, ss. 43-56.
- ÇİFTÇİ, A.ve YILMAZ, (2013), "İbn Haldun'un Siyaset Teorisi ve Siyasal Sistem Sınıflandırması", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/7 Summer p. 83-93, Ankara.
- HASSAN, Ü. (1998), "İbni Haldun'un Metodu ve Siyaset Teorisi" (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları).
- HASSAN, Ümit (1982), "İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi", Ankara Ün. SBF Yayını, Ankara.
- HOCAOĞLU, D. (2007), "Erken Dönem Bir Milliyetçilik Teorisini Olarak İbn Haldun" Bayburt Vakfı, Bayburt Eğitim, Kültür ve Hizmet Vakfı Bülteni, Sayı: 5, İstanbul, 44-48.
- [HTTP://www.turkuzaedebiyat.com/07.07.2015](http://www.turkuzaedebiyat.com/07.07.2015) Ülker Nihal Manaz – Dr Abdullah Manaz
- [HTTP://www.worldvaluessurvey.org/WVOnline.jsp/06.07.2015](http://www.worldvaluessurvey.org/WVOnline.jsp/06.07.2015)
- İBN-İ HALDUN, Çev. S. Uludağ, (2012), Mukaddime I, Dergah Yayınları, İstanbul.
- KAYAPINAR. A. (2006), "İbn-i Haldun'da Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım", İslam araştırmaları Dergisi, Sayı, 15, ss. 83-114.
- KÜTÜB-İ SİTTE, "Hadis Ansiklopedisi, 3. Cilt, Hazırlayan: İbrahim Canan, Akçağ Yayıncılık.
- MANAZ, Ü., ve Manaz, A., 2015, "İbni Haldun" , www.biyografi.net: erişim: 15.07.2015.
- MARK E. KOLTOKO-Rivera (2006), "Rediscovering the Later Version of Maslow's Hierarchy of Needs: Self-Transcendence and Opportunities for Theory, Research, and Unification", Review of General Psychology Vol. 10, No. 4, 302–317.
- ÖZTÜRK, A.,(--), "Düzenin Meşruluğu Sorunu Bağlamında İbn-i Haldun Felsefesinin Değerlendirilmesi", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, No: 63-1.
- SARIBAŞ, (2010), "Kantian Altruism in Economics and Ibn Haldun", MPRA Paper No. 26904, Posted 5. November 2010: Online at <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/26904/>
- ULUDAĞ, S., (2012), İbn Haldun Mukaddime 1, Dergah Yayınları, İstanbul.

THE ECONOMIC AND POLITICAL STRUCTURE OF GAGAUZIAN TURKS

GAGAVUZ TÜRKLERİNİN SİYASİ VE EKONOMİK YAPISI

ASSIST.PROF.DR. REMZİ BULUT

Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics

rbulut@mehmetakif.edu.tr

ABSTRACT

Most of the Gagauz population live in Bucak region in the South of Republic of Moldova. Gagauz people's language has the closest accent to Turkish language spoken in Turkey. The Gagauz gained their autonomy September 23 in 1993. Their population covers %4 of the total population of Moldova. Despite the fact that The Gagauz is a small society in the Balkans, Turkey attaches high importance to them. The connection between Gagauz people and Turkey reaches to the first years of Turkish Republic. Ataturk met the needs of The Gagauz and supported them in those years. In this study political statute, ethnic identity, economic situation and the geographical position of Gagauz people have been examined. The Gagauz that had not known well by Turks until the 1990s has been researched in details. Besides it has been mentioned that Gagauz people bridge The Republic of Moldova and Turkey both culturally and commercially as well as building amity between two nations.

Keywords: Turkey, The Republic of Moldova, Gagauz Autonomous Region

ÖZET

Gagavuz Türklerinin büyük çoğunluğu Moldova Cumhuriyeti'nin güneyinde Bucak bölgesinde yaşamaktadır. Gagavuzların konuştuğu dil Türkiye Türkçesine en yakın şivedir. 23 Aralık 1993 yılında özerkliğe kavuşmuştur. Moldova Cumhuriyeti Nüfusunun yüzde 4' ünü oluşturmaktadır. Balkanlarda küçük topluluk olsa da Türkiye için büyük önem arz etmektedir. Türkiye'nin Gagavuz Türkleri ile olan irtibatı Cumhuriyetin ilk yıllarına dayanmaktadır. Atatürk Gagavuz Türklerine gereken önem ve desteği sağlamıştır. Bu çalışmada Gagavuz Türklerinin yaşadığı coğrafya, etnik kimliği, ekonomisi ve politik statüsü incelenmiştir. 1990'lı yıllara kadar Türkiye toplumu tarafından pek fazla bilinmeyen Gagavuz Türkleri detaylı bir şekilde araştırılmıştır. Yine Gagavuzların Türkiye ile Moldova Cumhuriyeti arasında dostluk, kültürel ve ticari alanlarda bir köprü vazifesi üstlendiği konularına değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, Moldova, Gagavuz Özerk Bölgesi

1. INTRODUCTION

The Republic of Moldova, declaring its independence on August 27, 1991, after the breakup of the Union of Soviet Socialist Republics took its place in the World Map as an independent state. That new republic joined the Commonwealth of Independent States (CIS) in December, 1991. Turkey has been the first country who recognized the independence of the Republic of Moldova. The main reason for this act was many Gagauz Turks, who were considered as our compatriots, lived in the Southern and Southeastern part of the country since very early times.¹(The newspaper of Anasözü, December 4, 2012) In the past 23 years, Moldova became a member of many international organizations. Moldova, as a member of Black Sea Economic Cooperation (BSEC), has also entered into cooperation agreements in many areas with Turkey. The Gagauz Turks function as a bridge between Moldova and Turkey in all areas. Gagauzia, which is independent in internal affairs, but in external affairs acts together with Moldova, has a great importance for Turkey. Since they are speaking the same language, the Gagauzes, are one of the communities that are consanguineously close to Turks in the area. With the effect of globalization and the presence of our compatriots, who were not sufficiently recognized and known up until 1990s, has provided Gagauzia to establish economical, political and cultural closeness to and cooperation with Turkey.

After the Republic of Moldova attained independence, relations between the Republic of Turkey and the Gagauz Autonomous Region has started to gain momentum. Turkey provides all kinds of support in the areas of education, politics, economy and infrastructure. The then President Suleyman Demirel's visit in the first years of Moldova's autonomy and the agreements signed with the government clearly show the importance that Turkey gives to Gagauz region.

The policies of "perestroika"² and "glasnost"³ that Mihail Gorbaçov put into during his presidency could not prevent the breakup of the USSR. (Ölmezoğulları 2012: 189,192) As a result, after the demise of the USSR, not only new independent states, but also new issues emerged. The Republic of Moldova was one of these independent countries that faces up problems. Moldova that hosts two different ethnicities succeeded to solve the Gagauz issue peacefully and diplomatically. However, the problem of Transnistria/Pridnestrovye⁴ region where Russian ethnic groups live still continues.

2. THE GAGAUZ AUTONOMOUS REGION

It is estimated that about 250 thousand Gagauz Turks had lived throughout the old USSR lands. According to 2004 population census, most of them live (155.646 people) in the Bucak steppes in the

¹(Newspaper anasozu December 4, 2012) It was compiled from the Newspaper Ana Sözü that the Gagauz Turks published.

²Perestroika (Перестройка): It means restructuring. It is the decisive changing process of social awareness that led to radical changes in life in the USSR in the mid-1980s committed to.

³Glasnost (Гласность): It means accessibility and transparency. It means accessibility to the activities of various government agencies and transparency of information about them and discussing them in a democratic society property

⁴ It is the place where Russians live most. It is located on the edge of Dniester River on the east of Moldova

south of Moldova Republic.⁵ This region is called "Gagauzia", "Gagauz Region" or "Gagauz Autonomous Region". Gagauz Turks live, apart from Moldova, in also Odessa⁶, Zaporajye and İzmail⁷, the cities of Ukraine (approximately 60 thousand). Gagauz inhabitants can also be seen in Kazakhstan, Krygyzstan, Uzbekistan and Kabartay-Balkar Autonomous Republic. Gagauz people live in Varna, a city of Bulgaria, in the towns of Kavarna, Duran Kulak, Balçık, in the villages of these towns and in Dobruca Region of Romania. It is also known that about 20 thousand Gagauz Turks live in Greece.⁸

The Gagauz constitute 4.5 percent of Moldova's population which is 3 million 600 thousand. The Moldova is a small country situated in south-eastern Europe with an area of about 33.843 square kilometers. Gagauzia lands constitute approximately 5.3 percent of Moldova territory. Moldova has also as a mixed ethnicity as the other republics separated from Soviet. While Moldavian (Moldovan's) constitute 69.5 per cent of the country, Ukrainians are 11.2 percent, the Russians are 9.4 percent and the share of Gagauzia is around 4 percent. The remaining 5.9 percent is other nations and ethnic groups (Bulgarians and citizens of the Central Asian Republics).

As a nation, "Gagauz", "Gagavuz" and "Gökoğuz" are common names, all refer to Gagauz Turks. The Gagauzes are orthodox Christian Turks. Although their names are Slavic, their surnames are Turkish. Their language, accent, customs and traditions are very similar to Anatolian Turkish culture.⁹

There are three provinces located in the border of Gagauzia Autonomous Region. These are: Comrat, Çadır-Lunga and Vulcanesti. 3 stars in the Gagauz flag represents these three provinces. The capital city is Comrat which is called head town by the Gagauz. According to official figures Gagauz population is 160 thousand. When Moldova's Gagauz living in different localities are included in the population, it exceeds 170 thousand.

In 1930, Mustafa Kemal Atatürk gave great importance to the Gagauz Turks. Atatürk who provided contacts with them on several occasions sent books and different materials which were education needs of the Gagauz. Again, he was also in touch with Mikhail Cakir who was a scientist of Gagauz Turks in religion and history areas. Today, there is a large library and street in Comrat on behalf of Atatürk.

In order not to forget Gagauzian language, Mustafa Kemal Atatürk sent 80 primary school teachers through the agency of Hamdullah Suphi Tanrıöver, who was the Turkish ambassador of Bucharest at the time. Nikolay Babaoğlu, who was the head of the Former Writers Union and the former deputy Minister of Education of Moldova, mentioned in his work "Anılarım" that he took Turkish lessons from Ali Kanterelli, one of these teachers, while in the second and third grades in 1937 (Babaoğlu 1995: 3,13).

⁵http://www.statistica.md/public/files/Recensamint/Recensamintul_populatiei/vol_1/6_Nationalitati_de_baza_ro.xls(10.08.2014)

⁶ Its name in Ottoman period was Odesa

⁷ Its name in Ottoman period was İzmail

⁸ www.turkcebilgi.com >Ansiklopedi (25.07.2014)

⁹ dunyaturkbirliigi.blogcu.com/gagavuz-turkleri/298580 (01.08.2014)

The Gagauzes have been ruled over by the Ottomans, Russian Tsardom, Romania, Germany¹⁰ and the Soviet Union in the history. In 1906, they founded a new state called "Comrat Republic", but kept their independence for only 15 days.¹¹

The identity of Gagauz Autonomous Region that is in the status of an autonomous republic is summarized as in the chart below.

Table 1. Identity of the Gagauz Autonomous Region

Autonomous Region Title	Gagauz Autonomous Republic
Autonomy Declaration	December 23, 1994
Capital city	Comrat
Cities	Çadır Lunga, Vulkanеști
Population	Approximately 170 thousand (year 2012 data)
Ethnicity	Gagauz 83%, Bulgarians 5.1%, Moldovans 4.6%, Russians 3.7%, Ukrainians 3% and others 1%
Official Language	Gagauzian, Russian, Moldovian
The country dependent to	Moldovia
Government	Presidency and Unitary Parliamentary Republic
Residential Areas (Villages)	29 villages
Area	1851 km ²
Religion	Orthodox Christianity
Currency	Moldovian Lei, 1 USD dollar is about 15 Moldovian Lei.

3. POLITICAL STATUS

An entity called "Gagauz People" was founded in Comrat in 1987. This entity declared that Gagauz Region is an autonomous region on November 12, 1989. In August 1990, the Gagauz parliament declared "The Independent Gagauz Republic". However, independent Gagauz Republic was not recognized by the Republic of Moldova and the pressures began. There had been many problems on a small scale between 1990 and 1994. As a result of many experienced problems, the Republic of Moldova attempted to solve these problems by peaceful means. In the middle of 1994, Republic of Moldova decided to transfer all executive powers of the region called "Gagauzia" to the peoples of the Gagauz. On December 23, 1994, a special law on "Gagauz Autonomous Region", the region in the south of the country where Gagauzes are in majority, was accepted by the parliament of Moldovan Republic. According to this law, "The Gagauzia is a nation who live densely on the lands of Moldovan

¹⁰In the period of Second World War

¹¹<http://politikakademi.org/2013/05/unutulan-turkler-gagauzlar/> (13.08.2014).

Republic” and “They have got the primary legitimacy to establish an Autonomous Status for Gagauzia” (Law Number: 344 – XIII). According to this law, the Gagauzia attained an autonomous republic status which means they are free in their internal affairs but they will act together with Moldova in foreign affairs. This legislative right and power were given to Gagauzia on the condition that they will not act in the contrary to the Constitution of the Moldovan Republic. Gagauzia’s highest authority is the president and all government bodies and administrators are dependent on the president. The president is elected in every four years by referendum. The president of the Gagauzia is also the member of Moldovan Government. The president has the authority of accepting or rejecting bills. Gagavuz assembly is called “Halk Topluşu” which is composed of 35 congressmen. Congressmen are elected by the public with general elections. It is obligatory to elect at least one congressman in each settlement. Ministers and department heads of Gagauzia are also the members of relevant ministries of Moldovan Republic. The right of immunity is granted to the congressmen of the Gagauzia Halk Topluşu within the borders of autonomous region (Güneykaya 2012: 36-37).

According to the status given to Gagauz administration, Halk Topluşu has the legislative authority of making laws in the areas such as culture, art, science, education, settling, municipal services, health, sport, finance and economy.

A decree determining the borders of Gagauz Autonomous Region was accepted on March 5, 1995 and was held a referendum on. In this decree, today’s Gagauz area borders and settlements are defined. According to this, on Gagauz land, there are 3 cities 29 villages and 32 settlements all of which covers an area of 1851 square kilometres (Iusumbelim 2008: 1,2, Velev 2007: 138).

Turkey’s policies and aids towards Gagauzes date back to the first days when Moldova Republic gained its independence. Being one of the first countries who recognized Moldova’s independence, Turkey started diplomatic relations with Moldova at once. Turkey opened a consulate in Kishinev and diplomatically displayed that it is interested in financial, educational and diplomatic issues of the Gagauzia. In education-wise Turkey was especially interested in giving the opportunity to Turkish students to study at Comrat State University. On June 3, 1994, Süleyman Demirel, the term President of Turkey, visited Gagauz Autonomous Region. Süleyman Demirel and Mircea Snegur¹², the term president of Moldovan Republic, signed an agreement of friendship and cooperation between the two countries. The 13th clause of this Agreement says: : “Both parties consider that current ethnical, cultural and language relationships between Gagauz and Turkish publics and their mutual efforts will contribute to the Gagauzian identity with the belief that this situation will cause a new bilateral cooperation and Gagauzia will form a bridge that strengthens the friendship between Turkey and Moldova.”¹³ It is seen that the issues between Moldova and Gagauzia are solved peacefully and

¹²After independence, the first President of the Republic of Moldova

¹³http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunbmmc079/kanunbmmc079/kanunbmmc07904145.pdf (13.08.2014).

diplomatically which paved the way for the law on "Gagauz Autonomous Region" to be accepted by the Moldovan Parliament on December 23, 1994.

Turkey's policies related to the Gagauzes are mainly based on supporting the Gagauzes to develop in every sector, helping them to keep their national identity and sharing Turkey's governmental experiences with them.¹⁴

4. ITS ECONOMY

The economy of Gagauz Autonomous Region is mostly based on agriculture and stockbreeding. Gagauzia's industry and tourism sectors are undeveloped and there are scarcely any companies being active in these sectors. Viticulture is the main driving force of the agriculture-based economy of Gagauzia. Therefore, vinification and vinification technology are highly developed. That is the reason why Gagauzian people render most of their revenue from vinification. Gagauzia also grows some other agricultural products such as walnuts, sunflowers, tobacco plants, soybeans, cereals, oleiferous plants, sweetcorns and fruits. (Güneykaya 2012: 38-39)

Some of the industrial facilities operating in the Gagauz Autonomous Region are eight big wine distilleries, three flour mills, one tobacco fermentation factory, three milk factories, three feed factories, one rug weaving factory, some fruit juice factories and seven clothes factories and many small-sized enterprises (Güneykaya 2012: 39).

The Gagauz use Moldovan lei (ML) as currency. Banking services are also developed. There is a Gagauz bank for Gagauz people. Other branches of the banks in Moldova also provide services.

Efforts of transition to a free market economy continue in Gagauzian Autonomous Region. Especially, state-owned factories remaining in the USSR and the privatization of land reforms are carried out. Industry and businesses are re-configured in accordance with European Union norms. There are increases in infrastructure investments of private sector.

The number of large and small businesses in Gagauzia is increasing every day. Some business organisations left from the Soviet times have been privatised. Due to the lack of systemised irrigation system, the farmers are not able to yield the amount of crop they expect.

Shuttle trade between Gagauz Region and Turkey is very widespread as visitors carrying goods worth less than 2000 USA dollars can enter Moldova without paying any customs fee.

There is a free industry zone in Vulkaneshti¹⁵ in Gagauz Autonomous Region. This free zone is in the intersection of three countries (Moldova-Ukraine-Romania). The free zone is also close to the Danube river which makes the region to benefit the advantage of marine transportation.

¹⁴<http://orsam.org.tr/yazigoster.aspx?ID=4054> (05.08.2014)

¹⁵It is said colloquially as Vulcănești.

The total export of Gagauzian Autonomous Region by years is shown in Moldovan lei on the table below.

Table 2. Gagauz Autonomous Republic, total export

Years	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Export (million lei)	590.6	995.7	830.9	699.8	849.4	816.4	1005.8

Resource: İspolkom 01.01.2011 statistical data

In 2011, 64 of 230 Turkish firms in Moldovan Republic were operating in Gagauz Region. The advantages provided by the Moldovan Republic and Gagauzia because of their beneficial relations with the EU and CIS markets are attractive for Turkish investors. In Gagauz Autonomous Region, according to 2011 ORSAM data, there are 129 foreign-capital companies.¹⁰ (Anasözü 2012, No:12)

4.1. Economic Problems in the Gagauz Autonomous Region

The biggest problems of Gagauz are respectively irrigation, transportation and unemployment. These problems leave the region economy passive. In fact, the government of the Republic of Moldova is supposed to solve these problems. The reason for the failure to resolve this problem is the fact that the Gagauz Region is autonomous. The irrigation problem affects the agricultural efficiency, the transportation problem affects the social structure. In case summer is dry and irrigation system lacks, there is a decline in yields of agricultural products. Yield reduction leads to more expensive foodstuffs. Unemployment triggers external migration. Today, many Gagauz people must go abroad, especially Turkey, the Russian Federation and other European countries, in order to work. This has negative consequences on families and new generations that will grow.

4.2. Interzonal Economic Development Status in the Republic of Moldova

According to the 1st article in the Constitution of the Republic of Moldova, the Gagauz Autonomous Region belongs to Gagauzia and it is a local autonomous entity connected to Moldova. According to this constitution, the Gagauz Autonomous Region also has very significant powers in economy and tax collection. In short, the economic independence of the region, and tax collection authority is guaranteed by the constitution.

¹⁰The Newspaper Ana Sözü (Anasözü 2012, No:12)

Table 3. Economy Data According to the Development of the Republic of Moldova and Regional Developments in 2007¹¹

Regional Range %	Industrial Production	Harvest of agricultural products	The main capital investment	Construction Sector	Freight Transportation	Passenger Transport	Retail sales	Paid services
Chisinau (the capital)	53,1	0,5	56,6	62,0	58,9	58,2	56,9	61,2
Northern Region	24,9	37,6	15,8	12,1	11,9	22,1	20,2	16,2
The Central Zone	15,7	18,8	16,8	15,7	25,1	12,4	13,8	12,9
Southern Region	3,5	32,0	8,9	8,7	3,4	6,4	6,2	6,7
Gagauz Autonomous Region	2,8	11,1	1,8	1,4	0,8	0,8	2,9	3,0
Pridnestrov ¹²	*	*	*	*	*	*	*	*
Republic of Moldova (the total amount)	19568	434828	12763,2	7106,2	4916,5	103,06	16891,8	9313,8

Source: Prohnițchi V, Oprunenco A. ș.a., Republica Moldova 2007: Raport de Stare a Țării (6.1. Resursele naturale ale țării, autor Sochircă V.), Centrul Analitic Independent „Expert Grup”, Bons Offices, Chișinău, 2008

In general, it is seen that the Gagauz Autonomous Region has a significant share in the national economy of the Republic of Moldova in comparison with developments in other four regions. Gagauz Region has a high potential of the industry and agriculture sector compared with smaller regions and towns. Until 2005 the Gagauz region took the first place in all regions of Moldova. It was ensued that it is only 3 times underdeveloped according to the city of Belts and 12 times underdeveloped according to the city of Chisinau.

There was a decline in the industrial sector in the Gagauz Autonomous Republic in 2006-2007. This shows the weakness of its economy. This region is vulnerable to all kinds of economic and non-economic shocks. Climatic factors (especially drought) and trade barriers have given much harm to the economy.

Gagauz region's weak economy is due to two main factors as follows:

- It is due to the fact that goods-producers and importers are not in a position to establish long-term contracts with abroad.

¹¹It shows the companies employing more than 20 in the table.

¹² It has been left blank because Pridnestrov¹² region is troubled and it is impossible to reach correct data.

- The facts that there is just the existence of the state in services sector in general, commercial services are limited, share of public services in the service sector in total sales is as high as 45%.

Although fruit (watermelon, melon, etc.) grown in warm climates can be grown in Gagauz Autonomous Region, it realizes 1.5-2.5% vegetable production and 4-5% of fruit production rate of the country-wide. Products harvested from agricultural land can not be fully processed due to the lack of necessary technology. Therefore, the harvested products are exported as untreated seeds.

The region's economic difficulties are due to insufficient investments in the manufacturing sector. Very few investments have been made to the Gagauz Region in 2003-2007 compared with other regions. Only in the Gagauz region in the years 2005-2007, the amount of investments to the main capital has decreased. It is at risk of losing the production branches in which it is superior to other regions.

5. CONCLUSION AND RECOMMENDATION

After the breakup of the Soviet Union, some ethnical problems emerged in most countries who gained their independence. Some of these problems caused wars such as those appeared in Nagorno-Karabagh, Abkhazia, South Ossetia, Crimea and lastly in Ukraine. Among all these problems the only one diplomatically and peacefully solved is the Gagauz issue. Gagauz issue can be a sample case for solving other similar problems.

Although 24 years passed after the breakup of the Soviet Union, Turkey have not been able to show interest in our compatriots and brothers at a satisfactory level. The biggest indicator of this uninterest is the lack of economic, cultural, etc. facilities built by Turkey in the region. To open a university in the Balkans, especially in the Gagauz Autonomous Region would be a correct step to be taken by Turkey, for example.

The Gagauz Turks whom Atatürk cared in 1937, can take on a role of being a bridge of economy, culture and friendship between Turkey and countries such as Moldova, Ukraine and Romania.

As citizenship and passport are given to the Gagauz citizens in Bulgaria and Romania unconditionally without issuing any difficulty, Turkey can also grant citizenship to Gagauzes who have been residing in Turkey for a certain period of time (3 or 5 years).

As the last word, few but honorable people like Gagauz Turks need and have the rights of saving their identity and self-respect. If we overlook the assimilation of small Turkic populations, unfortunately we cannot lead to a large and powerful Turkish world.

REFERENCES

- "Deklaratsiya O Svobode i Nezavisimosti Gagauzskogo Naroda Ot Respubliki Moldova" [The Independence and Freedom Declaration of Gagauzia Republic from Government of Moldova Republic], LATEST NEWS FROMGAGAUZIYA (01.08.2014)
- "Zakon Ob Osobom Pravovom Statuse Gagauzii [Gagauzya'nın Özel Hukuki Statüsü Kanunu]", Monitorul Oficial al Republicii Moldova, № 3 - 4 / 14. 01. 1995
- Angeli, F. (2006), "Gagauzkaya Avtonomiya. Lyudi i Faktı" [Gagauz Autonomy. People and Events], Chişinău: Universal, 2006.
- Argunşah, M. ve H.Güngör. (1991) " Gagauz Türkleri: Tarih, Dil, Folklor ve Halk Edebiyatı"[Gagauz Turks: History, Language, Folklore and Folk Literature], Ankara, Atak Ofset,
- Babaoğlu, N. (1995), "Anılarım"[Memories] in Chisinau, 1995
- Balaban, L. (2008). "Uluslararası Turizm Pazarındaki Gelişmeler Açısından Moldova'nın Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi" [Evaluation of Moldova's tourism potential in terms of Developments in International Tourism Market], İstanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Tourism Management (Unpublished Master's Thesis), İstanbul.
- Bulgar, S. S. ve P. M. Şornikov, "Ekonomiçeskoe i Sotsialno-Kulturnoe Razvitie Gagauzskogo Etnosa v 50-80-e godı XX v." [The Progress of Gagauz ethnic in Socio-economics and Economy in 50-80 years of the 20th the century],
- Bulgar, S.S. (Ed.) "İstoriya i Kultura Gagauzov", [History and Culture of the Gagauz]Pontos, Chişinău, 2006, s:364-386.
- Çerepnin, L.(1965),"İstoriya Moldavskoy SSSR", Tom: 1, [History of the Soviet Union Republic of Moldova, Volume:1], Kişinev: Kartya Moldovenyaske, 1965.
- DEİK, "Moldova Ülke Raporu" [Moldova Country Rating], 2000-2002
- Dron, İ. (1992)"Gagauzskie Geografiçeskie Nazvaniya", [Geography of Gagauz]Kişinev, Ştiintsa, 1992.
- Dumitru, M. (1990) "Moldavskaya Geografiya", [Geography of Moldova] Chişineu: ASEM, 1990
- dunyaturbirligi.blogcu.com/gagavuz-turkleri/298580
- Frolov, N. P. (Ed.), "Naselenie i Trudovie Resursı Moldavskoy SSR", [Business Resources and Population in the Soviet Socialist Republic of Moldova]Ştiintsa, Kişinev, 1979.
- Güneykaya, T.(2012) "Gagauzya ve Siyasal Statüsü", [Gagauzia and Its Political Status] (Unpublished master project), T.R. Beykent University, 2012
- <http://orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4054> URL: <http://www.turkcelil.com/?p=96387>
- http://www.statistica.md/public/files/Recensamint/Recensamintul_populatiei/vol_1/6_Nationalitati_de_baza_ro.xls
- https://www.kobilersizinin.com/pdf/ulke.../Moldova_ulke_bulteni.pdf (20.01.2015)
- Ianucenco, A. "Moldova'nın Seçmiş Olduğu Hukuk Devleti Kurma Yolunun Gerçekleşmesinde Anayasa Mahkemesi'nin Rolü"[The Role of the Constitutional Court in Moldova's founding A State of Law]
- Iusiumbeli, İ. (2008), "Gagauz Yerinde Kadın", [Women in Gagauz Place] (Unpublished PhD Thesis), Hacettepe University, 2008
- Iazarev, V.D. (2008), "Gagauzkaya Avtonomiya", [Gagauz Autonomous Region] Comrat State University Department of History Thesis, 2008
- Maruneviç, M. ve S. Kuroglo, "Sosialistiçeskie Preobrazovaniya v Bitu i Kulture Gagauzskogo Naseleniya" MSSR, Kişinev: Ştiintsa, 1983.
- Moldova Country Bulletin, 'Foreign Economic Relations Board (DEİK)' 2012

Moldova Country Report, Prepared by arda OCAK, December, 2012

Mutaf, S. (2010) "1989 yılından Günümüze Kadar Gagauz Yeri" [Gagauzia from 1989 up to today] Yıldız Technical University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and International Relations, Thesis, İstanbul.

Ölmezoğulları, N.(2012), "Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm", [Economic Systems and globalized capitalism], Ezgi Publications, 2012

Prohnițchi, V. Oprunenco, A. (ş.a., Republica Moldova 2007: Raport de Stare a Țării (6.1. Resursele naturale ale țării, autor Sochircă V.), Centrul Analitic Independent „Expert Grup”), Bons Offices, Chișinău, 2008

Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, 'Moldova'nın Ekonomisi' [Economy of Moldova]

Republic of Turkey. Commercial Counsellor Embassy in Chisinau Report, Moldova Economy and Foreign

ru.wikipedia.org/wiki/Молдавия (20.12.2014)

T. R. Chisinau Embassy Commercial Counselor, "Moldova Ekonomisi ve Türkiye – Moldova Dış Ticareti", [Economics of Moldova and Foreign Trade of Turkey and Moldova], 2013 Report, Chisinau

T.R.Commercial Counsellor Embassy in Chisinau Report, Moldova Economy and Foreign Trade of Turkey and Moldova, 2013

Taş, Uluslararası ilişkiler Uzmanı <http://www.politikakademi.org/wp-content/uploads/2013/05/Gagavuzlar.jpg>

The Newspaper Ana Sözü No: 12 (571) 2012. www.anasozu.com

Turan, G., Işık, A. (2007), "Devlet Sosyalizminden Piyasa Ekonomisine Geçiş", [Transition from State Socialism to the Market Economy], Ekin Publisher, 2007

Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete. 23.06.1996. Sayı 22675. (http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc079/kanuntbmmc079/kanuntbmmc07904145.pdf)

Velev, R. (2007) "Moldova'da Ulusal azınlıklar ve AGİT'in Rolü: Gagauz Örneği", [Role of National Minorities and Agit in Moldova: The Case of the Gagauz], (Unpublished Master Thesis), TR İstanbul University, 2007

www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/alina_ianucenco.pdf(01.12.2014)

www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/alina_ianucenco.pdf(01.12.2014)

www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/ianucenco.pdf(01.12.2014)

www.counsellors.gov.tr/upload/MOL/2012_Yillik_Rapor.doc (15.01.2015)

www.counsellors.gov.tr/upload/MOL/2012_Yillik_Rapor.doc (15.01.2015)

www.deik.org.tr/Contents/FileAction/2685 (15.01.2015)

www.gtb.gov.tr/.../turkiyemoldova-karma-ekonomik-komisyonu-7-done...(20.01.2015)

www.gtb.gov.tr/.../turkiyemoldova-karma-ekonomik-komisyonu-7-done...(20.01.2015)

www.moldovenii.md/ru/section/228/.../792 (12.01.2015)

www.moldovenii.md/ru/section/228/.../792 (12.01.2015)

www.moldovenii.md/ru/section/700/.../7169 (12.01.2015)

www.moldovenii.md/ru/section/700/.../7169 (12.01.2015)

www.rusia.mfa.md/economy-ru/ (12.01.2015)

www.rusia.mfa.md/economy-ru/ (12.01.2015)

www.statistica.md/pageview.php?l=ru...(12.01.2015)

www.statistica.md/pageview.php?l=ru...(12.01.2015)

www.turkcebilgi.com >Ansiklopedi

Zahariya, S. K. (1999), "Retrospektiva i Evolyutsia Semeynogo Prava u Kolonistov Bessarabii." Sbornik Nauçnih Trudov, İstoriya, Etnografiya, Obrazovanie, Kultura, KDÜ Publishings, Comrat, 1999: 46-49.

Zor Kaya, M. "Türkiye – Moldova Ekonomisi", [Economy of Turkey and Moldova] December, 2010 Chisinau (mtiad.md/) (01.12.2014)

MESLEK YÜKSEKOKULLARINDA TURİZM EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN MEMNUNİYET DÜZEYLERİ İLE TURİZM SEKTÖRÜNE YÖNELME EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİYİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH TO DETERMINE THE RELATION BETWEEN THE SATISFACTION LEVEL OF THE STUDENTS TAKING TOURISM EDUCATION IN VOCATIONAL HIGH SCHOOLS AND THEIR TENDENCY TO TOURISM SECTOR

ÖĞR.GÖR. ALİ İNANIR

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Ağlasun MYO, Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü
ainanir@mehmetakif.edu.tr

ÖMÜR UÇAR

Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi
ucar_omur@hotmail.com

ÖZET

Turizm sektörü emek yoğun bir sektör olmasından dolayı nitelikli ara elemana ciddi manada ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle ara eleman eğitimi alan meslek yüksekokulu öğrencilerinin turizm sektörüne eğilimleri sektörün geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmanın amacı meslek yüksekokullarında turizm eğitimi alan öğrencilerin memnuniyet düzeylerinin turizm sektörüne yönelme eğilimlerini araştırmaktır. Bu amaçla araştırmanın örneklemini; Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Ağlasun Meslek Yüksekokulu ve Hikmet Tolunay Meslek Yüksekokulunda turizm eğitimi alan öğrenciler ile Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta Meslek Yüksekokulunda turizm eğitimi alan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış olup, araştırmanın yapısına uygun olarak veri toplamak için anket yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm Sektörü, Memnuniyet, Sektöre Yönelme

ABSTRACT

Due to the fact that tourism is a labour intensive sector, qualified intermediate staffs are substantially needed in the tourism sector. That is why, the tendencies of students who take intermediate education in vocational high school is crucial for future of tourism sector. The aim of this study is to research the relation between satisfaction of the students who take tourism education in vocational high schools and their tendencies to tourism sector. For that purpose, the research sample of this study constitutes the students who get training in the field of tourism at Mehmet Akif Ersoy University Ağlasun Vocational School of Higher Education and Süleyman Demirel University Hikmet Tolunay Vocational School of Higher. In this research, quantitative analysis is used and in accordance with the research structure of this study, the survey method is used to collect data.

Keywords: Tourism sector, satisfaction, tendency to tourism sector

1. GİRİŞ

Turizm sektörü, bir ülkenin doğrudan ve dolaylı olarak istihdam oranlarını olumlu etkilemesi bununla birlikte cari açığı azaltmasından dolayı ekonomide önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, turizm alanında verilen mesleki eğitim (özellikle önlisans ve lisans düzeyinde) sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünü yetiştirme adına büyük önem arz etmektedir. Turizm sektörünün bilinen en önemli problemlerinden biri olan yüksek işgören devir oranının giderilmesi, sunulan turistik hizmet kalitesinin artırılarak turizmi sürdürülebilir kılmak ve böylece uluslararası rekabet gücünü yükseltmek amacıyla ortaöğretim ve yükseköğretim çatısı altında birçok turizm ve otelcilik eğitimi veren okullar açılmıştır (Güzel vd., 2014).

Türkiye’de Mesleki turizm eğitiminin ağırlıklı olarak 1980’li yıllardan itibaren ortaöğretim, ön lisans ve lisans düzeyinde farklı eğitim kurumları tarafından verildiği görülmektedir. Bu tarihten itibaren turizm eğitiminin esasları, amaçları, niteliği, müfredat programları ve verilen eğitimin sektöre uyumu yönünde yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Kozak ve Kızılırmak, 2001). Turizm sektörünü sürekli kılmak adına ihtiyaç duyulan nitelikli işgücünü istenen zamanda yetiştirmek ve sağlamak önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Türkay ve Yağcı, 2007).

Turizm sektörünün doğal yapısı gereği, diğer hizmet sektörlerinden ayırt edilen en belirgin tarafı hizmeti üreterek sunan ve sunulan hizmeti satın alanın insan olmasıdır (Ünlüönen vd., 2010). Bu olgudan hareketle, gerek turizm sektörünün en önemli sorunlarından birisi olarak kabul gören yüksek işgören devir oranının giderilmesi gerek sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünü sağlama adına turizm eğitiminin istenen kalite ve düzeyde sağlanması günümüzde daha çok sorgulanması gereken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu araştırma, meslek yüksekokullarında turizm eğitimi alan öğrencilerin memnuniyet düzeyleri ile sektöre yönelme eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Özellikle meslek yüksekokullarında turizm eğitimi alan öğrencilerin memnuniyet düzeylerinin sektöre yönelme eğilimi araştırmacılar tarafından yeterince araştırılmadığından dolayı literatürdeki bu açığı doldurması için bu araştırma gerçekleştirilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Türkiye’de genel turizm eğitimi örgün ve yaygın olmak üzere 2 ana başlık altında verilmektedir. Yaygın turizm eğitimi Turizm Bakanlığı’na bağlı eğitim kurumları ve özel eğitim birimleri tarafından verilen kursları kapsamakta ve amacı toplumda turizm bilincini uyandırmaktır. Örgün turizm eğitimi ise Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) tarafından turizm sektörünün değişik dalları için bilgili, becerikli, yetenekli, verimli ve bilinçli elemanlar yetiştirmek amacıyla verilmektedir. (İbicioğlu vd. 2003:5). Türkiye’de MEB tarafından lise düzeyinde turizm eğitimi verilirken, YÖK tarafından verilen turizm eğitimi ön lisans, lisans yüksek lisans ve doktora eğitimlerini kapsamaktadır.

Araştırmanın ana konusu olan ön lisans düzeyinde turizm eğitimi ortaöğretime dayalı, en az dört yarı yıllık bir programı kapsayan ara insan gücü yetiştirmeyi hedefleyen veya lisans eğitiminin ilk kademesini teşkil eden bir yükseköğretim programıdır(2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu, 170. madde) Meslek yüksekokulları ve sosyal bilimler meslek yüksekokulları çatısı altında yer alan turizm eğitimiTurizm İşletmeciliği ve Turizm Otelcilik bölümleri içerisinde yer alan Turizm Rehberliği, Tur Operatörlüğü, Turizm ve Seyahat İşletmeciliği, Aşçılık, Yiyecek-İçecek Hizmetleri ve Rekreasyon, Turizm ve Eğlence Hizmetleri, Kültürel Miras ve Turizm gibi turizm endüstrisi ile ilgili birçok alanda eğitim verilmektedir. (Aydın, 2010:55)

Öte yandan lisans düzeyinde ve ön lisans düzeyinde öğrencilerin sektörle ilgili memnuniyet düzeyini içeren birçok araştırma yapılmıştır. Aşağıdaki tablo da turizm eğitimi alan ve almış kişilerin sektöre karşı tutumlarına yönelik yapılan çalışmalar yer almaktadır.

Tablo 1. Turizm ile ilgili Çalışmalar ve Sonuçları

Yazar	Amaç	Sonuç
Aymankuy ve Aymankuy (2013)	Lisans düzeyinde turizm eğitimi almakta olan öğrencilerin (Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nda halen öğrenim görmekte olan) turizm sektöründeki istihdam ile ilgili görüşlerini ve turizm sektörüne yönelik kariyer beklentilerini tespit etmektir.	Lisans düzeyinde turizm eğitimi almakta olan öğrencilere yapılan ankette, öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyi arttıkça, sektöre bakışlarının olumsuz doğru yöneldiği ve kariyer beklentilerinin de azaldığı tespit edilmiştir.
Baltacı, vd. (2012)	Üniversitede turizm eğitimi alan öğrencilerinin eğitim memnuniyetinin belirlenmesi ve geleceğe yönelik bakış açılarını tespit edilmesidir.	Araştırma sonucunda öğrencilerin turizm bölümünü bilinçsiz bir şekilde tercih ettikleri, üst sınıftaki öğrencilerin gelecek kaygısının arttığı ve eğitimden duydukları memnuniyetin azaldığı belirlenmiştir.
Pehlivan (2008)	Lisans düzeyinde turizm eğitimi almakta olan öğrencilerin sektöre yönelik tutumlarının, mezuniyet sonrası kariyer seçimlerine etkisini belirlemek amaçlanmıştır.	Turizm sektöründeki yoğun iş temposu, düşük maaşlar ve yapılan terfilerde eğitim durumunun göz ardı edilmesinden dolayı turizm eğitimi alan öğrencilerin büyük bir bölümü kariyer planlarını başka sektörler üzerine yaptığı belirlenmiştir.
Kozak ve Kızırmak(2001)	Meslek yüksekokulu Turizm ve Otelcilik programı öğrencilerinin turizm sektörlerine yönelik tutumlarının belirlenmesidir.	Turizm sektörüne yönelik tutumların oluşmasında cinsiyet, mezun olunan öğretim kurumu ve ÖSS tercih sıralamasının tutumlar üzerinde önemli düzeyde farklılaşma yaratmadığı ancak staj yapmış olmanın bu konuda belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Aydın(2010)	Üniversite ve sektör bakış açısıyla lisans düzeyinde turizm eğitiminin değerlendirilmesidir.	Turizm eğitimi alanların turizm sektöründe çalışmama veya turizm sektöründen ayrılmasının en büyük nedeni düşük ücret ve zor çalışma saatleri olarak tespit edilmiştir
Davras ve Bulgan (2012)	Zorunlu yabancı dil eğitiminin Meslek ve Teknik Yüksekokulu Turizm programı öğrencilerinin üzerindeki öneminin ortaya konulmasıdır.	Turizm programındaki öğrencilerin yabancı dil eğitiminin öneminin bilincinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin zorunlu yabancı dil hazırlık sınıfını yeterli bulurken, daha fazla pratik yapabilme imkânı istedikleri tespit edilmiştir.
Aktaş ve Boyacı(1992) Güzel (2006)	Yükseköğretim kurumlarında sunulan turizm eğitiminin öğrenci beklentilerini ne derecede karşıladığını ölçmektir.	Yükseköğretim kurumlarında sunulan turizm eğitiminin öğrencilerin beklentilerini karşılamadığını ve öğrencilerin tatmin düzeylerinin oldukça düşük olduğunu tespit edilmiştir.
	Stenden Üniversitesinde lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin mezun olduktan sonra turizm sektöründe kalıp	Öğrencilerin mezun olduktan sonra sadece yüzde 36'sı turizm sektöründe iş arayacağını belirtmiştir. Bunun en büyük nedeni de mezun olduktan 5 ve 10

Jenkins (2001)	kalmama eğilimlerini belirlemektir.	yıl sonra olmak istedikleri pozisyona ulaşamayacakları algısı olduğu tespit edilmiştir
Kuşluvan ve Kuşluvan (2000), Ünlüöner(2004)	Turizm eğitimi almakta olan yükseköğretim öğrencilerinin turizm sektöründe çalışmaya yönelik algı ve tutumlarını tespit etmektedir.	Turizm eğitimi almakta olan kişilerin düşük sosyal statü algısı, uzun çalışma süreleri, sektörün doğası gereği vardiyalı çalışmanın aile yaşamı üzerine olumsuz etkisi, genel olarak sezonluk istihdam ve düşük gelirle istihdam edilmesinden dolayı araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun seçtiği bölümden pişman oldukları ifade edilmiştir.
Richardson (2008)	Avustralya'da turizm eğitimi almakta olan öğrencilerin turizm sektöründe kariyer planlarına dair tutum ve algılarını belirlemektir.	Turizm sektöründe daha önce çalışan öğrencilerin sektöre ilgili olumsuz algılarından dolayı öğrencilerin yüzde 46'sının, mezun olduktan sonra turizm sektöründe çalışmayı planlamadıkları tespit edilmiştir
Duman, vd. (2006)	Yükseköğretim ve ortaöğretim düzeyinde turizm eğitimi almakta olan öğrencilerin, sektörün çalışma koşullarını algılamaları ve çalışma isteklerinin (kariyer beklentilerinin) karşılaştırmalı bir değerlendirmesidir.	Lisans, ön lisans ve lise düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin sektörde çalışma isteklerini etkileyen en önemli unsurlar olarak kişi-endüstri uyumu, terfi imkânları ve sektörde çalışmanın sağlayacağı sosyal statü bulunmuştur.
Aksu ve Köksal (2005)	Turizm ve Otel İşletmeciliği eğitimi alan öğrencilerin beklentilerini belirlemektir.	Genel olarak turizm öğrencilerinin sektöre karşı negatif bir algı ve tutuma takındıkları tespit edilirken, üniversiteye giriş sınavında ilk üç tercihinde turizm ve otel işletmeciliğini olan ve stajını yurt dışında gerçekleştiren öğrencilerin sektöre karşı öğrencilerin daha çok pozitif hislere sahip olduğu tespit edilmiştir
Akıncı (2015)	Turizm ile ilgili alanda görevli kamu yöneticilerinin, akademisyenlerin, sivil toplum örgütü yetkililerinin ve profesyonel yöneticilerin müfredatta verilmekte olan derslere, eğitim koşullarına, öğrencilere kazandırılması hedeflenen yetenek ve becerilere ilişkin görüşlerin değerlendirilmesidir.	Nitelikli insan kaynakları yetiştirmeyi amaçlayan mesleki turizm eğitimi veren okullarda müfredat, akademik takvim, staj uygulamaları ve fiziki yetersizlikler gibi önemli sorunların hala devam ettiği görülmüştür. Buna ek olarak, okulların, turizm sektörünün ve hem düzenleyici hem de denetleyici rolü olan kamu kuruluşları arasında işbirliği ve eşgüdümün yeterli düzeyde olmadığı saptanmıştır
Roney ve Öztin (2015)	Üniversite düzeyindeki turizm öğrencilerin turizm sektörüne yönelik kariyer planlama algılarını analiz etmektedir.	Turizm bölümünde okuma ve turizm sektöründe çalışma istekleri, mezun olduktan sonra turizm sektöründe kariyer planlamalarının şekillenmesinde önemli bir faktördür.
Selçuk, vd(2013)	Turizm eğitimi alan öğrencilerin kariyer beklentilerini belirlemektir.	Öğrenciler turizm sektörünü ilgi çekici bulmamakta ve turizm sektörünü seçmeyi kariyerlerindeki bir hata olarak düşünmektedirler.
Kumar, vd. (2014)	Konaklama İşletmeciliği eğitimi alan öğrencilerin eğitim sürelerinin başında ve sonunda sektörle ilgili algı ve düşüncelerinin ne yönde değiştiğini belirlemektir.	Eğitiminin ilk yılında dördüncü yılına göre çok daha pozitif algı, duygu ve düşünceye sahip oldukları belirlenmiştir.
Buchta ve Skiert (2009)	Turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm eğitiminden beklentilerini belirlemektir.	Öğrenciler kolay istihdam edilebilmek için entelektüel bir eğitim istemektedirler ayrıca müfredat dışında kalan ancak sektör için gerekli olan bilgi ve becerileri edinmek istedikleri belirlenmiştir.

3. YÖNTEM

Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın yapısına uygun olarak verilerin toplanmasında anket yöntemi kullanılmıştır. Memnuniyet düzeyinin ölçülmesinde Sert (2012) tarafından çalışmada kullanılan ölçek temel alınmıştır.Sert'in çalışmada kullandığı bu ölçekmemnuniyet düzeyleri sekiz boyutta ele alınmıştır. Bu boyutlar; öğretim elemanları, danışmanlık

ve iletişim, ölçme ve değerlendirme, eğitim öğretim, teknoloji ve güncellik, sosyal aktiviteler, alt yapı ve yardımcı hizmetler ve fiziki kapasite boyutlarıdır. Turizm sektörüne yönelme eğilimleri ile ilgili Çatı ve Bilgin (2013)'ün çalışmasında kullandığı ölçek temel alınmıştır. Bu ölçek tek boyutta ele alınmıştır. Anketin ilk bölümde öğrencilerin demografik bilgilerini ölçmek amacıyla sorular yöneltilmiştir. İkinci bölümde ise memnuniyet düzeylerini ölçen 40 adet soru yer almaktadır. Bu 40 adet soru 5'li likert ölçeğine göre oluşturulmuştur. (1=Kesinlikle katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Fikrim yok, 4=katılıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum). Turizm sektörüne yönelme eğilimleri ölçeğinde 3 adet sorudan oluşmaktadır. Bu 3 adet soruda 5'li likert ölçeğine göre oluşturulmuştur. Anketlerin çoğunluğu yüz yüze doldurulmuş olup, bir kısmı da zaman kısıtlılığından dolayı öğrencilerin doldurması için bırakılmış doldurduktan kısa bir zaman sonra anketler teslim alınmıştır.

3.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Göller Bölgesinde yer alan Burdur ve Isparta illeri oluştururken örneklemini ise, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi bünyesinde bulunan Ağlasun Meslek Yüksekokulu Kültürel Miras ve Turizm Programı, Hikmet Tolunay Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı ile Süleyman Demirel Üniversitesi bünyesinde bulunan Isparta Meslek Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği ile Aşçılık Programı öğrencileri oluşturmuştur. Bu üç programa 2014-2015 yılları arasında yaklaşık olarak 510 öğrenci kayıtlıdır. Kayıtlı olan 510 öğrenciden 280 tanesi ulaşılmış ve anketler doldurtulmuştur. Elde edilen 280 adet anketten 7 tanesi araştırmaya alınacak nitelikte olmamasından dolayı 273 adet anket araştırmaya tabi tutulmuştur.

3.2. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları

Araştırmaya dâhil edilen öğrencilerin anketleri samimi ve gerçekçi bir şekilde doldurdukları varsayımı ile araştırma Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi ile Süleyman Demirel Üniversitesinin belirli birimlerinde zaman, ulaşım maddi sıkıntılar ve araştırma döneminde öğrencilerin bir kısmının okulda bulunmaması sebebiyle araştırma sınırlandırılarak gerçekleştirilmiştir.

4. BULGULAR

Bu araştırmada anket yöntemi ile elde edilen veriler sosyal bilimlerde araştırma yöntemlerinde kullanılan program ile analiz edilmiştir.

4.1. Güvenilirlik Analizi

Yapılan analiz sonucuna göre, öğrencilerin memnuniyet düzeyleri ile ilgili güvenilirlik analizi sonucu 0,949 olarak tespit edilmiştir. Bu durum memnuniyet ölçeğinin yüksek derecede güvenilir olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Memnuniyet alt boyutları ile ilgili yapılan güvenilirlik analizi sonucuna göre; öğretim elemanları 0,714 (oldukça güvenilir) , danışmanlık ve iletişim 0,824 (yüksek derecede güvenilir), ölçme ve değerlendirme 0,750 (oldukça güvenilir), eğitim öğretim 0,767 (oldukça güvenilir), teknoloji ve güncellik 0,734 (oldukça güvenilir), sosyal aktiviteler 0,845 (yüksek derecede güvenilir),

alt yapı ve yardımcı hizmetler 0,753 (oldukça güvenilir), fiziki kapasite ise 0, 870 (yüksek derecede güvenilir) olarak tespit edilmiştir. Turizm sektörüne yönelme eğilimleri ile ilgili yapılan güvenilirlik analizi sonucu 0,914 olarak tespit edilmiştir. Bu durum turizm sektörüne yönelme eğilimleri ölçeğinin yüksek derecede güvenilir olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır.

4.2. Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan öğrenciler ile ilgili demografik bulgulara yönelik frekans tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğrencilere Ait Tanımlayıcı Bilgiler

		N	%
Cinsiyet	Kadın	142	52,0
	Erkek	131	48,0
Sınıf	1.sınıf	91	33,3
	2.sınıf	82	66,7
Program	Kültürel Miras ve Turizm	107	39,2
	Turizm ve Otel İşletmeciliği	161	59,0
	Aşçılık	5	1,8
Mezun Olunan Lise	Anadolu Turizm ve otelcilik Meslek Lisesi	38	13,9
	Anadolu Lisesi	32	11,7
	Anadolu Meslek Lisesi	30	11,0
	Diğer	173	63,4

Araştırmaya katılan öğrencilerin frekans tablosundaki demografik verilerin sonucuna göre; katılanların % 52'si kadın ve % 48'i erkektir. Bu durum araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin sınıfları incelendiğinde ise 1. Sınıf öğrencilerin sayısı % 33,3 ve ikinci sınıf öğrencilerin sayısı ise % 66,7 olarak tespit edilmiştir. Bu durum araştırmaya katılanların çoğunluğunun ikinci sınıf öğrencilerden oluştuğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Öğrencilerin programları ile ilgili yapılan analiz sonuçlarına göre, Kültürel Miras ve Turizm programında okuyan öğrencilerin oranı, % 39,2, Turizm ve Otel işletmeciliği programında okuyan öğrencilerin oranı, % 59,0 ve Aşçılık programında okuyan öğrencilerin oranı ise % 1,8 olarak tespit edilmiştir. Bu durum araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunun Turizm ve Otel İşletmeciliği programında eğitim aldığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Mezun olunan lise ile ilgili yapılan analiz sonuçlarına göre ise, Anadolu Turizm ve Otelcilik Meslek Lisesi, % 13,3 ve Anadolu Lisesi %11,7 ve Anadolu Meslek Lisesi 11 ve Diğer % 63,4 olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar öğrencilerin çoğunluğunun Diğer (düz lise, çok programlı lise, açık lise) gibi liselerden mezun olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır.

4.3. Öğrenci Memnuniyeti ve Sektöre Yönelik Eğilim İle İlgili Ortalamalar

Öğrencilerin memnuniyet ölçeğinin alt boyutlarına ve sektöre yönelik eğilime ilişkin değerlendirmeleri (aritmetik ortalama) aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. Öğrenci Memnuniyeti ve Sektöre Yönelik Eğilim İle İlgili Ortalamalar

		x		S.S.
Öğretim elamanları	Öğretim Elemanları Kendi Alanlarında Yeterli Bilgiye Sahiptir. (Alanına Hakimdir)	3,68		
	Öğretim Elemanları Derslerine İyi Hazırlanmaktadır	3,74		
	Öğretim Elemanları Sınıfta Görüş Ve Düşüncelerimizi Söylenememiz İçin Bize Olanak Tanır	4,00		
	Öğretim Elemanları Konularındaki Yenilikleri Takip Etmektedir	3,95		
	Öğretim Elemanları Derslerine Zamanında Gelmektedir.	3,76	3,80	,876
	Öğretim Elemanları Ders Saatlerini Etkin Olarak Kullanmaktadır.	4,00		
	Öğretim Elemanları Derlerde Ders İçeri Durumlarımız(Derse Devam, Performans, Derse Katılım, Sınav Sonuçları) Hakkında Bilgi Vermektedir.	3,75		
	Öğretim Elemanı Yararlanabileceğimiz Ders Kitapları Hakkında Bizi Bilgilendirmektedir.	3,89		
	Öğretim Elemanlarının Bizlerle İletişimi İyidir.	3,78		
	Öğretim Elemanları Bize Karşı Adildir/Tarafsızdır.	3,43		
Danışmanlık ve iletişim	Ders Kayıtlarım Sırasında Danışmanım Gerekli Yardımı Yapmaktadır.	3,61		
	Danışmanım, Paylaştığım Sorunlarım Çözüm Bulmak İçin Gereken Çabayı Göstermektedir.	3,64		
	Danışmanım Bana Yeterli Zaman Ayırmaktadır.	3,52	3,53	,894
	Danışmanım Bana Bölümümün İş Olanakları Hakkında Bilgi Vermektedir.	3,56		
	Danışmanım Okula İlk Geldiğimde Yüksek Okulumuz Hakkında Beni Bilgilendirmiştir.	3,49		
	Öğretim Elemanlarına Ders Dışındaki Saatlerde Rahatça Ulaşabiliyoruz.	3,36		
Ölçme ve değerlendirme	Sınav Soruları Başarımızı Ölçecek Nitelikte Hazırlanmaktadır.	3,35		
	Sınav Sonuçları İle İlgili İtirazlarımıza Cevap Alabiliriz.	3,30	3,39	,866
	Sınav Güvenli Bir Şekilde Yapılmakta Olup Kopya Olayına İmkan Verilmemektedir.	3,52		
	Her Sınavdan Sonra Sınav Soruları İle İlgili Değerlendirmeler Yapılmaktadır.	3,15		
	Derslerde Verilen Ödevler Gelişmemize Katkı Sağlayacak Niteliktedir.	3,66		
Teknoloji ve güncellik	Derslerde Daha İyi Eğitim İçin Gerekli Olan Teknolojik Olanaklardan (Projeksiyon Cihazı, Tepegöz, Bilgisayar Vb) Yararlanılmaktadır.	3,75		
	Derslik Teknolojik Ekipman (Bilgisayar, Projektör Vb) Bakımından Yeterlidir.	3,49	3,59	,991
	Ders Programları Günümüz Şartlarına Uygun Bir Şekilde Güncellenmektedir.	3,53		
Sosyal aktivite	Yüksek Okulumuz, Öğrenci Topluluklarının-Temsilciliğinin Faaliyetlerine Yeterince Destek Sağlamaktadır.	3,45		
	Aldığımız Teorik Derslerle İlgili Teknik Geziler Yapılmaktadır.	3,49	3,41	,940
	Yüksek Okulumuzda Film Gösterimi, Tiyatro Çalışması Gibi İsteklerimize İzin Verilmektedir.	3,37		
	Yüksek Okulumuza İş Dünyasını Tanımamız İçin Sektörden Konuşmacılar Getirilmiştir.	3,34		

Eğitim ve öğretim	Aldığımız İkinci Yabancı Dil Eğitimi Yeterlidir.	3,15		
	Ders İçerikleri Bizi Çalışma Hayatımıza Hazırlamak İçin Yeterlidir.	3,34	3,18	1,06
	Yüksek Okulumuzda Okuduğumuz Dersler Uygulama Açısından Yeterlidir.	3,25		
	Aldığımız Yabancı Dil Eğitimi Yeterlidir.	3,06		
	Dönem Başında Derslerin İçeriği Hakkında Bilgi Veren Bir Plan Verilmektedir.	3,12		
Altyapı ve yrd hizmetler	Uygulamalı Dersler İçin Yeterli Sayıda Uygulama Alanı-Atolye Bulunmaktadır.	3,08		
	Ders Dışı Zamanlarımızı Değerlendirmek İçin Uygun Yerler Mevcuttur	3,01		
	Dersliklerin Isınması Yeterlidir.	3,46	3,30	1,01
	Derslikler Temizdir	3,65		
Fiziki kapasite	Derslikler Yeterince Büyüktür	3,60		
	Dersliklerin Sayısı Yeterlidir	3,65	3,65	1,13
	Dersliklerin Aydınlatılması Yeterlidir.	3,70		
Sektöre yönelik eğilim	Tekrar Tercih Etme Hakkınız Olsa Turizm Eğitimi Tercih Ederim	3,00		
	Turizm Mesleğini Yakınlarınıza Tavsiye Ederim.	3,02	3,11	1,47
	Mezuniyetten Sonra Çalışma Yaşamına Turizm Sektöründe Devam Etmeyi Düşünüyorum.	3,31		

Öğrencilerin memnuniyetleri ile ilgili boyutlara ilişkin değerlendirmeleri (aritmetik ortalama) incelendiğinde ortalamaların ($\geq 3,00$) olduğu görülmektedir. En yüksek memnuniyetin öğretim elemanları (3,80) daha sonra fiziki kapasite (3,65), danışmanlık ve iletişim hizmetleri (3,53), sosyal aktivite (3,41), ölçme ve değerlendirme (3,39), alt yapı ve yardımcı hizmet (3,30), eğitim ve öğretim (3,18) boyutları olarak sıralandığı Tablo 3'te görülmektedir. Burada en düşük memnuniyetin eğitim ve öğretim boyutunda olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. İfadeler bazında bakıldığında öğrencilerin 'Öğretim elemanları sınıfta görüş ve düşüncelerimizi söylememiz için bize olanak tanır' ve 'Öğretim elemanları ders saatlerini etkin olarak kullanmaktadır.' İfadelerinde öğrencilerin memnuniyet ortalamalarının çok yüksek olduğu tespit edilirken 'ders dışı zamanlarımızı değerlendirmek için uygun yerler mevcuttur' ve 'Aldığımız yabancı dil eğitimi yeterlidir.' İfadelerinde memnuniyetlerinin en düşük olduğu tespit edilmiştir. Sektöre yönelik eğilim boyutu incelendiğinde ortalamaların ($\geq 3,00$) üzerinde (3,11) olduğu tespit edilmemiştir. Sektöre yönelik eğilim ifadeleri incelendiğinde 'Mezuniyetten sonra çalışma yaşamına turizm sektöründe devam etmeyi düşünüyorum.' İfadesi en yüksek ortalamaya sahipken; Daha sonra 'Turizm mesleğini yakınlarımıza tavsiye ederim.' İfadesi, en düşük ortalama ise 'Tekrar tercih etme hakkınız olsa turizm eğitimi tercih ederim.' İfadesidir.

4.3. Memnuniyet İle Turizm Sektörüne Yönelme Eğilimleri Arasındaki İlişkiler

Meslek yüksekokulunda turizm eğitimi alan öğrencilerin memnuniyet düzeyleri ile turizm sektörüne yönelme eğilimleri arasındaki ilişkiyi belirleme yönelik olarak Pearson Korelasyon analizi yöntemi kullanılmıştır. Korelasyon analizi yapmadan önce verilerin normal dağılıp dağılmadığını ölçmek için normallik testi yapılmıştır. Sosyal bilimler araştırma programıyla yapılan analizde verilerin normal dağılıp dağılmadığını gösteren Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleridir. Gözlem sayısının 30'un

altında olduğu durumlarda Shapiro-Wilk, 30 ve üzerinde olduğunda Kolmogorov-Smirnov önerilmektedir (Can, 2014: 88-89). Bu araştırmada 30'un altında veri sayısı olan grup olduğu için Shapiro-Wilk göz önüne alınarak değerlendirme yapılmıştır. Elde edilen sonuca göre hem memnuniyet hem de sektöre yönelik eğilim boyunda ($p>0,05$) olduğundan dolayı verilerin dağılımı normaldir sonucu elde edilmiştir. Daha sonra yapılan korelasyon analizi sonuçları aşağıdaki tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Korelasyon Analizi

	Öğretim Elemanları	Danışmanlık İletişim	Ölçme Değerlendirme	Teknoloji güncellik	Sosyal aktivite	Eğitim öğretimi	Altyapı Yardımcı hizmet	Fizikika kapasite	Memnuniyet
Öğretim elemanları	r 1								
	p								
Danışmanlık İletişim	r ,645**	1							
	p ,000								
Ölçme değerlendirme	r ,637**	,632**	1						
	p ,000	,000							
Teknoloji güncellik	r ,562**	,526**	,537**	1					
	p ,000	,000	,000						
Sosyal aktivite	r ,441**	,496**	,635**	,581**	1				
	p ,000	,000	,000	,000					
Eğitim öğretimi	r ,353**	,436**	,538**	,554**	,647**	1			
	p ,000	,000	,000	,000	,000				
Altyapı Yardımcı hizmet	r ,465**	,511**	,541**	,598**	,567**	,697**	1		
	p ,000	,000	,000	,000	,000	,000			
Fiziki kapasite	r ,503**	,466**	,516**	,588**	,448**	,467**	,693**	1	
	p ,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		
Turizm Sektörüne eğilim	r ,365**	,327**	,391**	,351**	,375**	,263**	,329**	,434**	,452**
	p ,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000

**0,001 düzeyinde anlamlı bir ilişki mevcuttur (N=273)

Veriler arası ilişkinin anlamlılık düzeyi ($p=0,001$) olarak ele alınmıştır. Buna göre, meslek yüksekokullarında turizm eğitimi alan öğrencilerin memnuniyet düzeyleri ile turizm sektörüne yönelme eğilimleri belirlenmiş, öğrencilerin memnuniyet düzeyleri ile turizm sektörüne yönelme eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($p<0,001$).

Değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesinde korelasyon analizi tekniği kullanılmıştır. İki değişken arasındaki pearsonkorelasyon katsayısının yorumu şu şekilde ifade edilebilir. mutlak değer olarak; 0,00-0,025 arası çok zayıf, 0,26-0,49 zayıf, 0,50-0,69 orta, 0,70-0,89 yüksek ve 0,90-1,00 ise çok yüksektir(Kalaycı, 2010: 116).

Buna göre, öğrencilerin memnuniyet düzeyleri ile turizm sektörüne yönelme eğilimleri arasında pozitif zayıf düzeyde bir ilişki söz konusudur ($r=0,452$). Buna göre meslek yüksekokullarında turizm eğitimi alan öğrencilerin memnuniyet düzeyleri ile turizm sektörüne yönelme eğilimleri arasında zayıf düzeyde bir ilişki vardır yorumu yapılabilir.

Memnuniyet düzeylerinin alt boyutları ile turizm sektörüne yönelme eğilimleri arasındaki ilişkiler aşağıdaki gibi ortaya çıkmıştır.

Memnuniyet düzeyinin alt boyutundan olan öğretim elemanları ile turizm sektörüne eğilim arasında pozitif zayıf bir ilişki söz konusudur ($r=0,365$). Diğer bir alt boyut olan danışmanlık ve iletişim alt boyutu ile turizm sektörüne eğilim arasında pozitif zayıf düzeyde bir ilişki mevcuttur ($r=0,327$). Ölçme ve değerlendirme alt boyutu ile turizm sektörüne eğilim arasında pozitif zayıf düzeyde ilişki mevcuttur($r=0,391$). Teknoloji ve güncellik alt boyutu ile turizm sektörüne eğilim arasında pozitif zayıf düzeyde bir ilişki mevcuttur($r=0,351$). Sosyal aktivite alt boyutu ile turizm sektörüne eğilim arasında pozitif zayıf düzeyde bir ilişki mevcuttur($r=0,375$). Eğitim öğretim alt boyutu ile turizm sektörüne eğilim arasında pozitif zayıf yönlü bir ilişki mevcuttur($r=0,263$). Alt yapı ve yardımcı hizmet ile turizm sektörüne eğilim arasında pozitif zayıf yönlü bir ilişki mevcuttur($r=0,329$). Son olarak fiziki kapasite ile turizm sektörüne eğilim arasında pozitif zayıf düzeyde bir ilişki mevcuttur($r=0,434$). Yani memnuniyet alt boyutları ile turizm sektörüne eğilim arasında pozitif zayıf düzeyde bir ilişki mevcuttur sonucu ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak meslek yüksekokullarında turizm eğitimi alan öğrencilerin almış oldukları eğitimden memnuniyet düzeyinin artırılması ile sektöre yönelme eğilimleri arasında pozitif zayıf yönlü bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

4.4. Memnuniyet Düzeylerinin Turizm Sektörüne Yönelme Eğilimleri Üzerindeki Etkileri

Öğrencilerin memnuniyet düzeylerinin turizm sektörüne yönelme eğilimleri üzerinde anlamlı herhangi bir etkisinin olup olmadığını belirlemek için çoklu doğrusal regresyon analizi modeli yöntemi uygulanmıştır. Birden çok açıklayıcı değişkenli modeller çoklu regresyon modeli olarak adlandırılmaktadır(Kalaycı, 2010: 259; Can, 2014: 273).Bu araştırmada öğrencilerin memnuniyet düzeyleri bağımsız değişken iken turizm sektörüne yönelme eğilimleri bağımlı değişken olarak ele alınmıştır.

Tablo 5. Çoklu Doğrusal Regresyon Tablosu

Bağımsız Değişken	Beta katsayısı	T değeri	P değeri	VIF katsayısı
Öğretim Elemanları	,095	1,194	,234	2,249
Danışmanlık ve İletişim	,015	,189	,850	2,112
Ölçme ve Değerlendirme	,101	1,189	,236	2,561
Teknolojik Güncellik	,018	,226	,821	2,203
Sosyal Aktivite	,192	2,389	,018*	2,289
Eğitim Öğretim	-,063	-,752	,453	2,492
Altyapı ve Yardımcı Hizmet	-,065	-,701	,484	3,046
Fiziki Kapasite	,305	3,827	,000*	2,248

Elde edilen sonuca göre, R2 bağımlı değişkenin yüzde kaçlık kısmının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir. Tabloya göre bağımlı değişkendeki değişimin % 25,7 sinin modele dâhil edilen bağımsız değişkenler tarafından açıklandığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre meslek yüksekokullarında turizm eğitimi alan öğrencilerin memnuniyetleri sektöre yönelik eğilimlerini etkilemektedir. Bu bağlamda, Ortaya atılan h1 hipotezi; “meslek yüksekokullarında turizm eğitimi alan öğrencilerin memnuniyet düzeyleri ile turizm sektörüne yönelme eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki vardır” hipotezi KABUL edilmiştir($p < 0,005$).

Yukarıdaki tabloda modelin tahmini sonuçları ile elde edilen parametre değerleri ve bunlara ilişkin t değerleri ifade edilmektedir. Parametrelere ait t istatistik değerinden modele dahil edilen her bir değişkenin ayrı ayrı % 5 anlamlılık düzeyine göre anlamlı olup olmadığı ortaya konulmuştur. Buna göre; fiziki kapasite ($p = 0,000$, $p < 0,005$) ve sosyal aktivite ($p = 0,018$, $p < 0,05$) alt boyutları sektöre yönelik eğilimi etkilerken; öğretim elemanları ($p = 0,234$, $p > 0,005$), danışmanlık ve iletişim ($p = 0,850$, $p > 0,05$), ölçme ve değerlendirme ($p = 0,236$, $p > 0,005$), teknolojik güncellik ($p = 0,821$, $p > 0,005$), eğitim öğretim ($p = 0,453$, $p > 0,005$), altyapı ve yardımcı hizmet ($p = 0,484$, $p > 0,005$) alt boyutları turizm sektörüne yönelik eğilimi etkilememektedir sonucu ortaya çıkmıştır. Modelde çoklu doğrusal bağlantı sorunu olup olmadığını gösteren VIF değeridir. VIF değerinin 10'dan küçük olması istenir. Tüm alt boyutlar için VIF katsayısı 10'dan küçüktür. Bu durum çoklu bağlantı probleminin olmadığını kanıtlamıştır. Yapılan Durbin Watson analizi sonucuna göre değer 1,660 olduğu tespit edilmiştir. Durbin Watson katsayısı otokolerasyonu test etmek için kullanılır. Değerin 1,5 ile 2,5 arasında olması arzulanır (Kalaycı, 2010: 264). Elde edilen 1,660 sonucu oto korelasyon olmadığını gösterir. Beta katsayısı işareti dikkate alınmaksızın bağımsız değişkenlerin önem sırasını gösterir. Buna göre en yüksek Beta değerine sahip olan değişken, görece olarak en önemli bağımsız değişkendir (Kalaycı, 2010: 269). Buna göre en önemli bağımsız değişken fiziki kapasite (,305) daha sonra sırasıyla sosyal aktivite (,192), ölçme değerlendirme (,101), öğretim elemanları (,095), alt yapı

yardımcı hizmet (,065), eğitim öğretim (,063), teknolojik güncellik (0,18) ve danışmanlık iletişim (,015) olarak tespit edilmiştir.

Çoklu doğrusal regresyon analizi sonucu olarak öğrencilerin memnuniyet düzeylerinin artırılması turizm sektörüne eğilimlerini arttırmaktadır aynı zamanda okul içindeki fiziki kapasitenin iyileştirilmesi ve sosyal aktivitelerin artırılması öğrencilerin daha fazla sektöre yönelik eğilimlerini arttıracaktır yorumu yapılabilir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, meslek yüksekokullarında turizm eğitimi alan öğrencilerin memnuniyet düzeyleri ile turizm sektörüne yönelme eğilimleri arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla ortaya konulmuştur. Bu nedenle araştırmasının sonucunda ortaya konulan sekiz adet memnuniyet boyutunun öğrencilerin turizm sektörüne eğilimleri üzerinde etkisinin olup olmadığı sorusu üzerine durulmuştur. Öncelikle güvenilirlik analizi yapılmış, memnuniyet ve turizm sektörüne yönelme eğilimleri ölçeklerinin yüksek derecede güvenilir olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Memnuniyetin alt boyutlarına ilişkin yapılan güvenilirlik analizi sonuçlarına göre ise; öğretim elemanları oldukça güvenilir, danışmanlık ve iletişim yüksek derecede güvenilir, ölçme ve değerlendirme oldukça güvenilir, eğitim öğretim oldukça güvenilir, teknoloji ve güncellik oldukça güvenilir, sosyal aktiviteler yüksek derecede güvenilir, alt yapı ve yardımcı hizmetler oldukça güvenilir, fiziki kapasite yüksek derecede güvenilir sonucu elde edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik verilerine ilişkin frekans Tablosu sonuçlarına ilişkin elde edilen verilere göre; araştırmaya katılanların çoğunluğu kadın, çoğunluğu ikinci sınıf öğrencisi, çoğunluğu Turizm ve Otel İşletmeciliği öğrencisi, çoğunluğu diğer (düz lise, teknik lise, kız meslek lisesi, vs.) bölümlerinden mezun olduğu sonucu elde edilmiştir. Öğrencilerin memnuniyet ve sektöre yönelik eğilimlerine ilişkin ortalamalarına bakıldığında; öğretim elemanları ve fiziki kapasite boyutlarına ilişkin memnuniyetin yüksek; alt yapı ve yardımcı hizmet ile eğitim öğretim boyutlarında ise memnuniyetinin düşük olduğu görülmektedir. Burada özellikle öğrencilerin ders dışı aktivitelerini geçirebileceği alanların yetersiz olduğu ve aldıkları yabancı dil eğitiminin yetersiz olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Sektöre yönelik eğilim boyutu incelendiğinde ise, ortalamanın az üzerinde bir sonuç elde edilmiştir. Ortalama kararsızım olarak göz önüne alındığında sektöre yönelik eğilim konusunda öğrencilerin kararsız oldukları yorumu yapılabilir. Özellikle tekrar tercih etme hakları olsa turizm eğitimi tercih etme konusunda öğrencilerin oldukça kararsız olduğu sonucu elde edilmiştir.

Araştırmada, normallik testi yapılmış verilerin dağılımının normal olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra bu bağlamdakorelasyon ve regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre, meslek yüksek okullarında turizm eğitimi alan öğrencilerin memnuniyet düzeyleri ile turizm sektörüne eğilimleri arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda memnuniyetin alt boyutlarından olan, öğretim elemanları, danışmanlık ve iletişim, ölçme ve değerlendirme, eğitim ve öğretim, teknoloji ve güncellik, sosyal aktiviteler, alt yapı ve yardımcı hizmetler ve fiziki kapasite ile

turizm sektörüne yönelme eğilimleri arasında pozitif zayıf düzeyde bir ilişki ortaya çıkmıştır. Yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre, meslek yüksekokullarında turizm eğitimi alan öğrencilerin memnuniyet düzeyleri turizm sektörüne yönelme eğilimlerini etkilemektedir sonucu ortaya çıkmış ve hipotez kabul edilmiştir. Aynı zamanda memnuniyet düzeylerinin alt boyutlarından olan fiziki kapasite ile sosyal aktivite boyutları turizm sektörüne yönelme eğilimlerini etkilemektedir sonucu elde edilmiştir. Buna rağmen öğretim elemanları, danışmanlık ve iletişim, ölçme ve değerlendirme, teknoloji ve güncellik, eğitim öğretim, alt yapı ve yardımcı hizmetler boyutlarının turizm sektörüne yönelme eğilimlerini etkilemediği sonucu elde edilmiştir.

Sonuç olarak öğrencilerin almış oldukları eğitimdeki memnuniyet düzeylerinin artırılması için yoğun olan bu nedenle insan gücüne çok ihtiyacı olan turizm sektörüne yönelmelerini arttıracaktır. Öğrencilerin memnuniyet düzeylerini arttırmak için meslek yüksekokullarının alt yapılarını, eğitim öğretimde verilen yabancı dil eğitimlerini geliştirmelidir. Özellikle fiziki kapasite ve sosyal aktiviteler turizm sektörüne eğilimi etkilediği için meslek yüksekokullarının fiziki kapasitelerini ve öğrencilere yönelik sosyal aktivitelerini arttırmaları öğrencilerin sektöre yönelmelerini ciddi manada etkileyecektir. Araştırma yapılan okulların bazılarının fiziki kapasitelerinin düşük olması ve özellikle uygulama alanlarının olmaması buna rağmen öğrencilerin sektöre ara eleman olarak yetiştirilmesi öğrencilerin sektöre yönelik eğilimini olumsuz etkilemektedir. Aynı zamanda turizm sosyal bir alan olduğu için yapılan aktivitelerde öğrencilerin sektöre yönelik eğilimini arttıracaktır. Elde edilen bu veriler sonuçların doğruluğunu destekler niteliktedir. Bu araştırma turizm eğitimi veren meslek yüksekokullarında yapılmıştır. Benzer araştırmaların dört yıllık eğitim veren fakültelerde yapılması ve aynı zamanda sektöre yönelen öğrencilerin sektördeki akademik kariyerleri ile ilgili çalışmalar yapılması gelecekte araştırmacılara önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKOĞLAN Kozak Meryem ve Kozak Nazmi (1998), "Kamu ve Vakıf Üniversitelerinin Turizm Programlarında Eğitim Gören Öğrencilerin Profili ve Beklentileri",1. Ulusal Turizm Sempozyumu, s. 18-19.
- AKTAŞ, Ahmet ve Boyacı Cemil (1992), "Üniversiteler Kurumunda Lisans Düzeyinde Turizm İşletmeciliği ve Akdeniz Örneği", III. Ulusal Turizm Kongresi, Kuşadası Belediye Yayınları-5.
- AYDIN Seda (2010), "Üniversite ve Sektör Temsilcilerinin Bakış Açısıyla Lisans Düzeyindeki Turizm Eğitiminin Araştırılması", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi,
- AYMANKUY Yusuf ve Aymakuy Şimal (2013), " Turizm İşletmeciliği Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm Sektöründeki İstihdamla İlgili Görüşleri ve Sektördeki Kariyer Beklentileri" Akademik Bakış Dergisi, No: 35, s: 18, ss. 1-21
- BALTACI Furkan, Üngüren Engin, Avsallı Hüseyin ve Demirel Osman Nuri (2012), "Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Eğitim Memnuniyetlerinin ve Geleceğe Yönelik Bakış Açılarının Belirlemesine Yönelik Bir Araştırma", Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı:1, s: 17, ss. 17-25.
- Can, Apdullah. (2014). SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

- ÇATI, Kahraman ve Bilgin Yusuf (2013), "Turizm Lisans Öğrencilerinin Turizm Sektöründe Çalışma Eğilimleri", C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi , Cilt 14, Sayı 1, 23-45.
- DAVRAS, Gonca Manap ve Bulgan, Gülay (2012), "MYO Öğrencilerinin İngilizce Hazırlık Eğitimine Yönelik Tutumları: Isparta MYO Turizm ve Otel İşletmeciliği Örneği", Doğu Üniversitesi Dergisi, Cilt:13, Sayı: 2,s: 237, ss. 227-238.
- DUMAN, Teoman, Tepeci, Mustafa ve Unur Kamil (2006), "Mersin'de Yükseköğretim ve Orta Öğretim Düzeyinde Turizm Eğitimi Almakta Olan Öğrencilerin Sektörün Çalışma Koşullarını Algılamaları ve Sektörde Çalışma İsteklerinin Karşılaştırmalı Analizi", Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 17 Sayı: 1, s. 64, ss. 51-69
- GÜZEL, Neriman Gonca (2006), "Yüksek Öğretimde Turizm Eğitimi ve Hizmet Kalitesi", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi", Ankara.
- GÜZEL, Tülay, Akdağ, Gürkan, Güler, Ozan ve Şener Süreyya. (2014), "Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizmde Kariyer Algılamaları: Çanakkale, Mersin ve Kıbrıs'ta Bir Araştırma", 3. Doğu Akdeniz Sempozyumu, Mersin; ss.176-187.
- HACIOĞLU Necdet (1991), "Turizm Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri", II.Ulusal Turizm Kongresi, s: 212 s. 195-214.
- İBİCİOĞLU, Hasan, Avcı, Umut ve Boylu, Yasin (2003), "Turizm işletmelerinde İnsan Kaynaklarının Eğitimde Stratejik Sektörel Eğitim Organizasyonlarının Uygulanabilirliğine Yönelik Bir İnceleme", Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 1, s. 1-20.
- JENKINS, Andrew Kevin (2001), "Making a career of it? Hospitality students' future perspectives: an Anglo-Dutch study" International Journal of Contemporary Hospitality Management, Vol: 13 No: 1 p.13-20.
- JOHNSTONE, Douglas (1994). "College at work: partnerships and rebuilding of American competence" Journal of Higher Education, Vol: 65 No:2, p. 168-181.
- KALAYCI, Şeref (2010), "SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri" Asil Yayınları, Ankara.
- KUSLUVAN, Salih ve Kuşluvan, Zeynep (2000), "Perceptions And Attitudes Of Undergraduate Tourism Students Towards Working in The Tourism Industry in Turkey", Tourism Management 21, s: 261, ss. 251-269.
- KUMAR, Anoop, Singh, Pankaj Kumar ve Kumar, Amit (2014) "Changing Perception of Students Towards Hospitality Industry: A Comparative Analysis" International Journal of Tourism & Hospitality Reviews, Vol:1, No:1 p. 10-17.
- RICHARDSON, Scott (2008), "Undergraduate Tourism and Hospitality Students Attitudes Toward a Career in the Industry: A Preliminary Investigation", Journal of Teaching in Travel & Tourism, Vol:8, No: 1 p. 23-46.
- SELÇUK, Gökalep N., Erdoğan, Meltem, Güllüce, Ali Çağlar (2013), "A Research into Career Considerations of Students Enrolled In Tourism Degree Programs", International Journal of Business and Social Science, Vol:4, No:6 p.218-226.
- SERT, Sertaç, (2012), "Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Memnuniyet Düzeyleri İle Not Ortalamaları Arasındaki İlişki." Turizm Eğitimi Konferansı, Ankara.
- TUYLUOĞLU, Tuğba (2003), "Türkiye'de Turizm Eğitiminin Niteliği" Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara.
- TÜRKAY, Oğuz ve Yağcı Kamil (2007), "Turizm Eğitimi alan Öğrencilerin Okulda ve Turizm Sektöründe Öğrenmelerinin Sektörden Ayrılma Eğilimlerine Etkisi", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 4; s.219-246.
- ÜNLÜÖNEN, Kurban, Temizkan, Rahman ve Gharamaleki E., R. Mohammad (2010). Turizm İşletmeciliği Öğretmenlik Programlarının Öğrenci Beklentilerini ve Algılamaları Açısından Karşılaştırılması, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi; ss.144-159.
- ÜZÜMCÜ, Tülay Polat ve Bayraktar, Süheyla. (2004). "Türkiye'de Turizm Otel İşletmeciliği Alanında Eğitim Veren Yüksek Öğretim Kuruluşlarındaki Eğitimcilerin Turizm Mesleki Eğitiminin Etiksel açıdan İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması", 3.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı, Sayı: 80.